

ПБб 518

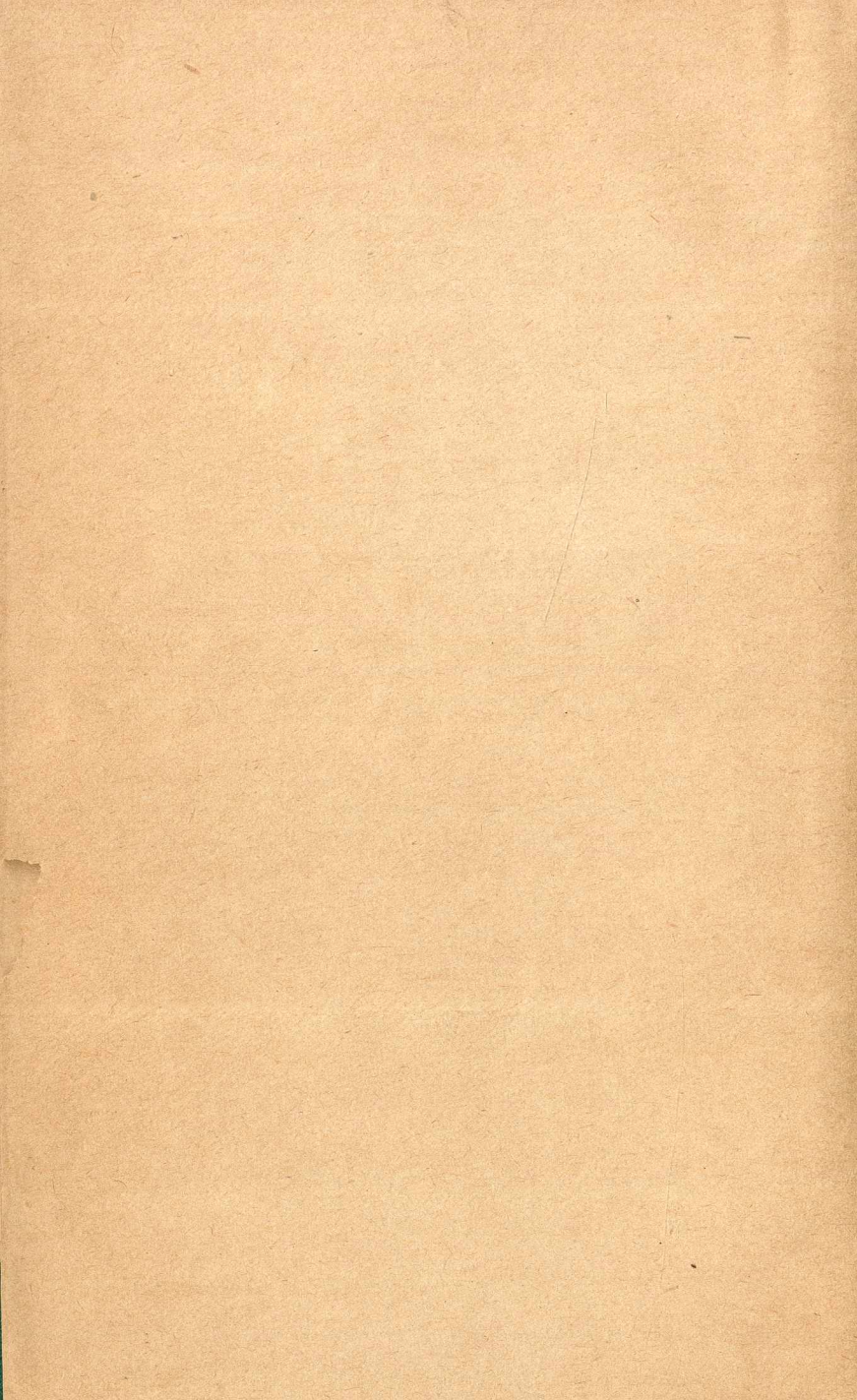
РАВНО ПРАВО
КЊАЖЕВСТВО СРБИЈЕ

0

ЛУКА ЂЕЛОВИЋ
БЕОГРАД
LUKA ĐELOVIĆ
BELGRAD

10-34037 255

Т. 6. 6
518

ВНО ПРАВО

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 45522

КНЯЖЕСТВА СРБИЕ

Лука Ћеловић

БЕОГРАД

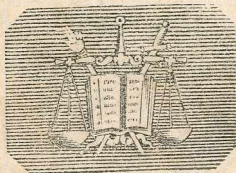
Luka Ćelović

БЕОГРАД

РАЗЛОЖИО

ДИМИТРИЕ МАТИЊЪ.

Прегледала и одобрила школска Комисија.

У БЕОГРАДУ,

У Княжества Србскогъ Књигопечатњи.

1851.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

1914

1914

Лукань Греловић
БЕОГРАД

Лукань Греловић
БЕОГРАД

UNIVERSITY OF TORONTO

1914

ПРЕДГОВОРЪ.

Кадъ е высокославно Попечительство Просвѣщенія по рѣшенію Правительства у години 1849-ой неке нове науке у Лицеуму нашемъ увело, онда е прописало да и *Явно Право Србіе* буде редовный школскій предметъ, и наредило є, да га я предаємъ.

Но као што се овай предметъ неможе предавати безъ оны акта', коя се *Явногъ права Србіе* тичу, я самъ молио Попечительство Просвѣщенія, да ми Оно та акта одъ Попечительства иностраны дѣла' набави, и услѣдъ тога добио самъ у препису трактате, *Хатишерифе*, и све што ми є требало.

Кадъ самъ разгледао оно, што ми є предано, видіо самъ да є *Акерманска конвенція*, онай нбой приключеный оддвоєный *Актъ*, и *Хатишерифъ* одъ године 1829-е на Русскомъ езика, (што є требало за народъ *Србскій* на нашъ езикъ преве-

II

сти), и нашао самъ, да се смисао гдигди неможе да разуме, а гдишто се ниє могло сасвимъ ни прочитати, као н. п. они подписи Митрополита' у конкордату и допуни истога.

Разсмотріо самъ и она два Хатише-рифа, одъ године 1830 и 1833, коє є покойный Давидовиѣъ у нѣговимъ новина-ма печатао, па и ту ниє све онако, као што є онде, што є мени предано.

Ово ми є дало повода, те самъ за саветъ пытао и друге, кои то дѣло познаю; а добио самъ и са друге стране поузданъ преписъ свію тїи Акта', коя су тамо и на французкомъ и на турскомъ єзику изложена. Но почемъ самъ и у овимъ преписима неке разлике нашао, добавіо самъ и єдно у Лондону печатано дѣло*), у комъ су та Акта изложена на енглезкомъ, а нека и на французкомъ єзику.

Ове самъ изворе имао при руци, кадъ самъ ово дѣло радіо; поглавито придржавао самъ се оны Акта', коя ми є похвалѣно Попечителство предало; по-найвише остављао самъ изъ разны узро-ка' и оне исте речи и изражає, изузима-

---

*) Treaties and Hatti-Scheriffs relating to Servia.

юћи нека места, ма да бы се то могло и болѣ Србски казати, и само онде, гди є што тамно было и гди се ніє могло разумети, помагао самъ се и онимъ другимъ, о којима самъ мало више споменуо.

Кадъ самъ тако поступаюћи, овај посао свршио, и почемъ самъ осимъ тога и начела *умногъ државногъ права израдіо*, поднео самъ оба дѣла као у свези стоећа предхвалѣномъ Попечителству, придржаваюћи се препоруке Нѣгове, да свакій Профессоръ има своє научне предмете за печатню спремити; а Оно іѣ є послало школској комиссіи, да она прегледа и мнѣніє своє о њима изрече.

Комиссія, после неки измена', одобрила є и рѣшила, да се оба дѣла печатаю.

Но збогъ многи послова' у Типографіи нису се могла оба дѣла напечатати; *начела умногъ државногъ права* предузеће се, кадъ Типографія узможе.

За садъ ево излази *Јавно Право Княжества Србіє*.

Ј самъ гледао, да ова Акта у редъ доведемъ, и гди є нужно обяснимъ, при-

VI

државајући се у томе најновије Историје Србије. У веће претресе нисамъ се могао упуштати.

Некъ и овако та важна за народъ Србскій Акта на светъ изиђу; народъ Србскій нека њ чита, и некъ позна каква права има.

Свестъ и поносъ народный узвисиће се, кадъ свакъ помисли, како є было у Србији у почетку овогъ столећа, а како є садъ. И доиста свакій Србинъ, читајући ову књигу, која се народа тиче, благосиљатће оне мужеве, кои су се трудили и мучили, а гдикои и животомъ платили за свой народъ. Слава имъ! —

На Сретеније 1851. године
у Београду.

ДИМ. МАТИЊЪ.

ЛУКА БЕЛОВИЋ
БЕОГРАД

САДРЖАЈ. СЕЛОВИЋ
БЕОГРАД

	Страна.
а.) Понятіе явногъ права Княжества Србіе	1.
б.) Извори " " " "	2.
I. Осма точка Букурешкогъ трактата	4.
Шта е дало повода Русіи, да она тай трактатъ съ Портомъ заключи? —	6.
Преговори Караѣорѣја и нѣговы послаинка' са Турцима у то доба	7.
II. Пета точка Акерманске Конвенціе	13.
Оддвоный Актъ, кои е нѣой придоданъ	15.
Како се до те Конвенціе дошло?	17.
III. Чланъ шестый Едренскогъ трактата	21.
IV. Султанскій Хатишерифъ одъ г. 1829.	22.
Преговори Княза Милоша и нѣговы посланика' са Турцима	28.
V. Султанскій Хатишерифъ одъ год. 1830.	33.
Ко е донео овај Хатишерифъ и гди е онъ народу прочитанъ?	41.
VI. Султанскій Хатишерифъ одъ г. 1833.	42.
Гди е прочитанъ тай Хатишерифъ народу?	52.
Кое су границе Княжества Србіе?	53.
Нападај на Србе Вышеградски и Прибойски Турака', и Турака' изъ Рудога, кадъ су Срби ударали умке на своіой граници	55.
Е ли извршена она царска наредба, у Хатишерифима изложена, што се тиче изселеня Турака' изъ Србіе?	57.

	Страна.
VII. Хатишерифъ Султанскій одъ године 1834. за Нишскій ђумрукъ	59.
Примѣтба о томе	62.
VIII. Новъ Ферманъ о ђумруцима одъ године 1845, по коме се сада управљаю и Србски и Турски ђумруци	63.
Како в Попечителство Финансiе овай Ферманъ обяснило?	79
IX. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835. за Србску заставу	85.
X. Ферманъ Султанскій одъ год. 1838, коимъ се поправља Србска застава	88.
Каква в Србска застава?	90.
XI. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835, да в слободно Молдавску со' проносити за Србию	—
XII. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835 о Србској Агенцији у Влашкој и Молдавији	92.
XIII. Ферманъ Султанскій одъ год. 1839, коимъ се повторава наредба о Србској Агенцији у Влашкој и у Молдавији	94.
XIV. Ферманъ Султанскій одъ год. 1837. о Србскимъ трговцима, кои имаю Берате	95.
XV. Конкордатъ съ Цариградскомъ Патриаршиомъ о црквенимъ дѣлима	98.
XVI. Допуна тогъ Конкордата	106.
XVII. Патриаршеско-Синодална квита, како су исплаћени дворски дугови Епархије Београдске и Ужичке	108.
XVIII. Патриаршеска квита, како су намерени дворски дугови оны предѣла, кои су Србији присаединѣни	110.
О Уставу уобште	111.
XIX. Уставъ Княжества Србије одъ 10 до 12 Декабра 1838	113.
XX. Нота Русске Миссiе у Цариграду, кою се признае Уставъ Србскій као допуна трактата' између Проте и Русiе	138.
Обясненѣ Устава	140.
Примѣтба	162.

Понятіє и извори явногъ права Княжества Србіє.

а.) Понятіє явногъ права Србіє.

Явно право Княжества Србіє єсть особено државно право у ономъ смыслу, како є при разлаганю умногъ државногъ права при §. 10. подъ I. изложено.

Подъ Србскимъ државнимъ правомъ уобщте разуме се збирь свію политичны, то єсть на државно станѣ односеѣи се правны прописа', кои важе и силу имаю у Княжеству Србіи, одкако є она државомъ постала.

б.) Извори явногъ права Княжества Србіє.

Као што Србія нїє посве независима држава, него по сили трактата' заключены између Русіє као покровительке Србіє, и Отоманске Порте, господарство ове последнїѣ признає, имаюѣи по смыслу ти' явны преговора' савршену унутрашню државну самосталность и слободу; то се у изворе явногъ права Княжества Србіє бров:

1) Између именована два двора заключены трактата' оне точке, коє се на Княжество Србию и тамо уговорена и призната нѣна права односе; а имено а.) осма точка Букурешкогъ трактата заключеногъ између Русіе и Порте 1812 године; — б.) Пета точка Аверманске конвенціе између Русіе и Порте одъ 25. Септембра 1826, и особеногъ акта къ истой конвенціи придоданогъ; — и в.) Шеста точка трактата Адриянопольскогъ, заключеногъ 2-гъ Септембра 1829 године.

2.) Сви Хатишерифи, коє в Отоманска Порта у слѣдству захтеваня Србскогъ народа и речены трактата' на Србско правленіе и на народъ Србскій подъ разнимъ датумима издала, у којима в она Србиі *унутрашнѣ посве независимо правленіе* и права и слободе народа Србскогъ, као што садржай исты явно гласи, изречно и за свагда признала; а имено овамо принадлежи: а) Султанскій Хатишерифъ изданъ Србскомъ народу прве половине Ребюл-Ахира 1245, или у другой половине Септембра 1829, съ коимъ означава права и преимущства, *коя ће дати Србскомъ народу*; — б.) Хатишерифъ Султанскій одъ 7. Ребюл-Евеля 1246, или одъ 3. Августа 1830, кои се позыва на онай одъ 1829, и простваніе говори о правама Србіе и народа Србскогъ; — в.) Хатишерифъ одъ првы дана' Редѣпа месеца, или Новембра 1833, кои испуњава права Србіе и народа Србскогъ, — предає Србиі отргнуты шесть окружія' и опредѣлява постоянный данакъ; — г.) Ферманъ Султанскій за Србску заставу (флагъ), изданъ у половини месеца Шабана 1251, или 1835, и другій Ферманъ

изданъ у половини Шеваля 1254, или 1838, коимъ се застава Србска поправля и другій видъ добія; — д.) Хатишерифъ Султанскій одъ 28 месеца Зилхице 1250 или 1834 за Нишкій ђумрукъ; и другій Ферманъ одъ 1. Зилхице 1261, т. е. 20 Новембра 1845, коимъ се одређую ђумручка одношеня између Србiе и осталь провинцiа царства Отоманскогъ и странны држава'.

3. Уставъ Србскій, кои е одъ Порте и Русiе утврђенъ, и царскимъ Хатишерифомъ око' половине Шеваля 1254 године, или 10 до 12 Декембра 1838 године изданъ.

4.) Сви закони и уредбе, кое е Србско правленiе издало, у колико се тичу явногъ права, то естъ одношеня између владе и грађана'.—

Оволико уобште о поиятiю и о изворима явногъ права Србiе; а садъ да изложимо одъ речи до речи слогъ ти' трактата' и Хатишерифа', па гди што за нужно нађемо обясненя ради да кою речъ кажемо.

I.

Осма точка Букурешкогъ трактата, заключеногъ између Русиє и Порте 1812 године.

Она овако гласи :

„Премда се по члену 4-омъ прелиминарiя *) неваля сумняти, да ће висока Порта по своимъ основима према Србима, као према народу одавно нъой подложномъ и платежномъ благо и великодушно поступати, опетъ се є, сматраюћи на то, што су исти Срби у овомъ послѣднѣмъ рату участвовали, за справедливо нашло, да се у смотренiю нъиове безбѣдности учине торжествени уговори, по коима висока Порта дає Србима савршену амнестию, и по томе неможе нъиово спокойство и тишина ни на кои начинъ нарушена бити збогъ прошлы до-

---

*) т. є. прелиминарнаго трактата. Прелиминарни трактати заключую се и после обрате се у дефинитивне (опредѣлительне.)

гађая'. Тврдинѣ, које су исти у својој земљи поводомъ рата поградили, а нису пре ограђене биле, у колико за будућност нису одъ потребе, быће порушене и поравнѣне, и висока Порта ће, као и пре, већъ постојавше тврдинѣ, замкове и остала тврда мѣста у своју владу преузети, иста артилеріомъ, мунициомъ и осталимъ воєнимъ припремама снабдѣти, и како сама за добро нађе, гарнизономъ испунити. Но да тѣи гарнизони небы према Србима никаковы неправедны угнѣтаваня чинили, висока ће Порта изъ чувства састраданія према Србима наблюдавати и извршивати ради нѣюве безбѣдности нуждну умѣреность. Преко тога висока ће Порта Србима на нѣюву молбу дати оне исте користи*), које имаю неки поданици у островима Архипелага и у другимъ предѣлима, нѣима истима оставивши управляѣ у нѣювимъ унутрашнимъ дѣлима, умѣренѣ данакъ налажуѣ имъ, тай само посредствено одъ нѣи примаюѣи, и поради тога нуждна разположенія у споразумѣнїю са Србскимъ народомъ чинеѣи.

То е садржай те осме точке Букурешкогъ трактата, коя се нашегъ отечества тиче.

*) Као што в н. п. слобода богослуженія и т. д.

Слогъ те точке ясанъ е и разуме се безъ свакогъ толкованя; но неће излишно бити, ако овде укратко проговоримо о тому, шта е повода дало Русији, да она тај трактатъ са Портомъ у Букурешту заключи. —

Јоштъ одъ 1806 године пламтио е ратъ између Русіе и Порте.

Тај ратъ био е понаввише подпалъиванъ одъ Французскогъ у то доба посланика у Цариграду *Себастијани*.

Као што знамо, Наполеонъ е тада већъ био за цара проглашенъ (6 Мая 1804*) године).

У то време и Срби су были подъ *Карађорђељемъ* већъ устали противъ Турака'.

Руси су были освоили Молдавию и Влашку, и премда е Тилзитскимъ миромъ (1807 године) одређено, да се те провинције Порти врате, Русија иј е при свемъ томъ подъ разнымъ изговорима држала; збогъ тога се безъ успѣха разишао и онај конгресъ, кои се у Яшу 1809 године у Фебруару за уговаранъ мира био саставио.

Но у обновљеној войни срећа рата была е променљива; и кадъ е Наполеонъ доцније ратъ противъ Русіе отворио, и она иѣгова грдна войска угрозуително рускимъ границама 1812 године**) ишла, царъ Рускій *Александръ* био е за-

*) 1805 године была е трећа коалиција (саюзъ) противъ Французке.

**) Одъ 11-гъ до 13-гъ Юнія прелазила е Наполеонова войска преко Нимена.

доволянъ, што е съ Отманскомъ Портомъ у Букурешту миръ заключіо (16 (28) Мая 1812 године), по сили кога рѣка Прутъ означена е за границу између Русіе и Порте; дакле Влашка и западна страна Молдавіе враћена е Порти, а источна страна Молдавіе, Бесарабія и утврђена места *Хотинъ* и *Бендери* (оба на рѣци Днѣстру) остала су Русіи.

Шта е и како е Русія за свое тадашнѣ ратне саюзнике Србе са Портомъ уговорила, видили смо горе у осмой точки тогъ трактата. —

Но колико ће Срби Турцима данка плаћати, и каква ће друга међу њима сношењия постојати, о томе нѣ у томъ мирномъ Букурешкомъ договору ништа рѣшително наређено, и остављено е, да се сами Срби са Турцима о томе погоде и договоре.

На тај конацъ оправіо е Карађорђе после држане скупштине у манастиру Враћевшници посланике у Цариградъ.

Но јоштъ пре него што су посланици Србски стигли у Софію, Французи су были успѣли, те се преокренула турска политика: бившій до тада великій везиръ быо е збаченъ, а на нѣгово место постављенъ е *Хуршидъ-Паша*, кои изъ Ниша оде у Шумлу. Србски посланици дођу му у Шумлу. Онъ ѿй пошлѣ у Цариградъ; но тамо нѣ ѿй нико ни погледати хтео, и наново буду оправљени *Хуршидъ-Паши* у Шумлу, куда су они стигли у самый онај данъ, када е онъ заповедіо, да се удали *Реиз-Ефендія Халиб-Ефендія*, и да се казни князь *Мурузи*, кои су

участвовали на заключенію Букурешкогъ мирногъ договора. Хуршид - Паша изявио е безъ свакогъ околиченя Србскимъ посланицима, да Порта ненамѣрава заключавати сада са Србима новый миръ, но да су они дужни положити оружїе и покорити се онако, како е Русїя за нѣи уговорила; а томе е Хуршид-Паша додао іоштъ и то, да се то дѣло нѣга нетиче, него да е поставлѣна особенна коммиссія, коя ће скоро стићи у Нишъ, па да и они тамо иду.

Кадъ су дошли у Нишъ одређеномъ на тай конацъ изъ Цариграда дипломату *Челеби-Ефендіи*, онъ имъ е казао оно исто, што и Хуршид - Паша; но као што они нису имали пуномоћїя, да бы могли заключити какве уговоре, вратили су се у Србию, да извѣсте свое саотечественике о томе, шта Турци захтеваю.

Затимъ сазове Карађорђе у почетку 1813 године све войводе у Београдъ на скупштину, на којој су избрани други посланици, кои су одправлѣни Челеби-Ефендіи у Нишъ.

Тїи Србски посланици представили су Султану у име целогъ народа Србскогъ преко Челеби - Ефендіе и подчинѣне нѣму коммиссіе ова захтеваня :

1) Да се влада Србска простре до оны места, на којима су поставлѣне Србске страже.

2) Да Султанъ призна Карађорђа за княза, или господара Србскогъ, и да га Ферманомъ утврди на томъ достоинству.

3) Да Султанъ Ферманомъ утврди и Србскій Савѣтъ, кои да управля народомъ по свомъ благоразуђеню.

А они су обећали Султану ово :

1) Да ће они нѣму бити вѣрни.

2) Да ће за знакъ нѣове подчинѣности Султану, примити у Београдъ едногъ Султанскогъ Пашу съ онолико Турака, колико по договору нађу да е нужно.

3) Да ће они плаћати Султану годишнѣ онолико, колико се сада опредѣли, обвезуюћи се давати ту сумму по вољи Султана или у Београду одређеномъ одъ нѣга Чинovníку, или доставляти ту сумму непосредственно у Цариградъ.

4) У случаю какве войне између Порте и какве друге државе, они се обвезую да ће сами бранити одъ непријателя свою земљу съ онолико войске, колико се сада опредѣли, и да ће они у свакомъ таковомъ случаю бити вѣрни.

5) Да ће они бранити градове царске као највеће благо ; а у случаю ако они небы были толико яки, да се могу непријателю одупрети, да ће они искати помоћи одъ Султана. А што се тиче поправкѣ и други трошкова на издржаванѣ градова, то да се сада опредѣли, оће ли то бити на рачунъ Срба или Турака.

Турци су напротивъ ово захтевали :

Да се сруше сва она утврђена места, коя су изнова у Србији построена, да се топови свеzu на нѣова пређашня у градовима места, и да се предаду Турцима, а народъ Србскій да изда Турцима не само оружје, него и атове и драгоценне коньске лакуме.

Да се Турцима остави на вољу, да се као и пређе могу станити по градовима, варошима, варошицама и селима, и да имъ се врати све оно, што е пређе њино было, као : поля, баштине, куће, воденице и пр.;

Да Срби као и пре остану поддани великомъ Султану, и да се у земљи уведе турска влада, као што е пређе было, а ко то небы могао, или небы хтео примити, тзй да се мора изселити изъ Србије куда му е воля. —

У свима тимъ захтеваняма Турци су се ослањали на осму точку Букурешкогъ мирногъ договора, заключеногъ између Русіе и Порте.

Но почемъ обе стране на такова важна условія нису могле пристати, то е она одъ Порте наређена комиссія настояла за тимъ, да Срби своя захтеваня представе Порти, обећавајући, да ће она Србска захтеваня доставити великомъ Султану.

Затимъ се та комиссія развије.

Али као што су Турци непрестано чинили яке преправе за войну, то и она турска комиссія пређе изъ Ниша, као пограничногъ места у Софію, одкуда е Челеби - Ефенди у Маю месецу 1813 године Карађорђу опетъ писао, да онъ ради преговора наново оправи свое посланике у Софію.

Срби, видећи да се Турци тако яко за войну спремаю, и заключајући отуда, да они неће попустити, свели су сва своя првашња захтеваня у две точке, па су ий по своимъ посланицима оправдали у Софію.

Те две точки садржавале су :

1) Да имъ се неодузима ручно оружје, као што су пушке и пиштољи, које су они *свагда* носили.

2) Да се изтерани пре тога изъ Србије Турци и њихове породице више тамо невраћају, а Срби да ће у Београдъ примити Пашу съ извѣстнымъ броемъ войске, која ће по договору съ Пашомъ разређена бити и у друге градове.

А при томъ су се Срби изразили, да ће се они, што се свега другога тиче, старати да се погоде. —

Премда Турци и сада нису ^{ни} мало хтели попустити одъ онога, што су пређе захтевали, опетъ су обећали, да ће Србима доставити одговоръ на те предложене две точке.

Турци су гледали, да такимъ преговорима добију времена да могу видети, какве ће успѣхе имати у Германіи Наполеонъ, који њ ње побуђавао, да нападне на Србе, да њ разбију, па онда да ударе на Аустріју, како бы тиме оной стали на путъ, да противъ њ њга невојомъ завдички съ Русіомъ и Прајзкомъ.

Турци имајући већ све преправљено да Наполеону помогну, и недавши Србима никаква одговора, наведанпутъ су напали на њи са своју страна.

Карађорђа су по наговору проклеты за Србију лодій, одвратили одъ воеваня противъ Турака. У почетку Септембра месеца био е у унутрашњости Србије, и казао е њ њкимъ войво-

дама, да побацаю све топове у воду, па да траже спасенія у бѣгству. Кадъ се врати у Београдъ, пређе са Митрополитомъ Леонтиомъ и Теодоромъ Недобомъ у Земунъ. —

Тай несрећный прелазакъ Вождовъ упрестио е войску и народъ.

Турци, кои су се до садъ скоро на свакомъ кораку задржавали, и спремали се да се збогъ кише и рђавогъ времена, кое е наступило, натрагъ врате, онимъ случавмъ охрабре се и управо се Београду упуते. —

Тако жалостно свршио се онай славный устанакъ Србскій, коимъ се Србія одъ 1804 године старой слави и величини приближавала.

Одсадъ е она наново најцрнѣ удручена была, докъ іой се зора ослобођена на ново свитати нѣ почела одъ Цветій 1815 године подъ владомъ Милоша Обреновића.

Наше нѣ овде писати историю тадашнѣгъ времена; но почемъ е речъ о едномъ извору явногъ права Србіе, кои се тадашнѣгъ времена тиче, нисмо могли, да непроговоримо баръ кою речъ о тадашнѣмъ догађаима наше домовине, и то по онимъ наводима, кои су већ у Србску Историю примлѣни. —

А сада да пређемо новиѣмъ добу.

II.

Пета точка Акерманске конвенціє између Русіє и Порте

Одъ 25. Септембра 1826. године. Она опредѣлява пространіе права и преимущства Србіє и Србскогъ народа.

Та точка овако гласи :

„Блистателна отоманска Порта же лећи дати Императорско-Рускомъ двору ново силно доказателство свогъ пріятельскогъ разположеня и брижљивогъ стараня о точномъ испуненію условія' договора Букурешкогъ, надлежно извршитѣ све оно, што є означено у осмой точки оногъ договора касателно *народа Србскога*, кои као одавна подданъ Блистателной Порти и плаћаюћи іой данакъ, има у свакомъ случаю пуно право на нѣну милость и великодушіє. Слѣдователно Блистателна Порта наредиће заєдно са по-

сланицима Србскогъ народа мѣре, кое се нађу за найудобнѣе да се утврде и осигураю сва она, нѣму обећана и у трактату изложена права; и та права быће Србскомъ народу и справедлива награда и сигурно ѣмство вѣрности, кою ѣ овай народъ осведочио према Отоманской Порти. Высоке уговараюће стране признале су, као што ѣ то изяснѣно у оддвоѣномъ, овде приложеномъ акту, кои су пуномоћници обе стране заключили, да ѣ ради надлежны по овомъ изслѣженя' и саображеня' необходимо назначити рокъ одъ осамнайстѣ месецѣй, па по тому опредѣлявасе, да наредбе о вышеизложенымъ мѣрама буду у согласію са Србскимъ у Цариграду посланицима саставлѣне и са свима нужнымъ подробностима изложене у высочайшій Ферманъ, кои треба да буде утврѣенъ Хатишерифомъ*), и да буде испунѣнъ у найкраћемъ по могућству времену, а на свакій случай не далѣ одъ вышеположеногъ за осамнайстѣ месецѣй рока. Тай Ферманъ иматѣ се саобштити Руско-Императорскомъ двору, и онда ће се онъ признати за неодѣлну часть ове конвенціе.“

*) Тако се зове Султанскій подписъ и оно, што онъ на Ферману свовручно напише: „по томе да се поступа.“

Конвенцію, изъ кое в изписана ова пета точка, ратифицирао в (потврдю) Государь Императоръ 14-гь Октября 1826 године.

Да в ово оригиналу верно, сведочи колежскій Асесоръ К. Безакъ. —

То в та пета точка конвенціе; а онай оддвовный актъ, кои в нъой придоданъ, гласи овако:

„У име Бога свемогућега.

Блистателна Порта намѣраваюћи свето испунити наредбе осме точке Букурешкогъ договора, почемъ в дозволила Србскимъ посланицима, да іой представе зактеваня свогъ народа о свему, што в нужно да се утврди нѣгова безопасность и благостанѣ, ти посланици у слѣдъ тога изявили су у свомъ прошенію, да народъ Србскій жели: слободу богослуженія; да самъ себи бира свое начальнике; да има независимо унутрашнѣ правленіе; да се поврате отргнута одъ Србіе окружія; да се разни данци у єданъ с'єдине; да се Србима остави, да они управляю са иманѣмъ, кое Турцима принадлежи, подъ тимъ условіемъ, да се приходи отудъ даю заедно у данку; да в трговина слободна; да се дозволи Србскимъ трговцима, да могу путовати по отомамскимъ

областима съ нѳювимъ собственимъ па-сошима; да могу уређивати болнице, шко-ле, типографіе; и на последку да се забра-ни Турцима, да се осимъ оны, кои гарни-зону принадлеже, други немогу станѳи-вати у Србїи. Међутимъ докъ се зани-мало како ће се све ово уредити, нѳке непредвидне препоне принудиле су, да се ово дѳло одложи. Но Блистателна Порта имаюћи и сада тврду намѳру да да Србскомъ народу сва она права, коя су осмомъ точкомъ Букурешкогъ трак-тата уговорена, наредиће у сагласїю са Србскимъ посланицима, како о вышепо-менутымъ захтеваняма тогъ вѳрно под-даногъ народа, тако исто и свему дру-гомъ, што бы іой Србски посланицы представили, и што небы было против-но обвезателствама подданика' отоман-ске имперїе.

Блистателна Порта извѳститѳе Ру-ско-Императорскїй дворъ о томъ, што се буде наредило за испуненѳ осме точ-ке Букурешкогъ договора, и саобшти-ће Оному Ферманъ, утврѳеный Хатише-рифомъ, коимъ ће се вышепоменута пра-ва дати.

На тай конаць мы нижеподписани пуномоћници Нѳговогъ Величества Им-

Императора и Падише све Русіе, по сили наши высочайши пуномоѣія' сагласно съ пуномоѣницима Блистателне отоманске Порте, постановили смо и заключили о дѣлима Србскогъ народа вышеозначене точке као слѣдство пете точке конвенціе, кою смо мы и пуномоѣници отомански на преговорима у Акерману у осамъ точкій саставили и подписали ради осигураня и потврѣеня Букурешкогъ трактата. Услѣдъ тога овай оддвоєный актъ саставлѣнъ є и утврѣенъ нашимъ подписима и печатима и преданъ є пуномоѣницима Блистателне Порте.

У Акерману Септембра 25-гъ дана 1826 године. Г. М. Воронцовъ (М. П.)
Рибопѣръ (М. П.)“

Овай оддвоєный актъ потврдіо є Государь Императоръ 14-гъ Октября 1826 године.

Да є ово оригиналу вѣрно, сведочи колежскій Ассессоръ Безакъ.

Ово є садржай те Акерманске конвенціе и оногъ нѣой придоданогъ оддвоєногъ акта.

Држимо да неће бити излишно изложити овде исторички, како се до те конвенціе дошло.

Јоштъ царъ Александеръ имао се жалити збогъ непріятельскогъ поступаня Порте у Влашкѣ и Молдавіи, одъ оногъ времена, како су се

были Грцы на оружіе дигли. Збогъ тога в тадашній Рускій посланикъ у Цариграду *Строгоновъ* изъ Цариграда отишао (1821 године.)

А после в новый царъ Рускій *Николай* опредѣлительно захтевао, да све те тегобе одъ стране Турака' престану.

Порта се на то представленіе склони, те се оба двора изравнаю на конвенціи, коя в у Акерману држана 25 Септембра 1826 године.

Ту се обясніо и протолковао онай трактатъ, кои в у Букурешту заключенъ; после се у редъ довело станъ Влашке, Молдавіе и нашегъ отечества Србіе. —

На томъ преговору Русія се такође дозволило слободно пловенъ по црномъ мору. —

О Грчкимъ одношењяма, коя у то време нису начисто была, нису се тада погодили.

Да се изравнаю те Грчке ствари, на тай конацъ тада су се чинили озбильнии кораџи. Енглезска политика, саревнъива и бдителна, ніе трпила да Рускій упливъ у томе буде наймоћнии; съ тога се пошлѣ Херцогъ *Велингтонъ* у Петроградъ, да се тамо договоре о заедничкимъ мерама, како бы се доцѣли дошло у Грчкој ствари. Тамо се заклучи протоколъ одъ 2. Априла 1826 године, за коимъ в долазеће године слѣдовао Лондонскій трактатъ одъ 25. Юнія (по нашемъ) 1827 године. На овомъ последнѣмъ участвовала в и Французска. Те три посредствуюће силе саюзиле су се на то, да добримъ начиномъ, а ако тако за рукомъ неизиђе, ма и си

ломъ, Султана склоне, да онъ Грчку баремъ за полусуверенну државу призна; (о нѣмимъ границама нѣе тада іошть ништа говорено), а вр'овно господарство надъ Грчкомъ да Порти остане, и да іой се годишній данакъ плаћа.

Но тадашній Султанъ, коме в Енглезскій посланикъ *Стратфортъ Канингъ*, и у Фебруару 1827. у Цариградъ дошавній новий Рускій посланикъ *Рибопѣръ*, (кога видимо подписана и на ономъ оддвоенномъ акту къ Акерманской конвенцији), а и Французкій посланикъ *Гиллелино* на одобренѣ поднео онай протоколъ, кои в у Петрограду заключень, — нѣе хтео то да прими, него в и онда одбіо, кадъ су то оне европейске силе снажнѣ одъ нѣга зактевале услѣдъ Лондонскогъ трактата (и Прайска и Аустрія приступиле су сада быле томъ захтеваню.) — Међутимъ в у Грчкѡй ужасна напасть и несрећа была. *Ибраил-Паша*, почемъ в *Пелопонезъ* опустошио, изиђе на суво, и освои после страшны биткѣй, юначки бранѣный градъ *Миссолунги* (10-гъ Априла 1826.) Слѣдуюће године падне са онимъ ястимъ ужасима *Акрополисъ* одъ Атине. Па и на мору Грци више нису могли съ успѣхомъ да воюю, премда в Енглезскій адмиралъ *Кохранъ* Грчкѡй на услуги быо. Међутимъ в Енглезъ *Хурхъ* земальскѡмъ войскомъ заповедао. Морско разбойништво было в найглавніи начинъ тогъ рата на мору.

Къ томе се у Грчкѡй придружила стара несрећа домаћи партая'.

Султанъ Махмудъ, (кои в Яничаре сасвимъ уништао) све се већа одулирао. Съ тога су о-

не три европейске силе строжиѣ налоге заповедницама нѣювы флота' дале. И тада се она знаменита битка кодъ *Наварина* догодила 20-гъ Октября 1827 године, коіомъ в Турско - Египетска морска сила разорена, те е то и Грчкой ствари сасвимъ другій видъ дало.

Но и Русія съ Портомъ зарати. Подъ 26-мъ Априла 1828 године изишао в Рускій обявъ рата, а 7-гъ Мая почео се рать прелазкомъ Руса' преко Прута.

Руси заузму Молдавію и Влашку, пређу и преко Дунава и продру до *Шумле*, *Варне* и о-своє ій.

Садъ е и Грчкой много болъ было, врь су Турцы збогъ рата са Русима итно повукли свою войску сѣверу, а и Французкій маршалъ *Мезонъ* приспѣ (у Септембру) у Мореу са войскомъ. Ибраимъ Паша вратио се нагло натрагъ. — Само Енглезка политика постала е была ладна. Но при свемъ томъ рускій мачъ учини, те се новъ протоколь у Лондону 10-гъ Марта 1829 о Грчкой састави, и ту іой се и границе утврде. — Русима в у томъ вовномъ походу 1829 воєна сређа была наклона; воєначалникъ *Дибикъ* после неколико добывены биткѣй прешао в дрзко Балканъ, освоіо Адриянополь, па и Цариграду претио, а међутимъ в и *Паскѣввиъ* у Азїи велике побѣде чинію; све ово было в узрокъ, те е заплашена дипломація — Енглезка пре свега, но подпомагана Французкомъ, Прайзкомъ и Аустріомъ, — учинила, да се на брзо миръ у *Адрианополю* (Єдрени) заклучи (2 Септ. 1829). Тимъ ми-

ромъ Русія в Порте све освоене землѣ натрагъ вратила. — Ту в у 6-ой точки тогъ Ёдренскогъ трактата и о нашемъ отечеству преговоръ између Порте и Руссiе учинѣнъ, гди в изречно Порте рокъ одъ *едногъ месеца дана'* оставлѣнъ, да се испуни 5-тый чланакъ Акерманске конвенціе, и да се поврате Србiи отргнуты пређе шесть окружiя'.

III.

Ёдренскогъ, трактата члень шестый кои се Србiе тиче,

Овако гласи :

„Будући обстоятелства збивша се одъ заключеня Акерманске конвенціе нису допустила, да висока Порта одма предузме извршеніе точкiй оддѣленогъ акта, кои се Србiе тиче, и са петимъ чланкомъ исте конвенціе у саюзу стои; — зато се блистателна Порта овимъ торжественно обвезуе, да ће iй безъ свакогъ одлаганя и точно испунити; а нарочито ступиће Порта къ повратку отргнуты одъ Србiе *шесть окружiя'* пре свега, да бы се тако утврдило спокойство и благостанѣ вѣрногъ овогъ народа. Ферманъ, кои

ће о извршеню оны точкій гласити, има быти потврђенъ Хатишерифомъ и званично приобштень Императорско - Рускомъ двору за *месець дана*’, рачунаюћи одъ дана подписа овогъ трактата.“

То е садржай тогъ Ђдренскогъ трактата, кои е тако ясанъ и опредѣлителанъ, да га не треба толковати.

То су дакле тѣ трактати између Русіе и Порте о Србіи заключени, кои спадаю у явно право Србіе. —

Почемъ смо то изложили, да узмемо сада Султанске Хатишерифе, ков е Порта на Србскій народъ издала, кои такође едну часть явногоъ права Србіе сачиняваю.

IV.

Првый Султанскій Хатишерифъ издашь прве половине Ребюл-Ахира 1245

по турскомъ брою године, или у другой половини Септембра 1829 године.

Онъ гласи овако :

„У Акерманской конвенціи заключеной пређе тога међу Блистателномъ Пор-

томъ и Рускимъ дворомъ казано є пето-
 томъ точкомъ, да Блистателна Пор-
 та желеи дати Рускомъ двору явно свидѣ-
 телство свогъ пріятельскогъ расположе-
 ня и брижльивогъ стараня о подпу-
 номъ испуненю свію точкій Букуреш-
 когъ трактата, привестѣе одма у дѣй-
 ство сва условія осме точке тогъ трак-
 тата, односеѣе се на Србскій народъ,
 кои будуи одавно у поданству и данакъ
 плаћаюи Блистателной Порти, има
 пуно право на нѣну милость. Услѣдъ
 тога Блистателна Порта употребиѣе у
 сагласію са посланицима Србскогъ на-
 рода нужне и найсходніе мѣре, како ѣе
 му се испунити и утврдити права, коя су
 уговорена у нѣгову ползу, и коя ѣе бити
 томъ народу као справедльива награда
 за осведочену нѣгову вѣрность према о-
 томанской Имперіи, а и као ємство, да
 ѣе она и унапредакъ траяти.

Высоке уговараюѣе силе признале су
 по гласу оддвоеногъ акта, овде приложе-
 ногъ, кои су пуномоћници съ єдне и друге
 стране саставили и уговорили, да є нуж-
 но опредѣлити рокъ одъ осамнайсть ме-
 сецій, за кои да се изслѣѣня о овомъ у-
 чине, па є заключено да се мѣре у обзи-

ру права' Србскомъ Народу уступлѣны, у сагласію са Србскимъ у Цариграду посланицима опредѣле, и подробно изложе у высочайшій Ферманъ, утврђеный Хатишерифомъ, кои се има извршити колико є могуће за найкраће време, а никоимъ начиномъ после вышеозначеногъ одъ осамнайсть месецій рока. Овай Ферманъ почемъ се саобшти Императорско - Рускомъ двору, сматраће се као єдна саставна часть поменуते конвенціє.

Осимъ тога казано є у оддѣленомъ акту те конвенціє о Србима іошть и то: да є Блистателна Порта, желећи точно испунити осму точку Букурешкогъ трактата, дозволила Србскимъ у Цариграду посланицима, да іой представе прозбе свогъ народа односеће се на нѣгову безопасность и благостанѣ. У слѣдъ тога, тїи посланици изложили су у своіой прозби нека захтеваня народа Србскогъ, као: да имъ се допусти слобода богослуженія; право избора свои' начальника, независимо унутрашнѣ правленіє; да се присаєдине отргнута одъ Србіє окружія; да се саєдине разни данци у єданъ; да се Србима остави, да они управляю онимъ добрама, коя Турцима принадлеже,

а они да плаћаю приходе одъ исты уедно у данку; да є трговина слободна; да се дозволи Србскимъ трговцима да могу ићи по отоманскимъ предѣлима са своимъ собственимъ пасошима; да могу уређивати болнице, школе и књигопечатнѣ; на последку да се забрани другимъ Турцима, осимъ оны кои гарнизону принадлеже, станъивати се у Србиі.

Међутимъ докъ су се изслѣђивала выщепоменуता захтеваня, збогъ нѣки непредвиђены препона' морало се то дѣло одложити. Но као што Блистателна Порта остає у тврдой намѣри, да да Србскомъ народу права у осмой точки Букурешкогъ трактата означена, то ће се она са Србскимъ у Цариграду посланицима сагласити о томъ, како ће се што пре испунити права, која су обезбѣђена и утврђена томъ вѣрномъ и покорномъ народу; а исто тако и она зактеваня, која іой ти посланици іошть представе, ако она небуду противна дужностима поданика' Отоманске Имперіє.

Блистателна Порта извѣстиће Императорско-Рускій дворъ о свему ономъ, што ће се опредѣлити и наредити за испуненѣ осме точке Букурешкогъ трактата,

и саобштиће Ферманъ утврђеный Хатишерифомъ, коимъ ће се она означена права дати.

Докъ су Србски посланици и комисари, које е Блистателна Порта на тай коначъ одредила, разсуђивали о томе, како ће се свршити то дѣло у ползу Србскогъ народа, збогъ умора и тегоба' при порође-ной међутимъ войны прекинуло се то занимањ.

После кадъ е трактатомъ у Бдрену заключенимъ миръ међу Моимъ и Рускимъ дворомъ утврђенъ, шестомъ точкомъ тогъ трактата' казано е: „Почемъ обстоятелства, која су се догодила одъ заключеня Акерманске конвенціе, нису допустила Блистателной Порти да се одма занима тиме, како ће се у дѣйство привести оногъ оддѣленогъ акта условія, која се тичу Срба' и која съ петомъ точкомъ те конвенціе у свези стоѣ; то се Она овимъ торжественно обвезуе, да ће њ њй најточниѣ и безъ и најманѣгъ одлаганя испунити, а имено да ће одма повратити шесть окружія, која су одъ Србіе отргнута, да бы се тимъ на свагда обезбедило спокойство и благостанѣ тогъ вѣрногъ народа.

Услѣдъ тога заповедамъ, да се приступи къ испунѣню свега вышеозначеногъ, и овай Ферманъ изданъ е изъ мога Императорскогъ Рихіяба, и одправлѣнъ е утврѣненъ своеручнимъ моимъ подписомъ на тай конацъ, да бы се саобштило и разумело ово дѣло; а ты Паша и Мола съ твоє стране извѣстиѣнешъ о овомъ народъ Србскій, и уразумиѣнешъ га, да онъ треба да е благодаранъ, и поступаѣнешъ по овимъ наредбама.“

Ово е садржай тогъ првогъ Султанскогъ Хатишерифа, о коме неѣмо дуго говорити, еръ онъ ништа друго нѣе, него повторенъ наредба изложены у вышеозначенимъ трактатима.

Тимъ Хатишерифомъ јоштъ нису у дѣйство приведена она уговорена условія, него се нѣме само означаваю она права, *коя ће се текъ дати Србскомъ народу.* —

Но почемъ е на више мѣста' и у онимъ трактатима, а и у Султанскомъ Хатишерифу речъ о Србскимъ у Цариграду посланицима, не можемо пропустити, да неспоменемо, да су Срби и осимъ посредствованя Русіе као своє Покровительке и сами преговоре са Портомъ посредствомъ свој' посланика' чинили.

Србія съ благодарношћу признає оно великодушно посредствованъ своє Покровительке; но и то се несме одреѣи, да е она своє ослобо-

Ћенђ видила текъ после многе скупо проливене србске крви, па и воюјући и преговарајући дошла е она до данашњегъ стана, у коме се сада налази.

Тако е осимъ оногъ, што е на свомъ месту изложено, како е Вождъ Карађорђе са Портотомъ преговоре чинио, и Князь Милошъ подобно у више пута чинио. Да споменемо овде његовъ преговоръ са *Марашли Али-Пашомъ*, у слѣдъ чега Срби су овога и његову войску изъ Ћуприје на Врачаръ пропустили, а кнезь Милов Теодоровићъ и игуманъ Никольскогъ манастира Неофитъ, као Србски у Цариграду посланици, израдили су кодъ Порте Ферманъ, којимъ Султанъ Али-Паши заповеда, да иде у Београдъ и да се о Србима као отаць о својой деци стара.

После кадъ е Али-Паша изъ Ћуприје изишао, Срби су наново опремили кнеза Аксентија и архимандрита Мелентија Никшића у Цариградъ, и кнезь Аксентије остао е тамо поради преговора као Србскій пуномоћникъ.

Затимъ о пролећу 1816 године послани су, Јованъ Обреновићъ и Вуица Вуличевићъ у Цариградъ ради уговараня мира; но Турци су свакиъ путъ са лепымъ обећаняма одлагали то дѣло одъ дана на данъ.

После о пролећу 1820 године оправљени су у Цариградъ као посланици кнезь Павле Сретеновићъ и Ћорђе Поповићъ Ћелешъ, и дано имъ е наставленъ, да моле Султана, да пошлѣ у Србию свогъ Чиновника, коме бы народъ Србскій могао поднети свою молбу.

У то време говорило се, да е одъ Русіе и Порте наређена нека комиссія ради обясненя и испуненя нѣки точкѣй Букурешкогъ договора.

Порта да избегне укоръ одъ стране Русіе, што е противу Букурешкогъ договора на Србию войномъ напала, изда одма Ферманъ, у комъ е опредѣлено :

1) Колико ће Србія, или болѣ казати, една часть Србіе, а имено Београдскій Пашалукъ Султану годишнѣ плаћати.

2) Да се Муселими изъ окружія' удале, и да остану само по градовима на граници Аустріе.

3) Милошъ е наименованъ княземъ Србскогъ народа.

4) У осталомъ одређено е, да народъ Србскій, као што су и предци нѣгови были, остане подчинѣнъ Султану, и да онъ Турској войски, коя ће бити у Срби разположена, или коя ће крозь ню пролазити, дав оно што е на издржанѣ нужно. —

Турци су избрали едногъ дипломата *Есаид-Мехмедъ - Ефендію*, кога су назвали *Оца-Ћанъ* и послали са кнезомъ Павломъ и Ћелешомъ у Београдъ, да достави Србима тай Ферманъ и да изиште одъ нѣя подписе на преправљномъ у Цариграду писму, кое е на турскомъ езѣку было састављено у томъ смѣслу, како су Срби савршено задовољени са Турцима и са своимъ станѣмъ, и да они унапредакъ ништа болѣ одъ Султана неће искати.

То писмено хтели су Турци имати безъ сумнѣ збогъ тога, да бы га могли показати рускимъ пуномоћницима, када у оной сабраной комиссији речъ буде о Србији.

Но Срби, кадъ имъ в Оца-Ћанъ онай Ферманъ у Толчидеру прочитао, показали су се у нечемъ задовольни са првымъ трима точкама, а четврта нѣ имъ се ни мало допала. Неповольно имъ в было оно, што Турци захтеваю, да се подпишу, како су савршено задовольни и да никадъ ништа болѣ одъ Султана неће тражити, и казали су на то, да они задржаваю себи на свагда слободу обраћати се Султану са прозбама.

Оца-Ћанъ кадъ види да Срби нису у свему задовольни са онимъ Ферманомъ, онъ имъ га збогъ тога нѣ издао, и упыта иѣ, шта они изрикомъ ишту?

На то су одговорили, да они ишту, да имъ се даду она права, коя су у Букурешкомъ договору за Србию утврђена.

Тако се разиђу и преговори се несврше.

Оца-Ћанъ оде у Београдъ, а князь Милошъ распусти кметове и друге сабранные люде, и врати се у Крагуеваць.

Кадъ в Оца-Ћанъ стигао у Цариградъ, обвинявао в и клеветао Србе; но и князь Милошъ в одма послао татарина са своимъ правданѣмъ, гди в сва обстоятелства изложіо. Кадъ се Турци у Цариграду увѣре какавъ в посао быо, поруче князу Милошу по нѣговомъ татарину, да

Срби наново пошлю у Цариградъ посланике, па да они у нечемъ попусте одъ свои' захтеваня', а Султанъ опетъ да ће нешто додати, те да се то дѣло сврши. —

На то се сазове скупштина у Крагуевцу о Митрову дну 1821 године; ту се изберу нови посланици за Цариградъ, а по имену: Вуица Вуличевићъ, кнезъ Смедеревскогъ окружія, Димитріе Ђорђевићъ, кнезъ Ягодинскогъ окружія, кнезъ Илія Марковићъ изъ Шабачкогъ окружія, Самуило Яковлѣвићъ, архимандритъ Каленићскогъ манастира, прота Ягодинскій Вукашиновићъ, Аврамъ Петроніевићъ, Секретаръ Депутацие и Риста Дукићъ изъ Београда; а њима да се присаедини јоштъ и кнезъ Сава Љотићъ изъ Смедерева, кои в быо тада у Цариграду као Агентъ Србскій.

Найглавнiе точке захтеваня, која су имали ти посланици у Цариграду представити, быле су ове:

1) Да границе Србіе буду оне исте, коє су быле и подъ Вождомъ Карађорђеиъ, т. е. до оны мѣста', на којима в стаяла Србска стража у оно време, кадъ в Букурешкiй договоръ учинѣнъ.

2) Да се одсекомъ опредѣли сумма, кою ће Срби за свою землю имати Порти плаћати.

3) Да Султанъ призна княза Милоша за наслѣдственногъ Србскогъ княза, и да га утврди у томъ достоинству Ферманомъ, тако, да онъ заедно са Савѣтомъ Србскимъ управля земљомъ

и народомъ, и да се Србима остави, да они по вољи могу уређивати Судове.

4) Да се Србима даде савршена слобода вѣре и богослуженія по нѣовимъ обредима по црквама и по манастирима, и да имъ се дозволи уређивати школе и друга заведенія за утврђенѣ вѣре и за разпространенѣ просвѣте, и друго томе подобно.

Ти посланици были су добро примљени у Цариграду, и тамо се почело прилѣжно радити о томе, да се то дѣло рѣши; но како се међутимъ догоде немири у Молдави и Влашкој, и Грци се подигну, што Турке забуни, то се и србска дѣла одложе, и посланици Србски буду стављени подъ стражу, истина подъ изговоромъ, да се сачуваю одъ свакогъ несрећногъ случая, кои бы имъ се могао догодити, но у самой ствари збогъ тога, да они буду као залога, да се и Срби неће побунити.

Међутимъ е Марашли-Али-Паша употребљавао све могуће хитрине, лукавства и коварства, да Срби недобью што траже; тако е гледао да наговори неке кметове, да се ману оны захтеванія, и да несматраю Србию као едну целокупну земљу и државу, него да сваки одъ нѣи' тражи себи Берать одъ Султана на княжеско достоинство, а такове Берате, да ће имъ онъ израдити и добавити.

И збогъ тога су се унутрашњи немири и несреће у Срби догађале, што е и одъ тада њевъ толико утробу Србівъ раздирало, слабећи

самосталну снагу и єднодушїє у земљи, а умложаваюћи шкодљивъ странъ упливъ.

Држимо, да е нужно было баръ овако у кратко изложити шта су и како су Срби сами безъ страногъ посредствованя съ Портомъ о својој земљи преговарали средствомъ свои' посланика' у Цариграду, о којима се и у трактатима и у Хатишерифима Султанскимъ споминѣ, и кои' њимъ было у Цариграду докъ се годъ Србска стваръ нїє сасвимъ рѣшила и у дѣйство привела. —

V.

Сада да изложимо другїй Султанскїй Хатишерифъ одъ 7. Ребул-Евеля 1246 год.

по турскомъ, или одъ 3-гъ Августа 1830
године по нашемъ календару.

На вр'у овогъ Хатишерифа стои своеруч-
ный царскїй подписъ, кои овако гласи:

„По томе да се поступи.“

А после онъ гласи овако:

*„Будући да између мое високе Пор-
те и Рускоръ двора у Єдрену заключеный*

трактатъ утврђує извршеніє условія' А-керманске конвенціє, коя гласи: да ће се са Србскимъ посланицима у Цариграду о томе савѣтовати, како ће се прошенія и захтеваня њина съ њима у редъ поставити, и по гласу мое императорске издане, и Србскомъ народу, поданику мое високе Порте, послане заповѣсти, милоствѣйше одобрити, а имено: слобода богослуженія; унутрашнѣ правленіє; присаєдиненіє предѣла' отргнути; утврђенѣ данка; правленіє турски притяжанія'; слобода путовати поради свое трговине са своимъ пасошима; слобода постановити типографіє, шпиталѣ, школе; забрана Турцима пребивати у Срби, кромѣ оны, кои нарочито имаю налогъ чувати тврдинѣ; како годъ и право да могу представленія чинити, у колико небы было противно свойствама подданика'.

И будући, да є реченый народъ, кои осведочава вѣрность према моіой високой Порти, предметъ мое царске благонаклонности, хотећи къ тому додати и милость, да се њина горня прошенія у редъ ставе онымъ начиномъ, кои небы противанъ быо дужностима и надлежећемъ поведенію

подданика', — и да се тако усугубе, у призренію нѣга, средства спокойства и безбѣдности нѣгове, -- тога ради договоривши се съ посланицима Србскимъ у Цариграду, установлѣно є слѣдуюће:

1., Реченый народъ извршиватѣ свое богослуженіе у свимъ црквама нѣму принадлежећимъ слободно.

2., Ныовъ садашній князь Милошъ Обреновићъ бытѣ за награду нѣгове вѣрности къ моіой высокой Порте, по гласу Берата, коимъ є снабдѣнъ, држанъ као князь реченога народа, и ово достоинство бытѣ свойственно нѣговой фамили. Онъ ће имати одъ стране мое высокой Порте правленіе унутрашњи дѣла землѣ, кои' приведеніе у дѣйство извршиватѣ се у договору са скупштиномъ, составлѣномъ изъ поглавара' землѣ.

3., Што се тиче оны шесть предѣла', коє Срби захтеваю, да имъ се присаєдине, будући су имъ отргнути были, о томе є заключено, да се тога ради наименую комиссари одъ стране высокой Порте, и одъ стране Рускогъ двора, кои ће имати налогъ, да извиде право станѣ овогъ дѣла, и по томе ће се после поступити.

4., Арачъ и сви други данци утврдиће се опредѣлительно, а сумма прихода военны притяжанія, коя заими и тимариоти имаю у санцаку Смедеревскомъ, кромѣ Нишкогъ, и коя ће притяжанія прећи подъ власть и правленіе Срба, быће процѣнена и причислѣнна къ приходима оны предѣла, кои ће се присаєдинити.

5., Власти моє високе Порте неће се мешати ни у унутрашня дѣла, ни у судейска рѣшенія землѣ исте, ни шта више захтевати ни аспре едне, кромѣ данка, кои ће се, као што є речено, утврдити опредѣлительно за у напредакъ.

6., Кромѣ тога, будући да желимъ, да реченый народъ може подъ сѣнкомъ царске моє силе участвовати у онимъ ползама, коє трговина дає, — тога ради они Срби, кои бы се хтели на трговину одати, приматће одъ власти моє високе Порте, по пасошима, коє ће одъ свогъ княза получавати, нуждне тескере, съ коима ће моћи путовати по моимъ државама, да бы тамо трговали, као и остали подданици моє високе Порте, и да їй нико, ко быо да быо, нееме узнемиравати, и да имъ се несме аспра една као за трошкове на тескере изтезавати, но да налазе свуда по-

кровительство и рукопомошь; и кроишь оны такса', кое се захтеваю одъ ђумрука, нико неће одъ нѣи искати ни *Аваида* ни *Зеваида*, нити што друго, што бы изванъ уредбе државне было, и свакий ће се чувати, да неучини у призренію нѣи таква казнидостойна дѣла.

7., Што се тиче еспапа', кои долазе Београдскомъ ђумруку, да се после у Цариградъ пошлю, они ће долазити амо снабдѣни, као и досадъ, тескерама реченого народа, и овде ће се пріимити таксе захтеване одъ ђумрука. Свакий седамъ година' занимаћемо се тyme, да се опредѣли промѣна цѣне надлежне ствари, да бы се тако саразмѣрно умложила сума опредѣлена. А што се тиче ђумручки такса' на еспапе, кои ће излазити изъ ђумрука Београдскогъ, да иду у друге прелѣле, оне ће се за унапредакъ присаѣдинити съ утврђенымъ данкомъ реченого народа, и то плаћанѣ одсекомъ быће повѣрено попеченію княза Милоша.

8., Да бы се предупредили непоредци, кои бы се могли догодити у Србиі, и да бы се казнили кривци, то ће князь Милошъ у служби своіой имати нуждне войнике.

9., Срби иматѣ право постановлявати у своіой земљи шпиталѣ за свое болестнике, и школе за обученіе свое младежи.

10., Муселими и войводе неће више пребывати по частима Србіе, гди нема градова, и правосудіе реченогъ места вручава се за унапредакъ реченоме князу.

11., Турцы, кои притяжаваю добра и землѣ у Србіи, и кои бы хтели опростити се таковы, да бы прекинули сва сношенія са земльомъ, иматѣ *годину дана* времена, продати ій Србима, по правичной цѣни, кою ће опредѣлити комиссари тога ради наименовани. А приходи башча, винограда, добара и земяля оны Турака, кои небы хтели прекинути сношенія своя са земльомъ сасвимъ, почемъ се такође процѣне, бытѣ давани заедно съ данкомъ ази Београдской, коя ће дужна быти давати ій нынимъ надлежнымъ притяжательима. *Кромѣ гарнизона градова, пребыванѣ у Србіи забранѣно е свакомъ другомъ Турчину сасвимъ.*

12., Народъ Србскій, даваће реченомъ князу нуждну сумму за нѣгово из-

држанѣ, но тако, да она nebude несно-
симо бреме за народъ.

13., Унапредакъ у случаю упразне-
нія, новый князь, кои ће се наименовати,
быће дужанъ, получаваюћи благородный
Берать мое высоке Порте, платити одъ
своѣй собственны прихода сумму одъ
100.000. гроша турски азни царской.

14., Митрополити и Епископи, кое
ће избирати реченый народъ, быће про-
изведени одъ патріярха грчкогъ у Цари-
граду, и да *не мораю* сами долазити у ис-
тый престолный градъ.

16., Докле годъ Членови Совѣта, о
коима є речено, неупадну у тежку какву
кривицу, или противъ мое высоке Порте,
или противъ закона' и уреѣенія' земаль-
ски, донде немогу се безъ причине ни
сбацити ни удалити одъ званія' свои.

16., У случаю ако реченый народъ на-
ће за нужно установити пошту за соб-
ственна своя дѣла, неће се одъ стране
власти мое высоке Порте никаква пре-
пона полагати слободномъ нѣномъ про-
лазку.

17., Ако Србинъ одъ собствене свое
воль неће да служи Турчина, овай немо-

же никоимъ начинаемъ захтевати одъ нѣ-
га насилну службу.

18., Кромѣ царски градова, кои су-
ществую одъ старине у Србїи, свако у-
крѣпленїе, коє є учинѣно пре краткогъ
времена, быће сасвимъ разрушено.

19., Будући да Србїя сачинява часть
мой држава, коє Богъ да чува, то неће се
ни препона, ни закосненїе чинити у слу-
чаю, кадъ бы моя висока Порта имала
пужду куповати у ньой за своє паре сто-
ку, или нуждну раану.

20., А наипосле Агенти Србски пре-
бываће непрестано у Цариграду, да бы
отправляли ту дѣла, коя се тичу Србїе.

Ове су точке опредѣлительно угово-
рене, и будући є и мой Хати - Шерифъ
милостиво по овомъ изданъ, то є ова моя
царска заповѣсть написана и послана.

А ты Везиру и Молла, кадъ ти дође
до знаня благородно садржанїе нѣно, ты
ћешъ о ньой увѣдомити вышереченый
народъ, да добро, и као што треба, поз-
на све ове благонаклоности, коє су дѣй-
ства моє царске милости и попеченїя;
докле се годъ онъ држао буде у грани-

цама вѣрности и подданства, донде неће престати бити предметомъ истога попеченія, и подъ сѣнкомъ мое царске силе уживати савршену безбѣдность и спокойство. Уразуми га, да се о томъ стара, како ће точно испунити дужность подданика, и да се чува свега, што бы овыма противно было.

Ты ћешъ тако поступити, и почемъ обнародуешъ предъ реченымъ народомъ садржаніе овога благороднога Фермана, и почемъ упишешъ у Мехѣму Београдску, да ћешъ га реченоме князу, да га онъ чува.“

Овай е Хатишерифъ на данъ светога Провозваногъ Андріе 1830 године народу Србскомъ явно на умци на Врачару прочитанъ предъ млогимъ народомъ.

Нарочитый царскій комиссаръ *Лебич-Ефенди* донео га е овамо изъ Цариграда. Збогъ тога слави народъ Србскій тай данъ, као одвећъ знаменитый у своіой Исторіи. — То е двогубо радостанъ данъ за Србе, врь су се оня 1806 године на тай данъ, освоивши Београдъ, злы Дакія' ослободили. —

Но овимъ другимъ Хатишерифомъ границе Србіе остале су неназначене; нѣме е у томъ обзиру само то опредѣлено: да и султански и

руски комиссари прођу по отргнутимъ предѣлима, и да ѿзначе у карту.

Далѣ у истомъ Хатишерифу остављенъ е данакъ непресѣченъ у одной сумми, зарѣ збогъ тога, што се чекало, да се види, кои ће предѣли Србији припасти, па да се по предѣлима и данакъ одреди; а докле се нѣ могло за данакъ знати, којикѣй ће бити, донде е остао и ђумрукъ Београдскій у везирскимъ рукама. —

Далѣ истымъ Хатишерифомъ пребыванѣ Турака у Србији уговорено е за *годину дана*, но то е тако неясно уречено, да се Правителство Србско на скупштини држаной 1-гъ Фебруара 1834 године у Крагуѣвцу, народу изразило: да се три године дана после морало у томъ обзиреу препирати, како валя ту точку Хатишерифа разумети. —

За шанацъ Ђуприю, која е Србима као кость у грлу увѣкъ была, нѣ у томъ Хатишерифу изрикомъ одређено, да ће се срушити. —

VI.

Сада долази трећий

Султанскій Хатишерифъ одъ почетка месеца Рецепа 1249,

или Новембра 1833 године.

У нѣму се излажу све оне точке ясно и несумнително, тимъ више, што су све готове дотле и у дѣйство већъ приведене быле.

На вр'у и овогъ Фермана и съ десне стране стои своеручный подписъ Султана Махмуда другогъ гласеѣи овако:

„По тому да се поступа.“

После гласи истый Ферманъ :

„Хотеѣи наградити народъ Србскій, подданный момъ царству, за осведочену вѣрность према моёй высокой Порти, и по сѣянимъ знацима мога милосрдія и царске милости къ нѣму, издао самъ я 1246 године Ферманъ, кои є украшенъ на вр'у моимъ своеручнымъ подписомъ, и посредствомъ кога самъ имъ дозволю разна права, као: савршено унутрашнѣ правленіе; присаєдинѣніе предѣла, кои су одпре одъ Србіе одтргнути; плаћанѣ утврѣено нѣины данака у єдной сумми; правленіе иманѣмъ Турака, кои, кромѣ гарнизона, мораю за рокъ єдне године дана' изиѣи изъ Србіе.

Приведеніе у дѣйство овы разны членова' одложено є до времена, докле бы се извѣстили о стварима, кое є требало найпре сазнати, и кои є предметъ быо обшта полза и Турака' и Срба', подданика' мои. Но будуѣи су све сумнѣ тичуѣе се овогъ дѣла, изяснѣне, све пре-

поне уклонѣне, и сви начини и предложена истолкована и разрешена, и будући да є моя высочайша воля, приступаюћи къ опредѣлительномъ издѣйствию права, дарованы поменутомъ народу, обезбѣдити и дѣйство права, и милостій, кои' є почетакъ объявлѣнъ у вышешепоменутомъ Ферману, а мои чиновници преговарали су се съ посланичествомъ Рускимъ, то є рѣшено слѣдуюће:

Предѣли одтргнути одъ Србіє, бывши пре тога подъ препиранѣмъ, мораю као и остали предѣли Србіє, Тобомъ Княже! управляни быти онако, као што є извиѣено посредствомъ извѣštenія одъ стране комиссара, наименованы и на сама мѣста оправлѣны, и као што топографическе карте, на истымъ мѣстима списане, представляю; ови предѣли єсу: Крайна, узимаюћи у ню и Ключъ, Црна Рѣка, узимаюћи у ню и Гургусоваць, Баню и Сврльикъ, Алексинаць съ Ражнѣмъ и Параѣиномъ, Крушеваць или Алаце-Исааръ, єдна часть Старога Влаа, узимаюћи у ню и єдну часть Новогъ Пазара, познану подъ именовъ Брвеника, и предѣль Дринскій, саставлѣнъ изъ Ядра и Раѣвине.

Слѣдствомъ тога, да бы предѣли ови ступили подѣ Правителство Србско, издани су и послани особити Фермани Паши Видинскомъ, Хусейнъ-Паши, и Паши Београдскомъ Веџи-Паши, у којима заповѣдамо, да се комиссари како одъ стране Хусейнъ-Пашине, а тако и одъ Твоѣ изберу, пакъ да заедно отиду на мѣсто, и да бы се дѣло ово довршило, то чиновници и управителѣи, налазеѣи се у сусѣдству, паштиѣе се давати нуждну рукопомоѣь у томе. И да бы се предѣли, о којима є рѣчь, ясно опредѣлили, зато ѣе се дати комиссару, коме дѣло ово буде наложено, єданъ экземпляръ топографическе карте, предане вышепоменутомъ везиру.

Вышепоменутий мой прошастый Ферманъ утврдїо є єдну годину рока, да Турци, кои живе по варошима око' тврдиња', кромѣ Београда, могу продавати съ ползомъ своя иманя. Но будуѣи є признано, да є реченый рокъ недоволянтъ къ томе, и да бы се дѣло ово преиначїло и узаконїло, то они имаю власть пребывати у предѣлима Србїе іоштъ *петъ година' дана'*, рачунаюки одъ дана изданїя и обнародованїя овогъ Фермана.

За овай рокъ одъ петъ година дана' они ће зависити одъ надлежны Везира' овы предѣла', и быће управляни властима турскимъ, кое ће се између нѣи избирати.

Сва раана, нужна како Турцима, коима є одређенъ рокъ одъ петъ година', тако и свой войсци гарнизона, кои ће на вѣки остати, треба да се дає одъ Срба' за готове новце, и безъ свакогъ насилія и угнѣтенія.

Власти турске неће се ни подъ каквымъ изговоромъ у дѣла Србска мешати, и живиће заедно у наибольшей слогѣ.

Турцы, кои бы хтели изселити се пре навршенія рока одъ петъ година, иматће сваку рукопомоћь у томе, да могу съ ползомъ продавати иманя своя, и премѣстити свое фамиліє.

Но у време навршенія поменутогъ рока, Турци, кои живе у варошима, мораю се премѣстити у друга мѣста; и они, кои су устанѣни у предградіяма, кромѣ Београдскогъ, уѣи ће съ фамиліяма своимъ или у унутрашность тврдиня, или у друге стране, тако, да унапредакъ никакавъ

Турчунъ и ни у каквомъ случаю неможе се наново утврђивати у Србии.

Но Срби мора ће савршено исплатити сходну цѣну земаља' и иманя Турцима, пре него ови изиђу.

Турци установивши се у предградію Београдскомъ, нису само опредѣлени, да буду гарнизонъ овогъ града, но воде заедно са Србима и пробитачну трговину, и оба ова народа есу равни подданици мога царства. Да бы се пакъ више силе дало добромъ живленю поменути Турака', то ће они, на вѣки живећи у предградіама Београдскимъ, бити подъ повелительствомъ свога намѣстника, могъ везира Мехмедъ - Веџи - Паше. А да бы се главна цѣль, одржаніе обштегъ спокойства, могла сачувати одъ свачега, што бы га могло узнемирити, то ће и Срби, као и свагда досадъ, такође живити у предградіама Београда. Ты Княже! и остали Србски поглавари, имаћете слободанъ улазакъ у нѣи, и излазакъ изъ нѣи, и нико ни съ єдне, ни съ друге стране никоимъ начиномъ да васъ неможе у томъ узнемиривати.

И Турци, а тако и Срби, плаћаюћи таксе ђумручке, уживаће у Београду са-

вршену слободу тргованя, и овай ђумрукъ предава ће се Србима.

Кромѣ войника' подѣ повелительствомъ поменутогъ Паше, и кромѣ гарнизона и Чиновника' Србски, или служителя' полицейны, нико другій да неможе носити оружія у предградію Београдскомъ.

Турци неће ни кућа, ни ничега другогъ изванъ овогъ предградія зидати.

Турци неследеу противити се полицейнымъ уредбама, коѣ бы Управитель Београдскій у договору съ тобомъ Княже! за сходне нашао.

Ни ты ни народъ Србскій нећете никадѣ и никоимъ начиномъ противъ дужностій подданика', и подврженія, дужногъ Порти, дѣйствовати.

Вышереченый Управитель и ты, выћете се савѣтовати еданъ съ другимъ о свему, што се тиче порядка и чистоће предградія.

Допуштанѣ иностраннымъ подданицима, да могу трговати у Београду и пребивати у нѣговимъ предградіяма, есу такође точке, о коима и Управитель Бе-

оградскій и ты треба єданъ съ другимъ да се договарате, да бы ти иностранци сваку рукопомоѣ и покровительство имали, сходно трактатима, кои између мое высоке Порте и пріятельски сила' сущтествую.

Кои бы одъ собствене волѣ хотели продати или Србима или другимъ Турцима иманя, коя имаю у Београду, они да могу то чинити безъ свакогъ препятства.

Но иностранци неће ни у Београдскимъ предградіяма, ни у осталимъ предѣлима права имати, дѣйствителна имати иманя.

Неће се никакве препоне полагати, да Турци и Срби непродаю єданъ другомъ и одъ собствене волѣ иманя, коя имаю.

Сматраюћи на списакъ данка, кои су Срби досадъ моіой царской азни давали, по гласу Фермана вышереченога, и на умложенѣ трошкова' ньины, кои су зато нарастли, што се унутрашнѣ правленіе ньинимъ Началницима предоставля, то є данакъ утврѣенъ за унапредакъ у сумми одъ два милліона и три стотине иляда' гроша; у овомъ одсѣку разумѣва-

ће се ђумрукъ, кои се теби вручава, приходи одъ тилара, зіялета, и муката, кои правленіе има преки у руке Срба', арачъ и сви данци вообште, кои су досадъ пріимани ил' у готову новцу, ил' у натуре, когъ му драго имена были. Данакъ плаћа'ће се сваке године у Београду, у два рока, починюћи одъ дана С. Димитрія текуће године, и на концу свакогъ шестога мѣсеца. Срби ће руковати свимъ приходима свога отечества, и ужива'ће производе свои' земаля'."

Кромѣ царски градова', кои у Србији одъ старина постое, сва нова укрепленія као *Бупрія* — *Паланка* и друга поздне по-построена, мораю се сасвимъ срушити.

Вышепоменути ови членови єсу допунѣніе Фермана у почетку опоменутогъ, и будући да се сва разположенія потврђую онимъ Ферманомъ, то є између министра мое високе Порте и посланичества Рускогъ рѣшено, да се приступи къ коначномъ ньиномъ у дѣйство приведенію.

И будући да є и моя государска воля, да се вышеизложени членови тако управе и уравнию, тога ради издао самъ и овай мой благородный Ферманъ, и свое-

ручный подписъ касателно овогъ дѣла и Паши Београдскомъ, кои треба съ тобомъ да се договори о приведенію у дѣйство овде назначены членова; а другій Ферманъ послать є Паши Видинскомъ, касаюћій се утврѣненія точногъ граница, предѣла, о коима є рѣчь, а и нуждны наставленія сврху осталы точкій овогъ Фермана.

Овай Ферманъ, украшѣнь Моимъ Хатишерифомъ, изданъ є и зато, да бы се теби саобштило станѣ дѣла, и отправленъ ти є посредствомъ Н. Н.

Тако извѣстивши се о овой государственной воли, ты ћешъ се постарати, да настоишь о приведенію у дѣйство и о уравниенію овде вышеназначены точкій, у договору са двама вышереченымъ Пашама. И признаюћи благодаренія, коима є народъ Србскій съ мое стране обасуть, ты ћешъ све силе свое на то управити, да у свако доба онако поступишь, како ће Моіой високой Порти по воли быти; и паштећи се у свакомъ прирзенію оно избегавати, што бы утеснявало мое подданике, живеће у предѣлима подъ твоимъ правительствомъ; ты ћешъ о томъ бдити, да придобієшь

и мени и себи добра желанія и благослове съ нѣине стране. Надамъ се, да ћешъ се и унапредакъ попаштити, чинити услуге Мојой високой Порти, и владати се сходно дужностима подданика, чуваюћи се да противно овоме непоступашъ.“

Овай Хатишерифъ обнародованъ е народу Србскомъ на скупштини у Крагуевцу, држаной о светомъ Трифуну 1834 године, и обясниъ е.

Ту е явлѣно народу, да су опетъ враћени Срби они у години 1813-ой одъ нѣ отргнути предѣли: Ключъ, Крайна, Црна Рѣка, Гургусовацъ, Баня, Сврљикъ-Баня, Алексинацъ, Ражанъ, Параћинъ, Крушевацъ, една часть Пазарске, една часть Старогъ Влаа, Ядаръ и Раћевина.

И Султански и Србски комиссари прошли су одъ Тимока до утока Дрине у Саву; Србске власти дизале су умке онде, гди комиссари опредѣле.

У наставленію, кое е висока Порта дала Хусеинъ-Паши Видинскомъ о опредѣленю граница Србіе, стои поименце изложено место по место, куда граница Србіе треба да иде. Тако тамо стои:

Ограниченъ почеће се одъ утока рѣке Тимока у Дунавъ;

Врста границе лѣвомъ страномъ Тимока изићи ће до села Вражогрица;

Продужиће се до близу налазећегъ се високогъ мѣста *Тупня*.

Ићи ће по течаю мале рѣчице *Безде*.

Одъ ове рѣчице простире се пруга границе на Вршку Чуку;

На затворену Поляну ;

„ Остричеву Поляну ;

„ Бабинъ Носъ ;

„ Китку Планину ;

„ Клисуру ;

„ Тѣснаць Кади-Богазъ ;

„ Ресаватый Камень ;

„ Светогъ Николу ;

„ Писану Букву ;

Одавде управо у село Дивчинцу (Србски Репушницу);

Близу села Папратне ;

Прешавши преко великогъ Тимока иде се у планину Дрновртъ ;

Оданде на Уланаць не далеко одъ села Вла'ова ;

Периша ;

Лозана ;

Голяна ;

Черноевице ;

Рибара ;

Преконогу ;

Грамаде Планине ;

Оданде на Лютый Вр'ъ.

После оставляюћи Копай-Кошару на десно ;

И Пописну ;

Силази къ рѣци Тополници ;

Прелазеѣи правый угаль преко нѣ иде у-
право поредѣ Нишевачке , Баньске и Алекси-
начке садашнѣ меѣе ;

У рѣку Мораву два часа растоянїя одѣ А-
лексинца ;

Одавде преко Мораве у село Суповацѣ ;

Планину малый Ястребацѣ .

Планину великій Ястребацѣ .

Теснацѣ Янкова Клисуре , коя се зове
Дрмна ;

Одавде преко Батотала ;

Лепинца ;

Шошетина ;

Белогѣ Брда ;

Высоки' Вршина' у Копаоникѣ ;

Преко Яринске косе у рѣку Ибарѣ при се-
лу Ярини ;

Ибромѣ до утока Рашке ;

Рашкомѣ у гору Паресио ;

Одавде по врѣу горе Голіе ;

Вратинице ;

Янкова Камена ;

Одавде косомѣ планине Явора , именовѣ
Василина Врѣа ;

Силази у Ойковачко-Брдо , гди е близу рѣ-
ка Увацѣ .

Одавде деснимѣ бегомѣ Увца до Кожала
близу села Доброселице ;

Одавде на Орлићъ, Віогоръ и Препелицу,
коя се налази на вр'у Ивице ;

Вр'омъ Ивице у рѣку Дрину;

Дриномъ у рѣку Саву. —

Коммисарима, кои су са сваке ове точке на точку лично ишли, дана е одъ високе Порте и топографичка карта, у којој су сва погранична места была записана.

Кадъ се карта ова јоштъ 1831-ве године састављала, узето е за правацъ, да се у њо ставе она места, која су припадала Србскомъ Правителству у оно време, кадъ е 1812-те године миръ у Букурешту заключенъ, и која су места слала кметове своје на скупштине Србскогъ Правителства; а она места, која су у време рата између Срба' и Турака' празна стояла, изостала су изъ те карте.

Па при свемъ томъ тако точномъ означеню докле ће Србске границе бити, и при свемъ томъ, што су Србски коммисари примили границе онако, како су њи означили Турски царски коммисари, по имену *Кашифъ-Ага*, посланъ одъ Видинскогъ Везира Хусеинъ-Паше, кои е добио пуномоћје на то одъ Высоке Порте, и *Абдуль-Ага*, посланъ одъ Београдскогъ Везира *Вели-Паше*; — и пакъ и ово се нје могло безъ войне и оружја између Срба' и Турака' свршити.

Вишеградски и Прибойски Турци, и Турци изъ Рудога нападали су одъ 19-гъ до 27-гъ Фебруара 1834 године на Старо-Влашку границу спрoђу Вишеградскогъ предѣла, и судѣди Ар-

наути нападали су на Жупляне Србе у Крушевачкомъ окружію, кадъ су ови последнѣ неделѣ месеца Фебруара почели врчити гору и ударили умке по својој граници и на Янковой Клисури; но Срби су їй и на едной и на другој страни оружіемъ одбили. —

Тако є, што се тиче граница, коє су се опредѣлиле и утврдили тимъ Султанскимъ Хатишерифомъ.

А што се тиче данка, онъ є у томъ Хатишерифу пресеченъ на два милліона и три стотине хиљада гроша; ту є урачунѣнъ и арачь, и порезъ, и муката, чибукъ, рудокопи и тимари и ђумрукъ Београдскій и скеле, едномъ речи у той су сумми сви донде Порти плаћани данци, ма се како звали. —

Къ томе додано є и то: да Срби плаћаюћи ту сумму данка право имаю уживати све приходе свогъ отечества и све производе свој земал'.

У томъ Хатишерифу изрикомъ є именованъ шанаць Ђупрїа, да се мора срушити и до землѣ поравнити; и у очи Божића 1833-ће године и срушенъ є.

Далѣ по гласу тогъ Хатишерифа Турци, кои живе по варошима око' градова, остаће у њима петъ година дана, т. є. до 1-гъ Фебруара 1838 године; а за све то време да продаю своя иманя Србима, пошто се погоде; а кадъ се наврши петъ година дана, онда продали или не-

продали своя иманя, да мораю или у градове ући, или селити се у друге предѣле.

Само у Београдској вароши остаће они, но и Срби съ њима заедно. Дуго се и о томе препирало између Србскогъ Правительства и Порте; најпосле су обе стране оставиле ову стварь на вољу Рускомъ Императору као Покровителю Србіе, и онъ за право нађе, да се поне у единой Београдској вароши и Турака налази, као у вароши, која на граници другогъ царства лежи, и као у вароши, која е нужна за обрану града Београдскогъ; но и ако Турци остаю у вароши Београдској, они несмеду градити ни кућа ни други зграда изванъ шанца Београдскогъ; неће съ оружјемъ ићи по вароши, осимъ оны, кои су Везиреви Чиновници, и мораће слушати полицайне уредбе и Србскогъ Правительства.

Ова наредба, што се тиче изселеня Турака изъ Србіе за вышеозначеный рокъ одъ петъ година, кои е већ одавна истекао, ніе јоштъ извршена; но право Србскогъ народа у томъ обзиру ясно е и несумнително, и у Трактатима и у Хатишерифима Султанскимъ написано и основано; зависи одъ крѣпке волѣ Србскогъ Правительства, да кодъ Порте настане, да се и то испуни, као што су и друге точке извршене. На последњој Св. Петровској скупштини нека окружія молила су Правительство, да се Султанскій Хатишерифъ о изселеню Турака изврши, и Правительство е народу на то одговорило (види 184-ту страну четврте свезке Зборника подъ

26), да е оно у дѣлу овомъ већъ учинило нуждне кораке, по којима може се надати, да ће се испунити та праведна желя народа, која се оснива на обећаню царскомъ. —

У томъ Хатишерифу видели смо, да е и то наређено, да поданици странни држава' немогу имати непокретны добара' у Србији. —

Ћумрукъ Београдскій примило е Србско Правителство 21-гъ Декабра 1833-ће године одъ тадашнѣгъ Везира Београдскогъ Вечи-Паше, а рачуни ыумручки были су јошть пре тога прегледани. —

А едно одъ најважниѣ права, која е Србскій народъ и онимъ пређашњимъ, а и овимъ Хатишерифомъ добио, есте *независимостъ унутрашнѣгъ правленія*; — сада се нема нико више у то мешати; како Правителство и народъ Србскій за добро и цѣли сходно нађу, онако има и бити, и онако се може земљомъ управљати и уређивати.

Тимъ правомъ независимогъ унутрашнѣгъ правленія и Србскій народъ постао е народомъ, истина Порти платежнимъ, но у полу самосталнымъ.

Ово су најглавнѣе точке тогъ одвећъ важногъ Хатишерифа, којимъ су захтевана права народу Србскомъ уступљена. —

Сада да видимо, како стое ыумручка одношенія. Као што е казано, кадъ е говорено о изворима јавногъ права Србије, о томъ имамо еданъ Хатишерифъ и еданъ Ферманъ.

VI.

Хатишерифъ Султанскій одъ 28 месеца Зилхице 1250 годи- не (1834) за Нишкій ђумрукъ.

На вр'у стои своеручный Султана знакъ :

*„Да поступате по мојој высочай-
шой заповѣсти.“*

Онъ гласи овако :

„Вѣдомо буди вамъ , да є по гласу писама', дошавши моему правителству одъ стране Вециль-Паше Београдскогъ, учинѣно амо надлежно одношеніє и са-обштенѣ о ономе преговору, кои сте вы Княже са реченымъ Пашомъ имали о предмету ђумрука , и како сте сагласили се : „да, као што се пређе ніє узимала ђумручка наплата одъ оны еспапа', кои су изъ Београда износили се за у околне предѣле, па крозъ Нишъ пролазили, исто тако , као што є онда было , и сада да се неузима ђумручка такса у Нишу

одъ оны еспапа', кои изъ Београда долазећи крозъ Нишъ пролазе, и разносе се по околнымъ предѣлима, а и оно, што се досада у Нишу узимало одъ еспапа' пролазећи за унутрашность Србіе и Београда, одсада да се више не узима у Нишу, него у Београду. Одъ оны еспапа' пакъ, кои се буду у Нишу продали, да се у Нишу ђумрукъ узима, као и одъ оны, кои *неидући за у Србію и у Београдъ* изъ Албаніе, Румеліе, Видина, и други страна' долазе и одлазе, пролазећи крозъ Нишъ. И зато є опредѣлено, да се одъ арендалне сумме ђумрука Нишкогъ, коя се састои у 51,232. гроша и 20. пара — одбіе сумма одъ 6232. гроша и 20. пара одъ доходака гореозначеногъ ђумрука Нишкогъ, као нашъ приходъ, кои ће се преко Паше Нишкогъ припослати у кассу мога правителства. Остали пакъ 45. тисућа гроша, — будући се ови неће више у Нишу узимати, но скупляти се имаю за унапредакъ у Београду одъ тамошнѣгъ ђумрука, — ове ћете, као приходъ пролазногъ ђумрука за пренашай еспапа у Србію и Београдъ, — вы Княже дужни быти отдавати сваке године у место Нишкогъ ђумрука, почемъ ій овай неће выше узимати, него ђумрукъ Београдскій.

И та сума несме никако смешана бити съ другимъ отдаванѣмъ, нити са утврѣ-
нымъ, по высочайшой моёй заповѣсти,
годишнимъ земальскимъ данкомъ, но
ѣдно и друго да се оддае поособъ сваке
године.

А све друге точке, коѣ се односе на
Београдскій и Нишкій ѣумрукъ, да оста-
ну у дѣйствию онако, као што су постоя-
ле одъ давногъ времена, за увекъ, и ни
у чему да се ненаруше. Плаћанѣ речен-
не сумме одъ 45 тисућа гроша са ваше
стране почеће одъ ѣурѣва дна ндуће
1251. године, и предаватће се тай но-
вацъ за мой высокій дворъ у руке Паше
Београдскогъ сваке године.“

Овай уговоръ вашъ са реченымъ
Пашомъ одобраваюћи и потврђуюћи за-
повели смо, да се у дѣйствию приведе,
и зато смо одпустили нуждне вѣдомости
ради о овой ствари Фермане поособъ
на Пашу Београдскогъ, а и на Османъ
Пашу Нишкогъ, и наложили да се заведу
ови Фермани у кибиге главногъ рачуно-
водства државногъ. Ово и вама
Княже саобштавамо нашомъ высочай-
шомъ овомъ заповѣшћу, украшеномъ на-
шимъ собственноручнымъ подписомъ.“

Нишкій ђумрукъ свагда е принадлежао Београдскомъ ђумруку, то естъ быо е нѣгово крыло (Филіалъ). И по тому, што е годъ Нишкій ђумрукъ наплаћивао на Румелійске еспапе, кои иду за Србію, или крозь Србію за Аустрію, на оно нѣ Београдскій ђумрукъ више ништа наплаћивао. — Тако исто, што е годъ Београдскій ђумрукъ наплаћивао на Србске производе, или на европейске еспапе, кои иду за Румелию, нѣ на то ништа узимао Нишкій ђумрукъ. И свагда е Нишкій ђумрукъ предавао своє рачуне Београдскомъ ђумруку, као глави своіой, и одъ нѣга у свему зависіо.

Кадъ се Србима предавао Београдскій ђумрукъ 1833 године, посумня се о томъ Београдскій Везиръ *Вези-Паша*, и запыта писмено Порту, да ли Нишкій ђумрукъ принадлежи Београдскомъ ђумруку, и запыта оће ли га предати Србима. — Порта му одговори, да принадлежи, и заповеди му, да га Србима преда, и онъ тако и учини. По тому дакле укине се у Нишу ђумрукъ сасвимъ, и Срби у место тога наместе свой ђумрукъ у Алексинцу, као на своіой граници, и то е тако трајало око' седамъ осамъ месецій.

После тога промени се кодъ Порте министеръ финансіє (кои се онда звао Тефтердаръ) и новыи, кои е бый наименованъ, нађе у протоколлима, да е Нишкій ђумрукъ, премда преко Београдскогъ ђумрука, давао државной касси одъ свои' прихода' ону сумму, коя е у Ферману назначена; и видећи да садъ тога нема, постави наново ђумрукъ у Нишу, на штету Србскогъ народа.

Тадашній Князь Србскій Милошъ Обреновићъ, препирао се о томе седамъ, осамъ месециъ, па кадъ нѣ могао кодъ Порте у томе да успѣ, по предложеню Београдскогъ Везира, Веди-Паше, погоди се съ Портомъ за Нишскій ђумрукъ овако, као што вышеизложеный Ферманъ гласи. —

Ово питанъ о ђумруку после се заплело.

Збогъ тога, што су ђумручка одношеня поремећена была, Правителство Србско израдило е кодъ Порте у томъ обзиру новъ Ферманъ царскій. — Кадъ бы се гледало на године, кадъ е изданъ тай Ферманъ, требало бы да дође текъ после оны, кои су рани; но мы га одма овде ставлямо збогъ тога, да е у ближой свези са Хатишерифомъ, о комъ е сада говорено. —

УШ.

Ферманъ управлѣный на Губернатора Београдскогъ Хафизъ - Ахмедъ - Пашу и Княза Србскогъ Александра Караџорђевића

Одъ 1. Зилхице 1261 године по турскомъ брою година, а по нашемъ одъ 20 Новембра 1845 године.

После уобычаеи форме, Ферманъ садржава слѣдуюће :

„Ты, кои си Губернаторъ Београдскій! твой предшественникъ Мехмедъ-Хафисъ, садашній Губернаторъ Мосулскій, и горепоменутый Князь Србскій, и іошть нѣки, као и Србскій Капуѣхая, кои в поднео єданъ тахирь, представили су и зактевали слѣдуюе:

„Да, будући одъ старина постое у Румелии два ѣумрука сувоземна, одъ кои' є єданъ у Єдрене, а другій заєдно у Нишу и Београду; и будући да су ова два ѣумрука у свему єданъ съ другимъ єднака, да нѣове надлежне квите єднако важе, да се квите ова два ѣумрука сматраю за уважаєме такоѣеръ и у Босни, и у другимъ мѣстима, гди пріє ніє было ѣумрука, и гди се садъ само подъ именомъ гечида (права пролазка) по нешто наплаѣує; — да се дакле изъ призрѣнія тога дозволи ѣумруку Београдскомъ, да наплаѣує 3% ѣумрука на еспапе, кои долазе у Србію изъ други частій мои царски земаля', изузимаюћи Цариградъ и Салоникъ, као и на оне, кои иду изъ Србіє у Аустрію, или у друге части мога царства, осимъ Цариграда и Салоника; — далъ, да будући є Нишкій ѣумрукъ датъ подъ аренду за 175.000. гроша', то се нѣ-

говъ арендаторъ незадоволява наплаћиванѣмъ рефтїе, него іоштѣ наплаћуе и ѱумрукъ на еспае, кои тамо остаю, као и на оне, кои иду у Албанїю, народъ пакъ Србскїй захтева, сходно привилегїяма, да узме на себе овай ѱумрукъ, за 45.000. гроша подѣ условїемъ, да ненаплаћуе више одѣ 3%; да трговци Србски, пошто плате у Серезу, Зихни и другимъ мѣстима 13 гроша и 8 пара ѱумручке таксе, разумѣваюћи у томе и трошкове, на еспае, кое купую у Румелии, нису дужни плаћати ихтисабъ, и при свему тому да чинovníци ихтисаба наплаћую одѣ нѣи' іоштѣ по $2\frac{1}{2}$ и више одѣ стотине на те исте еспае, на кое се тимъ начиномъ, при нѣовому пролазку у Србію, по 15. гроша и 28. пара на % ѱумрука и ихтисаба наплаћуе; — да ѱумрукъ Нишкїй безѣ призрѣнїя на тескере, кое трговци притяжаваю, процѣнююћи у 600 гроша предмете, кои невреде више одѣ 200., узима на ново по 3. гроша и 8. пара на % по своїой собственной процѣни, и тимъ начиномъ да еспапи ови плаћаю по 40. на %; къ тому, да е одавно постояо обичай, наплаћивати подѣ именовъ бачѣ 6. пара на свакїй товаръ еспапа, кои прелази преко Допниче, но кадѣ е нова

тарифа уређена, плаћанѣ ове таксе у Допничѣ укинута є, и при свему тому садѣ се тамо наплаћує 30. гроша на свакій товарѣ еспапа. И напослѣдку, да све то наноси велику штету интересима трговаца' Србски.“

То су представлѣнія, која су учинѣна, и ко којима є придодата молба, да се укину ове прекомѣрне таксе, коє су очевидно противне како Уредбама, тако и мојој Царској волѣи.

Слѣствиємѣ тога, протоколи о предмету овомѣ дѣйствуюћи, прегледани су, и у њима нађено, да међу ђумруцима, коє моя Царска Азна одавно дає подѣ аренду, Београдскій ђумрукѣ записанѣ є обашка, а тако исто и они, кои се налазе у провинціјама Єдрене, Нишу и Допниче, и кои су имена позната; као и они, кои постоє у 3. и у 5. санцака; и Рагуски, и Видинскій, Силистрискій, Швиштовскій; и они, постоєћи у санцаку Херцеговине; и они кои постоє дужѣ Дунава, — сви су у протоколима записани понаособѣ, свакій одѣ овы ђумрука' будући є независимѣ, то се све уредбе, коє су пре или после у смотренію ђумрука издане, на свакій одѣ њи' односе; и ако є некада Нишкій ђум-

Luka Celović

рукъ быо управлянъ неколико година' заедно съ Београдскимъ, то ніе было збогъ тога, што бы овай ђумрукъ зависіо одъ Београдскогъ, но збогъ тога, што є арендаторъ Београдскій узео быо на себе и Нишкій ђумрукъ за особиту суму новаца; — далѣ, да такса, коя се наплаћує на свакій товаръ подъ именовъ гечида, или пролазка, и данъ данашній стои у сили у свима мѣстима, и ово наплаћиванѣ чини се за издржаванѣ плате и трошкова, кое причиняваю войници, намѣштени по овима богазима (дервентама) и другимъ пролазцима; — да наплаћиванѣ, кое се узима подъ именовъ новци спасенія, селаметъ-параси, и кое се свагда практицирало, ніе ништа друго него єдна мала и незнатна такса, коя нема никаквогъ саюза съ ђумрукомъ. А што се тиче оны еспапа', кои се изъ сувоземны (карађумрукъ) у морске ђумруке преносе, за нѣи постои то свагдашнѣ правило, да се на нѣи издаю тескере безъ икаквогъ наплаћиваня.

Изъ свега предидућега слѣдуюће изводи се: Нишкій ђумрукъ независи одъ Београдскогъ, но стои за себе. Изузимаюћи Нишкій и Допничкій ђумрукъ, сви

остали сувоземни ђумруци дати су подь аренду за годину 1261. подь тимь усло- виємь, да се приходи наплаћую одсекомь (макту), као што є то опредѣлѣно у тари- фи и у ђумручкомь проєкту. Кадь бы се о садржанію учинѣногь захтеваня предложило арендаторима, да противу та- рифе и проєкта тако стварь уреде, да се неуважаваю тескере осталы ђумрука', о- симь Ђдренскогь, то бы после причини- ло умалѣніє и ослаблѣніє суме, кою они плаћаю за аренду; съ друге стране, вре- дность ђумрука Београдскогь, коя є ура- чунѣна у поменутой одсекь (макту), ра- чуната є по старомь приходу, и тако ніє ништа поменутой вредности придодато подь именовь додатка или друге таксе, за умноженіє прихода (фазли), коє є про- изишло изь послѣднѣ тарифе и новогь трактата. И то іошть по смыслу цар- скогь указа, изданогь подь именовь при- вилегіє, постои, да трговци како Турци тако и Срби уживаю пуну слободу трго- вине, плаћаюћи у Београду установлѣне ђумручке таксе, а Београдскій ђумрукь урачунѣнъ є у данакь, кои Србія плаћа одсекомь (макту).

Слѣдователно у цѣли той, да се одь сваке штете сачува, у єдно исто време

и азна и трговци, и да се ни у чему не повреде постојеће уредбе, чинѣна су савѣтованя, по предизложенимъ разсужденіяма, о средствама сходнимъ за изданіе єдне удовлетворителне наредбе, о чему є више пута и съ гореименованымъ Капуѣхаіомъ говорено. Услѣдствію тога заключено є слѣдуюће:

1. Сходно правилу, коє є заведено у призренію ихтисаба, и коє постои у момъ државама, трговци Србски и други, почемъ єданпутъ плате ѣумрукъ на све своє еспапе, и почемъ добыю ѣумручке квите (тескере), неће одсада дужни быти плаћати ихтисабъ у свакомъ мѣсту; но будући се ихтисабъ неће наплаћивати ни на оне еспапе, кои иду у такова мѣста, у којима се ѣумрукъ налази, то ће притяжательи овы' еспапа' морати положити кауцію, и на то ће имъ се издати єдна тескера безплатежно, по чему ће сходно смыслу уредба', быти заповѣђено чиновницама ихтисаба (муктесиби), да наплаћую ихтисабъ на оне еспапе, кои изъ Сереза, Зихне, и други окружаваюћи мѣста' иду у Београдъ, Нишъ, и друга мѣста, гди се ѣумрукъ налази.

2. У случаю томъ, кадъ бы се урукама єдногъ трговца нашла єдна тескера,

доказуюћа, да є онъ платіо ихтисабъ, онда ће сума за ихтисабъ плаћена, признати се у рачунъ ђумрука, кои се на еспапъ мора платити, и ђумрукція мѣстный примитће билетъ ихтисаба умѣсто готовы новаца, како да се две таксе одъ трговаца ненаплаћую; но макаръ ко да є муктесабъ, одъ когъ бы поменутый билетъ быо изданъ, онъ ће или нѣговъ заступникъ дужанъ быти истый билетъ ђумрукціи исплатити, и таксу ихтисаба вратити му,

3. Еспапи, кои ће се носити изъ Аустріє за Цариградъ и Салоникъ, неће плаћати у Београду ни аспру ђумрука, нити икакавъ другій додатакъ; но ђумрукція ће безплатежно давати трговцима у томъ смотренію извѣстителна писма (илму хаберь).

4. ђумрукъ Єдренскій и Београдскій сматратће се као єднаки, и уважаватће єданъ другомъ нѣове надлежне тескере, као досадъ.

5. На еспапе, кои изъ Аустріє у Београдъ долазе, изузимаюћи оне, кои се носе за предпоменута мѣста преко Београда, наплаћиватће се у Београдскомъ ђумруку, по тарифи, у време нѣовогъ долазка, по 3 на $\frac{0}{100}$ ђумрука; а што се тиче

додатка одъ 2%, овай ће се наплаћивати у Београду само у томъ случаю, да ће се еспапи у томъ мѣсту трошити; но ако трговци непотроше или непродаду такове еспапе на мѣсту, него ий износе изъ Србиѣ, онда ће овай додатакъ одъ 2% платити ђумрукци оногъ мѣста, гди ий буду донели; таковимъ начиномъ трговци ће быти снабдѣвени єднимъ билетомъ, кои ће масити, да су платили само ђумрукъ, и ови билети уважаваће се по свима мѣстима, осимъ Цариграда и Салоника: — слѣдователно и у Ђдрени, и у пристаништама Румелиѣ и Анатолиѣ и у окружіяма, гди има сувоземна ђумрука, као и у онима, гди ий нема, ни ђумрукци, ни муктесии неће зактевати по другій путъ ни ђумрукъ ни ихтисабъ, осимъ горепоменутогъ додатка одъ 2%.

6. Тако ће се исто поступати у наплаћиваню ђумрука и такса додатка одъ оны еспапа, кои су притяжаніе и производъ Србиѣ.

7. Тако исто и на оне еспапе, кои иду на Београдъ, да се носе за Аустрію, или да се троце у Србији, и кои долазе изъ пристаништа, изъ стары сувоземны ђумрука' Румелиѣ осимъ Цариграда, Сало-

ника и Ђдрене, ђумрукъ се непроцѣнюе по великой вредности, нити по товару, него ће се наплаћивати у име амедиє и рефтиє по 12^о/_о, као што є у тарифи одређено, одъ коє суме 9^о/_о са трошковима, кои су назначени за накнаду познаты обвезаностій, наплаћиватће се у реченимъ ђумруцима, а остатакъ одъ 3^о/_о у Београду, и то ће се тако ставити у билетама, коє ће се предавати трговцима; и двапутъ да се ђумрукъ ненаплаћує. И као што є речено, ако дође у ђумрукъ таковы стварій, на коє є наплаћенъ ихтисабъ, онда ће ђумруци билете на то односеће се у мѣсто новаца приимати, на рачунъ овы 9^о/_о, за коє ће се после наплатити одъ муктесиба или нѣговогъ заступника.

8. Ако когодъ съ производима мои држава' дође у Београдъ изъ оны окружія', у којима нема ђумрука, а непокаже билетъ, да є платіо надлежній ђумрукъ, у томъ ће случаю Београдскій ђумрукъ наплатити одъ нѣга 12^о/_о, одъ коє суме 3. гроша зауставитће за себе, као и досадъ, а други 9. гроша бытће наплаћивани за рачунъ мое азне, и шилятће се овамо свака 3 или 6. месецій, заєдно са подробнимъ протоколима о тому

дѣйствующимъ. И ако се при плаћању ђумрука на ове исте еспапе покаже ихтисабска тескера, та ће се тескера уважити на рачунъ овы 9. гроша, као што є гореречено, и послатће се овамо у мѣсто новаца, да се по правилу наплати одъ заступника муктесабовогъ.

9. Поклони, коє трговци даю плажежнимъ служительима (додеха), постављнимъ по разнимъ мѣстима одъ стране ђумручки директора', да прегледаю тескере и изналазе еспапе одъ ђумрука прикривене, несматраю се по правилу као какве заведене таксе, и речени служители (додеха) неће моћи у томъ призрѣнїю чинити никаква изтызання или узнемираваня.

10. Што се тиче плаћаня подъ именовъ бачъ, коє се узима у богазима (дербенди), будући да се ово плаћанѣ сматра као новци спасенїя (селаметакческѣ), то ће се оно и у напредакъ узимати, као и досадъ, но неће се моћи зактевати ни єдна аспра више, него што є обичай.

Ово су наредбе, коє є признато за умѣстно да се издаду, ради потврѣенїя пређашњи установљенїя', и будући є по

казиваню Србскогъ Капућехає Правителство Србско обећало се, да ће на еспапе, кои буду, као што є пре речено, безъ тескере у Београдъ одлазили, изъ признателства ревностно наплаћивати речены 9% ђумрука за рачунъ мое азне, и да ће се постарати о средствама, како да се безъ штете ови новци у Цариградъ пошлю; — и као што ни у коє време не дозвољно, да се одъ Срба' учини штогодъ противу стары уредба', тако да и одсада Правителство Србско неће чинити ништа, што бы было старымъ обичаима и пређашњимъ уредбама противно; то є мой министеръ Финансіє, препочитаємый Есеид - Абурахманъ-Нафисъ-Паша представіо о томе рапортъ, зактеваюћи, да вы као и други муктасиби, и ђумрукіє, коима то принадлежи, будете настављни и извѣштени, да ће се вышеизчислѣне таксе одсада наплаћивати по заключеномъ начину, и као што є овде изложено; и да ни на кои начинъ ништа противно уредбама нетреба да се догоди. Овай є рапортъ представљнъ врховномъ Совѣту Правосудія, гди є наћено за сходно, да се испуни ово, што є заключено; и моя є царска воля, да се тако и поступи. На тай конацъ издани

су укази свуда, гди е требало; и наредбе су послане муктесибима и ђумрукџијама; по чему мой царскій Диванъ пошилъ и Вама настоѣћий указъ, Вама Мухафизе, и Вама Княже горепоменутой.

И тако, кадъ будете о овомъ извѣштени, иматѣте стараніе, да се одсада таксе по овомъ начину наплаћую, и вы ѣте бдити, да се ништа противно не догоди.“

Ово е садржай тогъ Фермана о ђумруку. По нѣму се сада поступа по ђумруцима и Србскимъ и по свимъ провинціама турскогъ царства.

Попечителство Финансіе доставило е овај Ферманъ свимъ Србскимъ ђумруцима съ налогомъ, да се по нѣму управляю, и у исто време оно га е обяснило овимъ расписомъ одъ 6-гъ Фебруара 1846 П. № 3384. одъ 1845 године.

Овде излажемо тай разписъ уместо свакогъ далѣгъ обясняваня оногъ Фермана.

Онъ овако гласи :

„Да бы се ђумручка отношенія отечества нашегъ поремећена бывша одъ 1840 године, са остальимъ провинціама царства Турскога и странимъ државама у редъ довела, и тиме се трговини олакшанѣ и већій развитакъ прибавіо, постарало се Правителство Србско, да Блистателна Порта изда сходне къ томе наредбе.

У слѣдъ предпоменутогъ настояваня пред- похвалѣногъ Правителства изишао е подъ 1-мъ Зилхиде год. 1261 (20 Новембра 1845) Ферманъ, кои се у преводу Србскомъ печатанъ у више приложены овде екземплара ђумруку саобшта- ва ради нуждногъ нѣговогъ знаня и управляня, а и ради раздаваня познатимъ трговцима и на- шимъ и странскимъ.

По гласу изишавшегъ Фермана овогъ на- ређуе се:

1) Трговци Србски у Турскимъ осталимъ провинціява тргуюћи, ослобођаваю се одъ пла- ћаня *ихтисаба* (штемпль такса), — и дужни су на еспапе и остале ствари само ђумручку так- су платити.

2.) Но ако кои трговаць ихтисабъ плати у Турской, онда ће онъ квиту — тескеру — при себи одъ плаћеногъ ихтисаба имаюћу показати ђумруку, кои е дужанъ речену квиту при на- плаћиваню ђумручке таксе као готовъ новаць примити; па се после споразумевати съ онимъ, кои е ихтисабъ наплатио и на то квиту издао.

3.) Они еспапи, кои изъ Аустрије за Цари- градъ и Салоникъ иду, неће у Београду нити у име ђумрука, нити у име додатка каквогъ къ овомъ што плаћати; и ђумрукъ Београдскій из- даваће трговцима на овакове еспапе тескере безплатежно.

4.) ђумруци у Београду, Адријанополю (Е- дрени) есу равни еданъ другомъ; кои у Београ- ду ђумрукъ плати, у Адријанополу га неплаћа, а кои у Адријанополу плати, у Београду неплаћа.

5.) Одъ оны еспапа', кои се изъ Аустріе у Београдъ доносе, изузимаюћи оне, кои преко речене вароши се носе за Цариградъ и Салоникп, узима ће се по тарифи ђумручке таксе по 3%; а што се тиче додатка 2%, тай ће се узимати у Београду само у ономъ случаю, ако се еспапъ у истоме месту потроши; ако пакъ трговци еспапъ овде непродаду или га непрометну; него га изъ Србіе изнети намѣраваю; онда ће додатакъ одъ 2% платити ђумрукціи оногъ места, у коме еспапъ продавати намѣраваю. Трговци овакви добываће тескеру, да су 3% ђумручке таксе у Србіи платили, и тескере ће се ове у Турској свуда уважавати, изузимаюћи само Цариграда и Салоника, дакле и у Адријанополу, и у свима ђумруцима и морскимъ и сувоземнимъ, па гди ови последњи и нема, ђумрукціе и ихтисаби турски нити ће смети у име ђумрука ни ихтисаба што више узети, осимъ оногъ додатка одъ 2%.

6.) Овако ће се исто поступати и у смотреню ђумручке таксе и додатка и съ онимъ еспапима и стварма, кои су наши отечествени производи.

7.) Одъ еспапа', кои се у Београдъ доносе, да се одовудъ или у Аустрію изнесу, или се у Србіи потроше, узимаће се по тарифи 12%; одъ овы 12%, 9% узимаће турске ђумрукціе, а 3% Србске.

8.) Ако кои съ Турскимъ еспапима изъ оны кравва' турски дође, у којима непостое ђумруци, па nebude у станю показати турску тес-

керу, да е ђумрукъ одъ 9% палтио, онда ће се одъ таковогъ наплатити 12%, одъ кои се после 9% узима за рачунъ царске азне, а 3% припада у ђумручку Субску кассу.

9.) Турскимъ чиновницима се строго забранюв узимати поклоне одъ трговаца.

10.) Наметь подъ именовъ *Бачъ* познатыи, узимаће се у Турской и унапредакъ, аль не више, него што е обычай заведенъ.

На основанію дакле высочайшегъ овогъ Фермана, ђумруку се налаже:

1.) На све еспае, кои изъ Аустрије долазе за потрошакъ у Србию, наплаћиваће се одъ наши домородаца, поданика Рускии и Аустријскии, ђумручка такса по 3% или по тарифи постоѣной и изишавшой у Августу 1843 године.

2.) Одъ подданика свію Европейскии и изванъ Европейскии држава, као и одъ жителя осталы свію Провинція царства Отоманскогъ, кои еспае у Србию за потрошакъ донесу, узимаће се (такође) ђумручка такса одъ 3% по важности унешеногъ еспапа, или по постоѣной тарифи, за сада и до далъгъ о томе опредѣленія.

3.) На све производе отечества нашегъ, кои за у Цесарію или іошть далъ кудъ или за турске провинціе излазе, наплаћиваће се ђумрукъ по тарифи заведеной у Срби.

4.) На еспае, кои се у Влашку и Молдавію изъ Србіе носе, наплаћиваће се такође ђумручка такса по нашої тарифи; но ако се у о-

вимъ княжесткама Валахіи и Молдавіи, узима већій ђумрукъ него на сто три; онда ће се на производе изъ њиной земалѣ у нашу страну унешене наплаћивати ђумрукъ већій, онолико то єсть, колико и они одъ наши наплаћую.

5.) На еспапе, кои крозъ Србию за Цариградъ и Салоникъ иду, неће се у Србији никаквѣ ђумрукъ наплаћивати, и на те еспапе издаваће се безплатежно тескере, да слободно могу прећи иза границе Србије.

Само ће се товаръ точно назначити, да небы трговаць съ овимъ еспапомъ, што у Србији купљено изнео, на кое последнѣ ђумручку таксу платити мора.

6.) На све остале еспапе, кои преко Србије у Турску иду, узеће се одъ наши ђумрука, ђумручка такса по 3% и тескера на то издати: разумева се осимъ Цариграда и Салоника.

7.) На еспапе, кои иду изъ турски краєва у Србию или за странне землѣ, узимаће се ђумрукъ Србскій по тарифи или по вредности по три на сто. Изузимаю се одъ овогъ плаћаня

8.) Еспапи, кои долазе изъ Цариграда, Адрианопола и Салоника, и дуванъ изъ Ђница, кои ако уредне изъ поменути места тескере имаю, неплаћаю у Србији ђумручку таксу.

9.) Ако когодъ донесе изъ турски краєва еспапъ или другу стварь, па непокаже никакву тескеру, да є Турскій ђумрукъ платіо, онда се одъ такове узме 12% по вредности еспапа, па се 4-ый део наплаћене таксе узме у кассу ђу-

мручку Србску, а $\frac{3}{4}$ задржи за рачунъ азне царске и сваки 6 месецій шилѣ Попечительству Финансіе, приликомъ шилѣя полугодишњи рачуна'.

Узиманѣмъ по сили предпохвалѣногъ Фермана ѣумручки такса', нимало се неkwари заведено при ѣумруцима нашимъ одъ 1 Ноемвра пр. год. и разписано подъ 6-мъ Октовра 1845. П. № 2769. кнѣговодство. Све што се за унешене, изнешене и пронешене еспапе ѣумручке таксе у Србиі наплати, уписаће се у теѣтере за то по вышеизложеномъ циркулару опредѣлене.

Само се еданъ іоштъ теѣтеръ при ѣумруку завести има; а тай е за оне еспапе, кои се изъ Турске у Србию донесу, у Турской никаквогъ ѣумрука платили нису, нити какве тескере имаю, и одъ кои' по 12%. ѣумрука узети валя.

У овај теѣтеръ треба уписати данъ, месецъ и годину, име и презиме газде или коммисіонера, и одкуда е овај еспапъ, колико товара', денькова', комада', и изъ кога места иде, вредность еспапа и колико е по 12%. ѣумручке таксе узето; одъ овогъ 4-тый део у кассу ѣумручку да е задржато; 9% да се налази аа рачунъ царске азне. Теѣтеръ ће се и овај са новцима увекъ са свршеткомъ полгодине рачунске, съ концемъ Априла и Октовра Попечительству Финансіе послати, кадъ се рачуни и остали теѣтери шилѣли буду.

По свимъ ѣумруцима отечества нашегъ узимаће се еднака такса за тескере, а та е де-

сеть пара чарпи. Само у Београду остае по старомъ.

Као годъ што ђумрукъ обычай има на свакой циркуларъ одговорити; тако ће и на овај тимъ више Попечительству Финансіе одговоръ свой припослати, ерь одъ дана приманя циркулара овогъ наплаћиваће се ђумручка такса по овомъ новомъ начину; па ће се после и рачунъ искати, да е по овомъ новомъ начину све узимано и наплаћивано, као што е гореизложено и препоручено.“

Оволико о ђумруку. —

Садъ да видимо какву заставу има Србскій народъ.

О томе имамо, као што е на свомъ месту казано, слѣдуюћа два Фермана; и то

IX.

Ферманъ Султанскій за Србску заставу, изданъ у половини месеца Шабана 1251.

године,

или 1835 године по нашемъ.

Онъ гласи :

„Подунавскимъ Везирима, Пашама, Кадіяма, Войводама, Аянима, и другимъ старѣшинама, и надзирательима скела’.

Одъ стране Србскогъ Княза Милоша Обреновића (да бы конацъ нѣговъ щастливъ быо) поднешена ми є молба, да бы Србскій народъ, подданный моіой високой Порти, поредъ дарованы му већъ одъ мене преимущества, удостоіо се и дозволеня тога, да се може на трговачкимъ — по рѣкама и мору пловешимъ, у Цариградъ доходећимъ, и туда пролазећимъ лађама — одъ истога народа нѣовъ особеный барякъ развѣяти. А као што є то дозволенѣ дано за трговачке лађе Молдавіе, Валахіе, и острова Самоскогъ, тако є заключено, да се одъ високогъ Девлета мога даде и Србскоме народу тробойный барякъ, на коме ће горня часть црвене, средня плаветне, а долня бѣле бое быти, — и о овоме є высочайша моя заповѣсть већъ изишла.

У слѣдству дакле высочайше ове мое заповѣсти, коє лађе буду унапредакъ долазиле у престолно — градско — пристаниште, и у све проче скеле царства мога, да небуду ни у чему и найманѣ одъ буди кога чиновника царства мога, или одъ прочи' узнемиривани, и на тай є конацъ поредъ нарочитогъ на све краєве одправлѣногъ Фермана, приложенъ по

ѣданъ образъ тога баряка, да бы га сви познали и признавали. Тога ради є и вами Везири, Паше, Кадіє, Войводе, Аяни, старѣшине и скелски надзирательи, свакоме по єданъ егземпляръ образа тога баряка послать, да бы вы, кадъ ова моя заповѣсть къ вами приспѣ, свакоме, коме знати валя, то до знаня доставили, и да у случаю, ако србске лаѣ подъ гореозначенымъ тробойнымъ барякомъ у ваша пристаништа или скеле уплове, да се улазку, одлазку и пролазку нѣовомъ никакве препоне неполажу, и да ни у чему небуду напаствоване или узнемирене, ни капетанъ, ни служительство лаѣ обезпокоєни, но да имаду сваку рукопомоѣ, и надлежно покровительство. Овомъ моіомъ высочайшомъ заповѣшћу обявлѣно вамъ є и препоручено особито, да ово точно наблюдавате, и да се чувате тому што противно дѣлати.“

Но има

X.

Ферманъ Султанскій за по- правляніѣ заставѣ Србске,

съ коимъ она добыва другій видъ, изданъ у половини Шеваля 1254. или по нашемъ 1838 године.

Онъ овако гласи :

**„Махмудъ-Ханъ, сынъ Абдуль
Хамидъ Хана,**

Побѣдоносанъ свагда.

Началниче начальника' народа христіанскогъ, подржаємый одъ великаша' системе Назарейске, Началниче народа Србскогъ Милоше Обреновићу, (да бы твой конаць окончао се щастливо), вы старѣшине народа Србскогъ и Епископи! (да бы ваше повиновеніе умложило се.)

Како приспѣ овай высочайшій и царскій знакъ, треба да буде извѣстно и

знано, да, премда є одпре єданъ Ферманъ проистекао о застави Србской, да бы могли мои подданици Србљи долазити, одлазити и водити трговину на морама и рѣкама могъ царства, и премда смо мы дали ову милость покрай други преимуѣства, давши имъ єдну заставу одъ три цвѣта, т. є. одозгоръ црвеногъ, у среди плавогъ и одоздолъ бѣлогъ, но међутымъ будући да овај видъ заставе причинява тегобе у дѣлима народнымъ, то є рѣшено, да се ставе цвѣту црвеномъ, найгорнѣмъ, четири звѣзде, а на среднѣмъ плавомъ, грбъ національный. И будући да сте вы Княже молили высочайше наше правителство посредствомъ народны посланика, да се сагласимо одобрити овај видъ заставе за упражняванѣ трговине, мы вамъ даємо овымъ Ферманомъ слободу, кои како приспѣ у ваше руке, вы Княже треба да саобщите свима ову высочайшу милость спрама народа, и да га обвежете молити се Богу за благо мое личности и могъ правленія, да будете признателни и постоянни у вѣрности. Како приспѣ овај Ферманъ, по высочайшемъ нѣговомъ смыслу вы треба да дѣйствуете, и да се повинуете овоме знаку освещенному, истек-

шему у половини Шеваля 1254 године изъ велике канцелларіе Дивана у Цариграду.“

Дакле застава Србска сада е ова : горня іой е часть црвене, средня плаветне, а долня бѣ-бе боє тако, да се на црвеныи найгорныйи цвѣть ставе 4 звезде, а на средныйи плавыи грбъ народныйи.

Имамо да изложимо іошть неколико Фермана, кои се истина немогу сматрати као извори за явно право Србіе, па кои збогъ тога и нису споменути на страни 2-гой и 3-ћой међу изворима явногъ права Србіе; али као доста важни за народъ Србскій нека се печатаю.

Тако е

XI.

Ферманъ Султанскій одъ Це-мазил-Ахира 1251 године,

или Септембра 1835 године за слободну трговину Влашке и Молдавіе на Дунаву, по комъ е слободно молдавску со' проносити за Србію.

Онъ овако гласи :

„Писано е у старымъ привилегіама Валахіе, да со' Валахіе може продавана быти са ове стране Дунава, починюћи одъ Галца и тако узъ воду идући до Фетислама у свима местима; а со' Молдавіе да

се може продавати у мѣстима, коя одъ Галца ниже низъ воду леже, тако да ако бы со' молдавска изнешена была у страну выше Галца лежећу, она да буде конфисцурата одъ стране мири; и ова є точка приликомъ сваке измене господара ти' земаля' поновлѣна и утврђена Ферманомъ, поради подкрепленія стародавне ове уредбе, услѣдъ поднешены Дивану о томе прошенія'. И будући се со' молдавска, поглавитый ове землѣ приходъ, сваке године на явной лицитаціи продає, узео ю є за ову годину Князь Милошь одъ Србіє за себе; Влашкій пакъ Князь противіо се превозу тому соли молдавске за у Србію, што приходима Молдавіє знатну штету проузрокує. По правама, изъ привилегія' овимъ провинціяма о слободной трговини дарованы, изтичућимъ, єсу Власи и Молдавци равноставлѣни, и тога ради запросіо є нотомъ агентъ Молдавіє, да се ово полагаюћъ препятства одъ стране Княза Валахіє укине; а будући є реченый Ферманъ, силомъ кога се Князь Влашкій у томъ дѣлу ополчава, єдно безъ основа, друго шкодливъ соли молдавской, а и лишава се по гласу дарованы овимъ княжествама привилегія', законне силе — избрисанъ будући изъ списка

правителственногъ , зато одпуштамо о-
вай Ферманъ , и потврђуемо овимъ е-
днакостъ и равностъ привилегія' обы
провинція' у смотреню трговине, изявлю-
юћи како вами Княже, тако и свима Гу-
вернерима околине, да, почемъ е реченый
Ферманъ уништоженъ, овай же Ферманъ,
о еднакости права' обы провинція у смо-
треню трговине, за у будуће законну си-
лу имати, како небы молдавска со' за-
држана была, кадъ се узъ воду за далѣ
одъ Галца провози.“

Юшть имамо

XII.

Ферманъ Султана Махмуда, ис- текшій у почетку месеца Ре- непа 1251 године,

(1835 год.) управлѣнъ на Князеве Алек-
сандра Ђику Валахіе, и Михаила Стурзу
Молдавіе, кои гласи о Србской Агенцији
у Валахији и Молдавији.

„Будући Князь Милошъ Обреновићъ,
садашній Князь Србскій, явля нашему

в. Девлету, да Србскій народъ има обичай водити трговицу како по Валахїи, тако и по Молдавіи, и да є удобно, да се дѣла и распре тичуће се ове трговине, и дѣла тичућа се добара', коя онъ у Валахїи притяжава, управляю єднымъ лицемъ, коє онъ на то опредѣли, и будући реченый Князь моли, да бы се Ферманъ тому предмету сходанъ издао, то є мой в Девлетъ на то санзволю одобрити ово прошеніє Княза, и на тай є конаць истекао овай в. Ферманъ, кои како приспѣ, и вы князеви Молдавіє и Валахїє уразумѣте овай предметъ, налаже вамъ се, да по моіой заповести поступаюћи покровителствуєте дѣла Срба' у вашима княжествама, указиваюћи се съ ваше стране свагда покорнымъ према нашимъ высочайшимъ наложима.“

Овай Ферманъ обновлѣнъ е

ХІІІ.

Ферманомъ Султана Абдуль-Мешада, истекшій у почетку месеца Зилхице 1255 године, (1839.), коимъ се повторава уредба о Србской Агенціи у Молдавіи и Влашккой.

Онъ овако гласи :

„Премда е у почетку месеца Рецепа 1251 године изтекао высочайшій Ферманъ, кои се тиче трговачки дѣла, и распра' наши вѣрны подданика' Срба', кои долазе у Валахию и Молдавию поради трговине, а равно и о томе гласеѣій, да небы лице тамо ради надзирања ти' дѣла' поставлѣно, съ никоѣ стране узнемиравано было, но покровителствовано у случаю нужде; будући да се у среѣнной овой эпохи *) ступленія нашегъ на престоль царскій сви Фермани обнавляю, почемъ е садашній Князь Србскій Ми-

*) Времени.

хайль Обреновићъ замолю, да бы реченый Ферманъ по обычаю, наново написанъ, и изданъ быо, то издаемо овай настоящій Ферманъ, кои како приспѣ, вы Князеви Валахіе и Молдавіе уразумѣвши нѣговъ садржай, трудићете се, да одбращаете како дѣла трговачка, тако и изродивше се парнице Срба' у вашимъ Княжествама, и пазитѣте, да поставлѣнный тамо одъ стране Србскогъ Князя Чиновникъ ни на кои начинъ и съ никое стране nebude обезпокоєнъ; а вы други повиноватѣте се свагда моимъ высочайшимъ наложима.“

На послѣдку да изложимо овде іоштъ и овай

XIV.

**Ферманъ Султанскій, отпу-
штенъ на Станболь Кадію у
призренію Србски трговаца'
Бератлія',**

истекшіи при концу Сафера 1253 или
1837 године.

Онъ овако гласи:

„Како ти приспѣ овай высочайшій
знакъ, валя да знашъ, да су они мои под-

даници, кои данасъ воде трговину съ Европомъ, а равно и они, кои буду пожелали, за у будуће такоу водити, подложени уредби на тай конаць учинѣной, да се трговина умложи, и растећи како трговцима, тако и приходима ђумрука ползу принесе. И зато ће по смыслу Берата' наодећи' се у рукама поменути трговаца' о слободи трговине, у призрению тога дѣла избрати се обштимъ сагласіемъ нѣювымъ два представника, кои ће у предмету рачуна', и други трговине тичући се дѣла' судіе быти, и коима ће прочи трговци подчинѣни быти, а и за преступленія правила' трговачки одъ нѣи казнѣни быти, као што є о томе на прошеніе надзирателя и єданъ высок. Ферманъ издаты. Она два трговачка представника, быће сваке године изменѣни и обштимъ сагласіемъ трговаца' быће други поставлѣни, као што є о свима на користь трговине поставлѣнымъ условіями слѣдовало потврѣенѣ выс. царскимъ знакомъ. На прошеніе дакле Кнѣзя Србскогъ Милоша Обреновића (да бы дни нѣгови срећанъ конаць имали), коимъ моли, да бы Берате даровао онимъ Србима, кои желе горепоменути трговину водити, саизволю самъ на ту молбу,

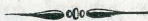

и заповѣдамъ по смыслу истекшегъ Фермана, да они Срби, кои су снабдѣни Бейликцие, званичника мога високога Девлетта у призрѣнїю дѣла' свое трговине, и благоволю самъ издати Ферманъ, по кому да овдашня Србска Депутація може у виду Веѣила дѣйствовати. А будући да намѣстникъ Бейликцие Ибрахимъ Саримъ Ефенди явля своіомъ нотомъ, да є нужно да о той дозволенной слободи Ферманъ буде доставленъ Савви*), Србскомъ посланику овде у Цариграду, то отпуштамъ овай Ферманъ и на предреченогъ посланика Србскогъ, заповѣдаючи, да се нико немеша у дѣла трговачка, рачуне, и друга устроєнїя Србски трговаца'; единствено реченый посланикъ да у тимъ дѣлима участвує, а Србски трговци да послѣдую нѣговомъ мнѣнїю, изреченомъ о дѣлима трговине; онъ да може преко Бейликци надзирателя казнити оне трговце, кои бы изступили одъ уредба' и правила' трговачки. Ово знаючи, ты ћешъ пазити, да се нико у ова дѣла реченогъ посланика немеша, и пазићешъ да ни найманый предметъ nebude противъ уредбе извршенъ. И зато є

*) Савви Льотнѣу.

изтекао овай выс. Ферманъ, да се по нѣговомъ садржанію поступа.

Ово су тѣи Фермани, коє смо іошть имали додати.

Садъ да видимо, у каквомъ одношенію стои Србска црква према Патріаршіи Цариградской. У томъ обзиру имамо:

XV.

Конкордаты с' Цариградскою Патріаршією

у призренію црквены дѣла' заключенъ месеца Январія 1832 године.

Онъ овако гласи:

„Константиє, Божіомъ милостию Архі-Епископъ Константинопольскій, новаго Рима, и вселенскій Патріархъ.

Ясно є, и изванъ сваке сумнѣ положено, да є овай светый Патріаршескій престоль новаго Рима узвышенъ надъ свима другима поради разны свои преимущества'; а поглавито тога ради, што ніє као другій, ограниченъ у управляню дѣла' верозаконны православны народа',

обитавајући по целомъ простору свѣта. Срѣ све друге свете цркве, управљаеме по своезаконнымъ правлєніяма, имаю свой оригинальный кругъ дѣятелности и власти, а престоль овогъ владѣтелственногъ поглавитогъ града, названогъ по имену великогъ Константина, подобно сунцу разпростире зраке свое на све стране, освѣтлява савъ народъ Христіанскій, огреява га съ вышньимъ зрацыма истинне вѣре, и дае му света наставленія и добра правила у смотренію своіу црковны и грађански дѣла. И зато обраћа ова велика света црква, у име Исуса Христа погледъ свой са престола овогъ на све стране, као са узвышеногъ мѣста, и даваюћи непрекидно милости духовне, поставляюћи Архі-Епископе по православнымъ црквама, и управляюћи све са предосторожностію и попеченіемъ, приима са разширеннымъ наручіяма све гдигодъ освяштене одъ православне цркве, и неодриче имъ испуненѣ ныювы праведны желя, коє се тичу спасенія ныювы духовны чада, како небы никои одъ освяштены у наблюдаваню свои дужностій о богоугодномъ правленію цркве препятствіяма изложенъ быо, и како бы свака црква управляна была сходно воли Бо-

жіой, и украшавала се властима и до-
стоинствама Єрархическими, и милостима
духовнымъ, и утврђавала се нужнымъ
и спасоноснымъ уредбама. — Даваюћи
тако врховный овай престоль доказе
свога попеченія о христіянству, почемъ
су Нѣгова Свѣтлость, Князь народа Срб-
скогъ Г. Милошъ Обреновићъ, духовен-
ство и великаши истога народа — у на-
мѣренію душеполезногъ устроенія и у-
режденія нѣовогъ свештенства, — пред-
ложили Намъ опредѣленіе неки правила
за будуће наименованѣ нѣовы Архи-Епи-
скопа, и свега онога, што се одношенія
истога народа къ нашой у Христу вели-
кой цркви тиче, равно и новчаногъ пред-
мета, кога неизвѣстность могла бы не-
споразумѣнію повода дати, — и почемъ
є то предложеніе, коє се састои изъ 8.
чланака, Нами, предсѣдательствующемъ у
Свет. Собору вручено было, и умољни
бысмо одъ посланика Србскогъ народа,
паодећи се овде у Цариграду, да бы та
предложенія, на душеспасеніе правосла-
вогъ народа у Србиі, потврдили, и по-
ради богоугодногъ управленія цркви и
поредка у свештенству у дѣйство при-
вели ій, — будући сугореозначени члан-
ци по явномъ прочитаню у Собору и

строгомъ испытѹ видили намъ се законни, и сходни попеченіѹма высоке ове цркве о спасенію православны народа', и будући су исти чланци одъ великаша' народа Србскогъ уобште потврђени, и одъ овы, као и одъ народа посредствомъ писменногъ предложенія Светой Нашой великой цркви поднешени, а при томъ и саизволенѹмъ правительства Оттоманскогъ снабдѹни, тога ради издаемо овай црковный Декретъ са сагласіемъ Синода, и рѣшаваюћи у споразумѹнію са Нашимъ во Христѣ браћама, око' насъ наодећимъ се Митрополитима, налажемо слѣдуюћа :

1., Да се одсада унапредакъ како Митрополитъ, тако и Епископи Србіѹ бираю одъ Кнѹза и народа помеђу Духовенствомъ *Србскимъ* тако, да одъ стране Наше высоке цркве никаква примѣтба ни о начину избора, ни о земљи рођеня и особи избраногъ тому напротивъ ставлѹна быти неможе.

2., Да Архіепископъ, по обштой воли и сагласію народа Србскогъ и Духовенства изабранъ, — одъ данасъ за свагда наименованъ буде Митрополитомъ целе Србіѹ, т. е. Архіепископъ Бе-

оградскій имаѣ титулу Митрополита *целле Србіє*, коме ће сви Епископи исте землѣ подчинѣни быти. У случаю свакогъ новогъ наименованія Митрополита изъ средине Духовенства *Србскогъ*, -- по горепоменутому начину участвованя народа и Князя, дужанъ ће быти Князь и народъ Србскій извѣстити Патріарха о учинѣномъ избору и особи избраногъ и препоручити му га на освященіе; а Патріархъ, почемъ се увѣри, да є изборъ сходно правилама цркве учинѣнъ, бытѣ дужанъ *безъ свакогъ одлаганя* писмено свое саизволенѣ припослати, спроведено своимъ првосвященническимъ благословомъ, како бы *тамо*, по обряду црковномъ, освященіе Митрополита у дѣйство привело се.

3., Да Србски Епископи, избрани Княземъ и Митрополитомъ, помеђу Духовенствомъ *Србскимъ*, тамо буду освященни *безъ предидукегъ патріаршескогъ саизволенія*, но єдинственно властію и пуномоціємъ нѣвогъ Митрополита, као законногъ првоначалника тамошнѣгъ, па да за тимъ освященіе обяви Патріарху, кои ће у своме одговору свое саизволенѣ изявити, придодавајући свой благословъ.

4., Да се приликомъ свакогъ новогъ избора Митрополита пошлю Патріарху као подаракъ 300 # ц. Аустрійскій, а приликомъ наименованя и освященія Србски Епископа', да велика црква ни подѣ коимъ извѣтомъ што изискивати неможе, — реченна пакъ сумма одъ 300 # цес. неподразумѣва се подѣ онымъ годишньимъ отдаванѣмъ, кое чини Србскій народъ касси велике цркве, т. е. 3000. гроша' за Архіепископа, и 3000. гроша за Епископа Ужичкогъ, но ова остає поособѣ за себе, и има особито отдавати се приликомъ, као што є речено, новогъ избора Митрополита; а кадѣ се и друга окружія, коя къ Србіи принадлеже, къ Србіи саєдине, онда ће ово годишнѣ отдаванѣ одѣ стране Србіє у єдној обштой сумми опредѣлити се и издавати.

5., Да кромѣ отдаваня опредѣлене годишнѣ сумме у кассу велике цркве, и оны 300 #. цесар. Аустр. при новомъ избору Митрополита, — како Архіепископѣ, тако и сво Србско Духовенство слободни буду одѣ свакогъ изискиваня и потраживаня одѣ стране велике цркве, неимаюћи осимъ горереченогъ, други об-

везателства' ни према Патріарху, ни према великой цркви; — и да како Патріархъ и велика црква, тако исто ни Београдскій Митрополитъ неможе потраживати часть у наслѣдію добара' умрши Архіереа'; нити Патріархъ што за одпущеніе грѣха, будући се такова заоставша иманя како Митрополита', тако и Епископа' на полезно употребленіе у богоугоднымъ и државнымъ дѣлима, у народну кассу положити имаю.

6., Ни Митрополитъ, ни Епископи Србски, немаю право задуживати се на рачунъ Србскогъ народа, ни на рачунъ ове високе цркве.

7., Митрополитъ неможе безъ законите волѣ Патріарха Константинопольскогъ, и саизволеня Србскогъ Княза са Діецезе свое кренуть быти, као ни Србски Епископи безъ сагласне волѣ Митрополита и Княза.

8., На конаць, да у теченію богослуженія Митрополитъ Србіє споминѣ Патріарха Константинопольскогъ, а Митрополита име сви Епископи у Србиі.

Будући да овы 8. преднаведены чланака', пожеланы одъ православногъ на-

рода у Србїи, єсу како на душевну ползу народа, тако исто и сходни управленію црквїи исте землѣ, и богоугодни, зато заповѣдамо у сагласію са Св. Синодомъ: да се садржай овогъ Декрета свагда не-вредимо, безъ найманѣгъ преиначеня, одржи у пуной дѣйствителности тако, да као што мы имамо писменно увѣреніе одъ стране Србскогъ народа о ненарушимомъ наблюдаваню ове уредбе, тако ће и сви за нама послѣдуюћи надъ тымъ бдити, да духовни намъ сынови у Србїи уживаю добро управленіе духовно, къ чему имъ овимъ правило необоримо оснивамо и оставлямо.

И зато, по заведенію овогъ Декрета у *Кодексъ* наше велике цркве, и по утврѣненію таковогъ подписима Св. Синода, изданъ є настоящій Декретъ, по саставу у цркви обичномъ, благороднымъ посланицима Србскимъ у Цариграду, кои ће вечиту достовѣрность имати. — Дано мѣсеца Януарія 1832. године Индикта 52.

Подпись Патріярха. — Митрополитъ Халкедонскій Захаріе. Митрополитъ одъ Деркоса Никифоръ. Митроп. одъ Митлине Яковъ. Митрополитъ одъ Дураце Хрисантъ. Митроп. одъ Водена Іоакимъ.“

Но мы имамо

XVI.

Допуненъ Конкордата Патріаршескогъ

у призренію црквены дѣла' и за присаєдинѣне нове предѣле къ Србіи, издано 17-гъ Юлія 1836 године.

Оно е овогъ садржая :

„Григорій Божіомъ милостию Архі-Епископъ Константинополя, новаго Рима, и вселенскій Патріархъ.

Настоеѣшимъ нашимъ патріаршескимъ и синодалнымъ писмомъ твори се вѣдомо, да, бывшей опредѣленной за общество велике наше Христове цркве годишньої плати, или приходу одъ две Епархіе, Београдске и Ужичке, у шесть хиляда гроша', доданымъ веѣъ іоштъ шесть окружіяма, изъ кои' се саставля данасъ кругъ Србскогъ Княжества, учинило се и за ова опредѣленіе, такоѣ годишиѣ прихода у три хиляде гроша' та-

ко, да нова Митрополія Србіє, заєдно са саєдинѣнимъ іой Епископатима, подра-зумѣваюћимъ се сирѣчь и скоро придо-датымъ, као што є речено, шесть окру-жіяма, има и оће платити у почетку сва-ке године єдну и саму сумму пореза об-штеству, састоєћу се изъ *деветъ* хиляда гроша', наблюдаваюћимъ се у исто вре-ме неприкосновенимъ, и свима пре-имућствама, коя се садржаваю у о-номъ 1831 Спасовогъ лѣта, у месецу Септембру одпуштеномъ Синодалномъ писму, коє є тада одслано на Свѣт-лѣйшегъ Кнѣза Србіє; тога ради за доказателство списало се и настоєће писмо, да се пошлѣ тамо Нѣговой Свѣтлости.“

17. Юлія 1836 године.

Патріархъ Константинопольскій по-тврђує. Митрополитъ Ираклійскій Діо-нисій. Кизикскій Антимъ. Никоидійскій Панаретъ. Никейскій Іосифъ. Халкидон-скій Іеротей. Тессалонійскій Мелетій. Предсѣдатель Анкире Герасимъ. Брускій Антимъ. Артскій Ігнатій. Филадельфій-скій Панаретъ. Софійскій Пайсій. Маро-нійскій Данилъ. Димитріядскій Іосифъ.

**Єрсекійскій Прокопій. Кенстендилскій
Артемій.**“

Србска є дакле црква у ономъ , што є поглавито, незавысима одъ грчке цркве по гласу ти' преговора' са Цариградскимъ Патріархомъ; а да є плаћенъ и онай дугъ, што су се Епархіє и старе Србіє и Епархіє присаєдинѣны Србіи краєва' цркви Цариградской задужиле, сведоче ове две квите Синодалне, ков овде излажемо.

XVII.

Патріаршеско-Синодална Квита,

о исплаћенымъ одъ стране Правителства Србскогъ дворскимъ дуговима Епархіє Београдске и Ужичке.

„Хрисантъ Архі-Епископъ Константинопольскій, или новаго Рима, и вселенскій Патріархъ.

Настоєћимъ нашимъ Патріаршескимъ и Синодалнымъ писмомъ твори се вѣдомо, да по наредби народоуправителя Србскогъ Милоша Обреновића, овде наодећи се посланици нѣгови, Про-

тоєрей Милоє Вукашиновићъ , Г. Вуица Вуличевићъ, Г. Милія Марковићъ, Г. Дмитріє Ђорђевићъ и Г. Савва Љотићъ, представши нашої смърности, и нашему окружаваюћему насъ Синоду, предложили су, да изплате на єданпутъ савъ дворскій дугъ две Епархіє Београдске и Ужичке, састоєій се у сто тридесетъ седамъ иляда' (137,000) гроша'; што се пакъ тиче други црквены изтызанія' подъ именовъ мирія обе Епархіє, обрекли су давати за свагда одъ сада єдну одрећену годишню сумму обштеству наше велике Христове цркве, т. є. шесть иляда (6000) гроша'; но подъ црквенимъ условіємъ, да ове две Епархіє већъ више немаю дворскогъ дуга.

Кадъ се узео овай предметъ на разсмотреніє, обштымъ мнѣніємъ и гласомъ почитаємы обштине Епитропа', саизволили смо пріимити нѣово предложеніє, и пріими смо га. Почемъ су положили данасъ речени честни посланици сву вишенаведену сумму одъ 137,000 гроша', пріимили смо исте у цѣлости одъ нѣово честности у кассу обштества наше велике Христове цркве. За доказъ тога, начинило се наше настоєће Патріарше-

ско и Синодално писмо, и дало се у речи стоѣћимъ поч. посланицима, као и све дворске облигаціе, целе речене сумме исплаћене. Месеца Августа 14. год. 1826. (М. П.) М. Ефескій Макарій. М. Ираклійскій Игнатій. М. Казикскій Матей. Дерскій Никифоръ. М. Амаскій Діонисій. Брусскій Нікодимъ. Ново-Патрійскій Доротей. Софійскій Іоакимъ. Самоковскій Игнатій.“

XVIII.

Квита о намери дворски дугова'

оны предѣла', кои су одъ Епархія Видина, Ниша, Зворника, Босне и Рашко-Призрена одузети, и Србији присаѣдинѣни.

„Патріархъ Константинопольскій потврђуе :

Извѣстно твори се овимъ, да се примило овде за кассу общине велике цркве 110,630 гроша' и 30 пара', посланы одъ Свѣтлѣйшегъ Княза Србије за исплату надлежны дворски дугова' за оне одъ

Епархія Видина, Ниша, Зворника, Босне, и Рашко-Призрена одузете стране, и одъ скорогъ времена саставлѣне съ кругомъ Србскогъ Княжества къ испу-
ненію шесть Нахія'. По чему ради до-
каза дало се и ово писмено 31. Декем-
вра 1834 год. Епитропи общтине (М. П.)“

Овако на чисто дакле стои садъ Србска пр-
ква према Цариградской. —

Почемъ смо Трактате, Хатишерифе и Фер-
мане изложили, и видели, како стои Србска
црква према Цариградской, сада ћемо прећи на
уставъ Србскій, као на главну часть явногъ
права Србіе, но пре тога држимо да неће бити
излишно проговорити кою речъ

О УСТАВУ УОБШТЕ.

Подъ именовъ Устава разуме се онай актъ,
коимъ се опредѣлява политично быће и жи-
вотъ едногъ народа, и коимъ се наређуе, како
ће се устроити явне власти, кое народомъ у-
правляю.

Уставъ е начело, изъ кога се мораю изво-
дити сви други закони и уредбе; онъ е найвр'ов-
нїи законъ, по коме се управляю поступци свою
властїй; онъ е она светиня, предъ коіомъ свако
злоупотребленъ треба да пада и да се обара.

Вещественость Устава (у найобширнїемъ
смыслу те речи), несастои се у томъ, што е онъ
написанъ на артіи. — Неки народи имали су У-
ставе, кои нису были написани, па су ипакъ др-

жали у равновѣсію државне власти, или разне моћи землѣ.

Писани Устави, или су *Отгроуирани* т. е. они, кои су дани *самомъ вольомъ владе*, или тако-ви, кои су издани и *примлѣни* и вольомъ владе, и вольомъ народа.

Може се догодити, да два Устава имаю *равне* форме, и при свемъ томъ да су основани на *разнимъ* начелима. То зависи одъ разны елемента, кои постое, па упливъ еднога постане већий и владаюћий. Тако се Уставъ Енглескій разликуе у основу одъ Французскогъ и одъ оногъ одъ 1830 год. и одъ овогъ, кои е подъ Републикомъ примлѣнъ. Енглескій Уставъ дѣло е великаша и аристокраціе, која е оборила Привилегіе круне зато, да свое сачува и умложи; она е учинила, те е влада прешла изъ руку краля у руке племићства. Кралѣвско достоїнство у Енглеской окружено е помпомъ и сайношћу. Народъ ужива слободу; индустрија, трговина, печатња слободна е, но племићство и благородство управя свимъ.

А напротивъ може се догодити, да два Устава имаю међу собомъ велике *спольне* различности, а у самой ствари подобни су еданъ другомъ, ако су основани на еднакимъ начелима. Тако ништа нив различніе одъ Устава едне Републиканске и едне монархичне државе, при свемъ томъ, што и у едномъ и у другомъ може бити основъ демократичанъ.

Дакле и у Уставу нетреба гледати само на форму правленія, него на природу и на моћ елемента, изъ кои се оно састоя: треба дакле гледати на оно, што се зове равновѣсіе властій.

Садъ прелазимо на

XIX.

У С Т А В Ъ

КНЯЖЕСТВА СРБИЄ,

**утврѣенъ царскимъ Хатише-
рифомъ, изданъ око' полови-
не Шевала 1254 године**

по турскомъ, или одъ 10 до 12 Декаembra
1838 год. и посланъ Србскомъ народу.

Моему Везиру,

ЮСУФЪ МУХЛИСЪ-ПАШИ

(да бы онъ быо прославльнъ!) и

Князу народа Србскогъ

МИЛОШУ ОБРЕНОВИЊУ

(да бы нѣговъ конаць быо щастливъ!).

По сили преимущества' и свобода',
дарованы жительма мое провинціе Ср-
биє за нѣину вѣрность и нѣину приврже-
ность, и по садржанію више царски Ха-

тишерифа', истекши раніе и подь различными датумима одь мое стране, показало се нужнымъ, даровати овой Провинці едно внутренѣ правленіе и еданъ національный Уставъ постоянъ, особенный и преимущественный, подь условіемъ, да Срби испуњаваю точно у будуще дужности, вѣрности и покорности, и да плаћаю исправно на прописане термине моіой высокой Порти данакъ, когь е плаћанѣ опредѣлено и заключено.

1.

Сходно дакле органическому Уставу, кои я даемъ народу Србскому, достоинство Княза дано е твоєму лицу и твоіой фамиліи за награженѣ твоє вѣрности и твоє привржености, и по содержанию царскогь Берата, кои си ты раніе приимію.

2.

Внутренѣ Правленіе землѣ вовѣрено е твоимъ вѣрнымъ стараніяма, и 4,000 кеса' прихода годишнѣгь опредѣлене су за твоє собственне трошкове.

3.

Я ти налажемъ у исто време:

а.) наименованіє разны чиновника' провинціє;

б.) извршеніє уредба' закона заведены;

в.) врховно повелителство надъ войскама гарнизона, нуждыма за полицію и за предохраненіє доброгъ порядка и мира землѣ одъ свакогъ нападенія и свакогъ нарушенія;

г.) стараніє о предопрѣленію и покупленію терета' и налога' явны, сирѣчь обштенародны;

д.) издаванѣ свима Званичницима и Чиновницима Провинціє налога' и наставленія' уредбены, коя бы была нужна;

е.) поступакъ извршенія казній, на кое буду осуѣени кривци по уредбама, и дамъ ти право, праштати са изятіяма сходнима, или и умекшавати казни.

4.

Овой моѣи теби повѣреной сущой, ты ѣнешъ слѣдователно имати право совршено, за добро правленіє землѣ и жителя', когъ су дужности на тебе возложено, избрати, наименовати и поставити три лица, коя, поставлѣна подъ твоимъ наложима, сочиняватѣ централ-

но правленіє Провинціє, и заниматѣ се єдно дѣлима внутрєньима, друго финанціомъ, и треће руководствомъ спорны дѣла' землѣ.

5.

Ты ћешъ теби устроити єдну особенну Канцелларію, коя ће бити подѣ управленіємъ твогѣ мѣстоблюститєля, Представника, кому ћешъ ты наложити, издавати пасспорте и управляти сношеніями, суштєствующима између Срба' и властїй иностранны.

6.

Образоватѣ се и устроити єданъ Совѣтъ, саставлєнъ изъ старѣшина' и найважнїи између Срба'. Число Членова' овогѣ Совѣта бытѣ 17, између кой єданъ бытѣ предсѣдатель.

7.

Онай, кои нїє Србинъ рођєнѣмъ, или кои небы быо прїимїо качество Србина по уредбама; кои небы быо стигао возрастъ одъ 35 година'; или кои непритяжава добара' недвижимы, неће моћи сачинявати часть Совѣта народногѣ, ни бити считаємъ у число нѣговы Членова'.

8.

Предсѣдатель Совѣта као и Членови, быће избрани тобомъ, подъ условіємъ, да они буду савршено познани између њиовы сограђана, своіомъ способностію и своимъ качествомъ честногъ човека, да су учинили какове услуге своему отечеству, и заслужили одобреніе обште.

9.

После избора Членова и њиногъ наименованія, и пре њіовогъ входа у дужности, свакій одъ њи, и сви, починюћи одъ тебе, положитѣ заклетву у руке Митрополита, коіомъ се они завѣштаваю, не чинити ништа противно интересима народа; дужностима, кое су имъ наложене њіовимъ званіяма; дужностима њіове совѣсти, ни моіой царской вољи.

10.

Єдинствено дѣло овогъ Совѣта быће; рассуђавати о явнымъ интересима народа, и теби чинити свое услуге и свое споможеніе.

11.

Никаква уредба неће моћи бити приимљвна, и никакавъ налогъ неће моћи бы-

ти сабранъ , безъ да бы онъ найпре и предходително одъ Совѣта одобренъ и пріймѣнъ быо.

12.

Плата Членова Совѣта бытѣ опредѣлена тобомъ са сагласіемъ общимъ и начиномъ сходнымъ , и кадъ нѣова совокупленія буду устроена у мѣсту централногъ правленія Княжества , кругъ нѣине дѣятелности бытѣ ограниченъ и сведенъ на предмете слѣдуюће :

а.) Разсуждавати и рѣшавати вопресе и точке касателно уредба' и закона' землѣ; правосудія; данка, и прочи даянія;

б.) опредѣлити плате и награжденія свію званичника земальски, као и поставляти нова званія, ако бы се у томъ потреба дала почувствовати;

в.) прорачунити трошкове годишнѣ, нуждне за правленіе земальско, и разсуждавати о средствама найприличнѣима и найсходнѣима за налаганѣ и куплѣнѣ даянія, коима застираће се плаћанѣ приходомъ расхода*);

г.) и на послѣдакъ разсуждавати о сочиненію єдногъ закона, кои опредѣля-

*) Овај послѣдній изразъ неразуме се; вальда се оће то да каже; „коима ће се разходи застирати.“ —

ва число, плату и правило службе воинства гарнизона земальскогъ, опредѣленогъ за обдржаніе доброгъ порядка и спокойства.

13.

Овай Совѣтъ имат'ѣ право, да ти устрои проектъ са изложеніемъ побуѣненія за какавъ законъ, кои се нѣму полезанъ видіо буде, и теби га представи, ставившимъ Предсѣдателю и Секретару Совѣта на нѣму подписе свое, свагда међу тымъ подъ условіемъ, да тай законъ никоимъ начиномъ не носи дираниѣ у законна права господствованія мое высоке Порте, коя є господаръ землѣ.

14.

У вопросима, кои ће быти разсуждавани у Совѣту, примит'ѣ се рѣшеніе оно, коє буде имало за себе вышество гласова.

15.

Совѣтъ имат'ѣ право, захтевати сваке године у Марту и Априлію одъ три предпоменута Директора изводъ нѣовы дѣла' за теченіе године; и прегледати нѣове рачуне.

16.

Ова три висока сановника, Директори внутренњи дѣла, Финанціе и Правосудія, као и Директоръ твоје Канцелларіе, за време, докле испуњаваю своје дужности, засѣдават'ће у Совѣту, положивши найпре заклетву.

17.

Оны 17 Членова Совѣта неће моћи бити сбачени безъ узрока, докле не бы было доказано кодъ мое високе Порте, да су се они учинили повинни збогъ каквогъ преступленія, или збогъ нарушенія закона' и уредба' земальски.

18.

Быт'ће избранъ и наименованъ између Срба еданъ Капу-ѣхая, кои има пребивати постоянно при мојој високој Порти, и отправляти дѣла народа Србскогъ, сходно моимъ намѣреніяма царскимъ, и уредбама и свободама національнымъ Србіе.

19.

Дѣла Полиціе, Карантина', издаванъ налога' Княжески властима окружія зе-

мальски, управленіе заведенія общеполезны и пошта; содржаніе велики друмова; и извршеніе уредба касателно воинства гарнизона земальскогъ, све ово принадлежатъ же Сановнику, опредѣленому за дѣла внутреня.

20.

Онай, што му є наложено управленіе Финанціе, иматъ же прегледати рачуне; гледати, да процвѣта трговина; чувати и управляти приходе общенароднѣ, кой число бытъ же опредѣлено законима землѣ; старати се, да се ставе у извршеніе закони устроени у призрѣнію трговине и дѣла финанціалны; плаћати расходе земальске по рачунима, сочинѣныма одъ прочи Сановника; онъ же се старати, да се сочини списакъ добара явны и приватны, као и добара недвижны како земальски тако и правителственны, и о обдѣланію руда и шума, као и о прочима дѣлама, коя се односе къ нѣговой Канцеларіи.

21.

Директоръ опредѣленный за руководство Правосудія, имаюћи у своима свойствама и Министерство общенароднога

воспитанія и распространеніе наука, има наблюдавати, да ли су пресуде, коє су учинѣне, извршене или нису; примати и рѣшавати жалбе, коє бы подане были противъ Судія; увѣравати се о качествама оны, кои су опредѣлени исполнявати правду; и дати себи представити одъ нѣи свака три мѣсеца списакъ свою процесса, кои ће быти были суждени у теченію овога времена; старати се о станю и опредѣленію апсова, и уводити ій у болъ станѣ.

22.

Онъ ће се занимати такође са изображеніемъ общенародны права, устроєніемъ новы школа, и съ ободреніемъ обученія нужды вѣжества. Онъ ће имати надзираніе надъ болницама и прочима общеплезныма заведеніяма, и ставитъ ће се у преписку са управительима церковныма, за устроити све што се тиче Закона, Богослуженія и цркве.

23.

Лице странно, коє ніе рођенъ Србинъ, или коє не бы націонално приимило было качество Србина, неможе занимати ни єдно одъ гореописана три мѣста.

24.

Ова три Директора быће независими єданъ одъ другогъ у упражненію нѣины взаимны дужностей, безъ да єданъ буде подчинѣнъ другому, и сви ће имати свакій свою Канцелларію оддѣлену.

25.

Оддѣленіє свакогъ одъ нѣи быће раздѣлено на вышше бироа и сѣченія, и свако званично писмо, проистичуће одъ свакогъ изъ нѣи по дѣлу државному, моратѣ быти снабдѣвено нѣинимъ надлежнымъ подписомъ; и сврху тога никакво дѣло, коє бы се тицало бироа нѣине взаимне зависимости, неће моћи получитьи свогъ извршенія, безъ да є предходително противоподписано чрезъ начальника бироа; и тако исто никакавъ налогъ, никакво дѣло неће моћи получитьи извршенія, безъ да є найпре уведено и урегистрирано у кнѣиге тогъ истогъ бироа, чієгъ су происхожденія.

26.

Три Директора иматѣ у Марту и Априлу сваке године чинити изводъ свію дѣла, коя су вођена у нѣинима собственыма Канцелларіяма, и у оныма, коє

су њима подчинѣне, са єднимъ изложе-
ніемъ доказателнымъ, и представити га
снабдѣвена њинима печатима и њинима
подписима, као и подписомъ Началника
сѣченія, на испытъ Совѣта провинціе.

27.

Моя нарочна воля єсть, да жители
Србіе, подданицы мое высоке Порте, бу-
ду защищени у њинима добрама, њини-
ма лицама, њіовой чести и њіовомъ до-
стоинству, и ова иста воля царска про-
тивна є тому, да какво лице, буди кое,
безъ суда буде лишено свои права гра-
ђански, или да буде изложено каковому
гоненію или казненію каковомъ му дра-
го, и зато є суждено за сходно закони-
ма обществены потреба, и началама
правде, устроити у земљи вишше родо-
ва Судова, за казнити кривце, или за да-
ти правицу свакому лицу, явному или
приватному, сходно уредбама, имаюћи
призрѣніе на право и оправданіе, или на-
противъ на погрѣшке и повиность сва-
когъ предварително судомъ єднимъ до-
казане.

28.

Слѣдователно никакавъ Србинъ не-
ће моћи бити причастанъ новчаной, или

никакой другой казни тѣлесной или глоби, т. е. одкуплѣнію каштиге, пре него што сходно гласу закона онъ не буде суѣенъ и осуѣенъ предъ Судомъ каковымъ. Ови Судови имаѣе, сходно закону, испытивати дѣла спорна и парница трговачки, и испытивати и судити рѣшительно кривице и преступленія, но ни у каквомъ случаю неѣе се моћи налагати или изрицати казнь конфискаціе добара.

29.

Дѣца и сродницы кривца неѣе быти отвѣтни за кривицу нѣовы родителя, нити казнѣни за нѣи.

30.

Три Суда установлѣна су у Србији за испунѣніе правосудія. Првый бытѣе устроенъ у селама, саставлѣнъ изъ Старѣшина мѣстных, и названъ „Судъ Примирительный.“ Другій бытѣе Судъ Првогъ Степена, намѣштенъ у свакомъ одъ 17 окружія, изъ кой се састои Србија. Трѣій бытѣе Апелляціонный у главномъ мѣсту Правительства.

31.

Судъ Примирительный свакогъ села саставлятѣе се изъ едногъ Предсѣдате-

ля и два Члена, избрани одъ жителя мѣстны, и ни еданъ одъ овы Судова селски неће моћи судити еданъ предметъ веій одъ 100 гроша. Они такође неће моћи извршивати казни, коє бы превосходилие затворъ одъ 3 дана и 10 удараца штапова.

32.

Парнице у нѣма испытиватѣ се и судити само изводно и устменно. Само пресуде остала два Суда чинитѣ се писменно. Судъ селскій моратѣ шиляти къ Суду Окружїя, когъ онъ сачинява часть, еданъ процессъ, веій одъ 100 гроша, и суѣнѣ каквогъ преступленїя, коє заслужує казнь веѣу одъ 10 удараца штапова, и тужителя и бранегѣ се.

33.

Судъ Окружїя, кои є дужанъ судити парнице у првомъ степену, бытѣ саставлѣнъ изъ єдногъ Предсѣдателя, три Члена и довольногъ числа Писара.

34.

За Предсѣдателѣ и Членове Суда првогъ степена, они, кои не буду стигли возрастъ одъ 30 година, не имаю права наименовани быти.

35.

Овай Судъ иматѣ право, испытивати и судити како парнице спорне, тако и кривице преступленія и парнице трговачке.

36.

Датѣ се терминъ одъ 8 дана свакому лицу, коє изгубивши свою парницу на Суду првогъ степена свогъ Окружія, захтѣло бы имати приступъ къ Суду Апеллаціонному, и ако за теченіє 8 дана речено осуѣено лице не поспѣши апеллирати на Судъ Апеллаціонный, пресуда Суда Окружногъ бытѣ снажна и извршителна.

37.

Судъ Апеллаціонный заниматѣ се искључително само прегледанѣмъ и суденѣмъ предмета и парница, коє буду већъ суѣене быле у Суду првогъ степена, и како Предсѣдатель Суда Апеллаціонногъ, тако и 4 Члена, кои су нѣму придани, требаю савршенно да буду стари 35 година.

38.

Членови Судова Србски мораю бити рођени Срби, или прирођени сходно уредбама.

39.

Касателно парница, коє се преносе одъ єдногъ Суда къ другому, Предсѣдатель свакогъ Суда дужанъ є дати у руке тужителя и одбранителя изводъ суђе- ня, снабдѣвень нѣговымъ подписомъ и нѣговымъ печатомъ.

40.

Членови Судова примирителны Селски не могу быти Членови остала два Суда.

41.

Кадъ єданъ одъ Членова ова два Суда умре, избрат'ѣ се за нѣговогъ премника найстаріи возрастомъ и службомъ између людій закона, кои буду веѣъ испуњавали дужности у Судовима.

42.

Никакавъ Членъ Суда неможе быти сбачень подъ предложеніємъ, да є онъ изступіо изъ своїй дужностей, пре него што стварь буде доказана у Правосудію по уредбама.

43.

Кадъ чиновницы, имаюћи чинъ военный или гражданскій, или Священицы, по торжественномъ доказанію нѣине кри-

вице у слѣдствию єдне законне пресуде, буду осуђени, да се казне, како се овимъ лицама не могу дати казни тѣлесне, они ће се казнити или строгимъ укоромъ, или ставленіемъ подъ затворъ, или сврженіемъ, или на конацъ заточеніемъ.

44.

Никакавъ Чиновникъ Княжества, грађанскій или военный, вышшій или нижій, не може мешати се у дѣла предпоменути три Суда; но они само могу быти позвани за извршеніе нѣины пресуда.

45.

Будући да є трговина у Србиі свободна: то свакій Србинъ може ю упражнявати свободно, и неће се никадъ дозволити и найманъ ограниченіе ове свободе, само ако Князь у согласію са Совѣтомъ земальскимъ временно ограниченіе когъ предмета трговине не нађе необходимымъ.

46.

Свакій Србинъ, саображаваюћи се законима државе, єсть савршеный господаръ, продати своя собствена добра и собственности; располагати съ нѣима

по волѣи, и оставляти їй завѣщаніємъ (тестаментомъ).

47.

Онъ не може быти лишенъ овогъ права, развѣ законномъ пресудомъ єдногъ одъ устроєны Судова земальски.

48.

Свакій Србинъ, кои уз'има какву парницу, дужанъ є обратити се къ Суду Округія, у комъ обитава, и онъ не може быти позванъ кромѣ предъ Судъ Округія, у комъ онъ има своє пребывалище.

49.

Свака работа (кулукъ) укинута є у Срби, и неће се моћи налагати работа никаквomu Србину.

50.

Трошкови, коє причинява садржаніє и урежденіє мостова и путова, быће расположени на общества села' коя су у околинѣ.

51.

Тако исто, као што є Правленіє централно Княжества дужно имати управленіє и стараніє о великими друмовима,

куда пролазе поште, о мостовима, и о прочима общепользными зданіями; то и приватни дужни су знати, да є и нѣна ревность, и вниманіє у тому необходима.

52.

Ты ћешъ опредѣлити у согласію са Совѣтомъ и справедливо наплату дневну сиромасима людма, кои се занимаю овима пословима, као што ћешъ ты разумѣти се са Совѣтомъ и о опредѣленію годишнѣ постоянно плате свима онима, кои су намѣштени по разнымъ службама Княжества земальскогъ.

53.

Свакій Чиновникъ, кои захте законнымъ узрокомъ изступити изъ службе, служивши нѣколико годнна, може то учинити: нѣму ће се опредѣлити по изступленію нѣговомъ сходна пенсія, кою онъ буде заслужію.

54.

Свако званіє, было гражданско, было воєнно, было судейско, вручат'ће се у Србіи указомъ Княза, подъ условіємъ, да свакій Чиновникъ почне съ по-

четка одъ нижи степеня, и буде по-
степенно и после надлежаго опыта намъ-
штенъ у степене вышше.

55.

Люди одъ закона имаюћи званія Су-
дейска, неће моћи нигда промънути слу-
жбу, ни получить мѣста другкуда, кромѣ
у Судовима, и быт'ће дужни занимати се
исключително у свомъ усавршенство-
ванію у части Судейской.

56.

Никакавъ Чиновникъ, ни гражданскій
ни военный, не може, ни само привре-
менно, намъштенъ быти у Судовима.

57.

Будући да су Срби, платежни подда-
ницы высоке Порте, Христіани закона
Греческогъ, иначе названогъ церква во-
сточна, я самъ даровао народу Србско-
му пуну свободу, упражнявати обычне
церимоніе закона ньювогъ, и избрати из-
међу себе са Твоимъ содѣйствіемъ и
Твоимъ надзираніемъ ньюове Митропо-
лите и ньюове Епископе, подъ услови-
емъ, да они по духовному чиноположе-
нію буду подчинѣни духовной власти

Патріарха, сѣдегъ у Константинополю, кои се сматра као Началникъ овогъ закона и Синода. И као што є сходно преимуществама и свободама, дарованыма издревле Христіянима, жителяма царства Отманскогъ одъ завладѣнія, да Началници Священства совршенимъ образомъ управляю дѣлама закона и цркве, (у колико то небы дирало у дѣла политическа), равно, као што су опредѣлена награжденія одъ стране народа нѣинымъ Митрополитима, нѣинымъ Епископима, нѣинымъ Игуменима и нѣинымъ Священицыма, побожнымъ заведеніама, принадлежеѣимъ цркви: тако истый прописъ бытѣе наблюдаванъ у призрѣнію содржанія и достоинства Митрополита и Епископа', кои се налазе у Србіи.

58.

Опредѣлитѣ се у Србіи мѣста за совокупленіє особенногъ Совѣта Митрополита и Епископа', за учреждавати дѣла закона; дѣла Митрополита, Епископа' и Священика'; и дѣла, касаюѣа се црквій земальски'.

59.

Као што су Спахилуцы, Тимари и Зіямети у Србіи укинуги, тако се овай

старый обычай неће никадъ наново тамо уводити моћи.

60.

Свакій Србинъ, великій и малый, подложанъ є плаћаню данка и даянія. Срби Чиновници, постављени по службама земальскима, плаћатће ньову припадајућу часть по соразмѣрю добара' и земаля', коє притяжаваю; Духовенство само бытће изято одъ данка.

61.

Будући є Србія састављена изъ 17 окружія, и свако окружіє содржава по неколико срезова', кои су опетъ састављени изъ више села', и общества': то ће свакій Началникъ окружія имати по єдногъ Помоћника, єдногъ Писара, єдногъ Казначея и проча лица, коя бы была нужна.

62.

Началници окружія' занимаѣ се извршеніємъ налога, кои ће имъ долазити одъ стране централногъ правленія Княжества, тицаюћи се свою дѣла' внутренѣгъ правленія, односећи се къ ньовымъ дужностима; они ће се ограничавати у налаганю и опредѣленю даянія' списцима, коє ће

*) Вальда „по списцима“, врь другіе нема смысла.

они получавати одъ управленія Финанціе, и они неће се мѣшати у распре, кое у нь инымъ окружіяма може произвести плаћанѣ налога, но они ће се задовољити посланіемъ проистекши распра' и парница' къ Суду окружному, задржаваюћи себи само извршеніе пресуде Судейске.

63.

Началникъ Среза употребит'ће стараніе свое, да бы предохранити добра и землѣ села' одъ свакогъ нападенія, и да бы защищавати народъ одъ злохотника', скитница' и развращены.

64.

Онъ є дужанъ прегледати паспорте свію лица', коя долазе у нѣговъ Срезъ, или коя изъ нѣга излазе.

65.

Онъ неможе држати у затвору никога дуже одъ 24 саата, но онъ ће шилати Суду Окружному распре и парнице, кое бы се могле породити у нѣговомъ Срезу, и обратит'ће се къ Началнику Полиціе окружне, ако ова дѣла у Полицію спадаю. Сврху тога онъ є дужанъ надзиравати надъ Судовима Примирителныма села', и чувати се добро, да

се немеша у дѣла црквій и школа' селски, и да недирне у приходе землѣ, коє завысе одъ други побожны заведе- нія'. За добра землѣ и собственности, о- предѣлене цр'кѣма, варошицама, жите- льима и общеплезнымъ заведеніяма, као и за добра, принадлежећа приватнымъ као собственость, да ће се свакомъ по- особъ доказателства (документи, то естъ Тапіє) потврждаваюће право притяжа- нія, и коє ће быти уписане у Канцел- ларіяма земальскимма.

66.

Никакавъ Србинъ вообще и безъ и- зятія неможе быти гонѣнъ ни узнеми- риванъ, ни тайно, ни явно, пре него што буде позванъ и осуѣенъ предъ Судовима.

Устроившей и утврдившей моей во- льи Императорской Уставе горе помену- те, сочинѣнъ є нарочно овай Импера- торскій Ферманъ, да Ти се сообщи, и посланъ Ти є, украшенъ моимъ сяйнымъ Хатомъ Царскимъ.

Я ти налажимъ дакле, бдити како у внутрениости тако и у внѣшности надъ безбѣдностію те Провинціє царске, надъ коіомъ повелительство дао самъ Теби

и твоіой фамиліи само подь тымъ нарочнымъ условіемъ, да слушаешь и подчиняваешь се наложима, истичућимъ одь мое стране; употреблявати силе твоє за избрати средства ко осигуранію нѣногъ благоденствія, као и спокойствія и миранины жителя; Я Ти налажемъ къ тому, да уважавашъ станѣ, честь, чинъ и службу свакогъ; да бдишь найпаче о томъ, да точке и условія уставна горе изложена буду извршивана у цѣлости и за свагда, полагаюћи тако сву ревность твою, да прибавишь моіой личности молитве и благослове свію класса' жителя земальски, и да потврдишь и оправдашь тымъ образомъ повѣреніе и благоволеніе царско къ Теби. — Я налажемъ равнымъ начиномъ свима Србима вообще, да се подчиняваю свима наложима Княза, соображаваюћима се Уставима и заведеніями земальскимъ, и да се соображаваю старателно пристойностима нужнымъ. — Я налажемъ, да овай царскій Хатишерифъ буде обнародованъ, да народъ о нѣму свѣдѣніе получи, да свакій, пронзнутъ више и више признателностію, за ова дарованія и благодѣянія дарована свима равно моіомъ щедротомъ царскомъ, влада се у свакомъ обстоятел-

ству тако, да заслужи мое одобреніе, и да точке предстоѣегъ Устава буду извршиване одъ слова до слова и за свагда, безъ да бы се могло ни у какво време нѣма противошествовати.

И Ты такође, мой Везиру! имаѣшъ га разумѣнна, и союзитѣшъ силе твое са силама Княза, ко точному и строгому извршенію точка' предстоѣегъ Императорскогъ Фермана.“

Овде ћемо изложити и ову

XX.

Ноту Русске Миссіе,

коіомъ ова признае Уставъ Србскій као допуненѣ свои Трактата' съ Портомъ.

Императорско - Русскій посланикъ у Цариграду, Господинъ Бутенѣвъ къ првомъ Драгоману Миссіе Г. Князу Анцарліи.

„Одпре дошао ми е Князь Богоридъ, да ми по заповести високе Порте саобшти Проектъ оногъ царскогъ Фермана, кои се односи на Уставъ и унутрашнѣ

правленіє Княжества Србіє, и да бы я такође о нѣму учинію мое примѣтбе. Овай Ферманъ есть една одъ поглавиты клаузула' садржаны у Трактатима, заключенымъ између ова два висока двора, и зато є поменутый Проектъ преведенъ на французкій и прегледанъ съ позоромъ, а примѣтбе, кое самъ о нѣму учинію, изложію самъ у особитомъ *Мемоару*, кои самъ вамъ послао, да се преда Нури Ефендію, почемъ му будете протолковали садржай тога.

Што се тиче повѣреногъ саобште-
ня, кое ми є выс. Порта учинила о про-
стору околномъ, кои да се за Београдъ
и друге у Србіи наодеће се тврдинѣ о-
предѣли, о томъ љете увѣдомити више-
реченогъ Ефендію, будући да се о овомъ
ненаводи ни у трактатима, ни у Хати-
шерифима, дарованимъ Княжеству Србіи,
я немогу ступати о томе у преговоре съ
нѣговымъ Превосходителствомъ; и кадъ
бы и могао обећати, да љу на то заиска-
ти позволеніє мога Правителства, опетъ
ми се види, да разговоръ о овакомъ пи-
таню ніє удесанъ за данашня обстоятел-
ства у толико више, што ми моя искрен-
на и пріятельска чувства и ревность,

коіомъ самъ одушевлѣнъ за выс. Порту, недопуштаю прећутати, да я држимъ за необходимо нужно одложити ово питанѣ на друго време.

То е садржай те ноте.

Сада да разгледамо и нашимъ краткимъ примѣтбама да пропратимо нашъ Уставъ, идући редомъ одъ члана до члана.

Шта е Уставъ уобште, о томъ е обширно говорено при разлаганю умногъ државногъ права, а и овде е нешто о томъ мало пре казано.

Овде треба да кою речъ проговоримо о *Србскомъ Уставу*, кои у Княжеству Србиі законну силу има.

О овомъ Уставу мора се одма съ почетка примѣтити, да е онъ народу Србскомъ датъ и прописанъ Султанскимъ Хатишерифомъ, кои се ономъ вышеизложеномъ Нотомъ Руске у Цариграду Миссіе сматра као допуна трактата, заключены између високе Порте и Рускогъ двора.

Ніе дакле Правителство Србско са народомъ Србскимъ само непосредствено, и *безъ странногъ уплива* овай Уставъ издало.

И да неспоменемо већ свакъ зна, да е узрокъ томе быо унутрашній раздоръ и несагласіе; еръ народъ Србскій почемъ по смыслу из-

ложены трактата' и Хатишерифа' независимо унутрашнѣ правленіе има, могао е самъ себи и Уставъ прописати, као што и примѣръ имамо, да е Србія 1835-те године сама себи Уставъ на скупштини издала. — Штета што тай Уставъ нѣ одржанъ.

У овомъ садашнѣмъ Уставу одъ Декембра 1838 године, найпре се спомину она права, коя су по сили више царски Хатишерифа' одъ разны датума' Србскомъ народу уступлѣна.

У 1-вомъ члану говори се о достоинству Княза, кое е тада наслѣдно было. —

2-гій чланъ предае унутрашнѣ правленіе землѣ Князу, и одређуе му 4000 кесса' годишнѣ плате. —

У 3-ћемъ члану излажу се оне власти, кое има Князь као владатель землѣ.

У свакој држави, ма она каква была, мора бити законодавна и извршителна власть.

Законодавна е власть оно, коя има право састављати и прописивати законе, кои за све жителѣ земальске обвезателну силу имаю.

Законодавну власть у Княжеству Србіи по члану 10, 11, 12, (подъ а) и 13-мъ Устава дели Князь са *Совѣтомъ*; но о томе ће се после на свомъ месту говорити.

Сада, овде кодъ 3-ћегъ члана Устава рѣчь е о онимъ правама и властима, кое Князь има.

Кадъ се размотре све точке овогъ члана одъ а.) до е), у којима су те власти Княза из-

ложене, види се, да се ту говори о *извршителној* власти, т. е. о оној, која извршуе и у дѣйство приводи законе и уредбе земальске.

Ова власть „извршивати законе“, у целомъ пространству припада само Князу.

Кои има извршителну власть, онај управља земљомъ, съ тога се и каже Правительство.

Кадъ бы хтели подробнѣ разликовати административну власть одъ власти извршителне, онда бы могли рећи: она права, која има Правительство, да може преправљати сходна средства за извршиванѣ закона' и законны уредба', означаваю се подъ именовъ *административне власти*; а кадъ се неће да означе та права и свойства Правительства, него кадъ се само уобште говори о оној дужности, коју Правительство има: да *извршива* законе, онда се каже *извршителна* власть.

Но ма у комъ одъ ова два смисла да се говори о извршителној власти, види се, да се нѣно право, као што смо већ казали, састои у томъ: извршивати законе и уредбе, ерѣ, као што се никоме неможе наложити, да чини што друго, него што закони и уредбе земальске прописую, и као што се никомъ неможе забранити, да оно нечини, што закони незабраную, одтудъ се види, да налози, наставленія и укази извршителне власти немогу супротъ стаяти надлежно изданимъ законима. По томе лако се може показати разлика између закона', и указа' или налога', коѣ извршителна власть у разнимъ приликама чини. *Законъ прописуе и излаже дужно-*

сти за све земаљске жителѣ; а указомъ, наставленіама или налогомъ извршителне власти наименую се звавичници, прописую се начини, како ће се издани закони или законне уредбе извршивати. —

Збиръ оны права', која владателю по Уставу припадаю, као што у нашемъ Уставу точке овогъ 3-ћегъ члана одъ а) до е) та права бров, саставля власти (прерогатива) владѣтеля; то су доиста велике власти. Владѣтель, кои управя земљомъ, има широко полѣ великогъ рада; онъ по сили тїи свои' права' може много за срећу и напредакъ свое землѣ чинити. Кадъ е законодавна власть оддвоєна одъ извршителне, као што е то у уставнимъ државама, извршителна власть може у онимъ случаима, кадъ нема одъ законодавне власти прописаногъ закона, међутимъ за благо землѣ оно учинити, што се као нужно покаже. — Благо ономъ, кои ту велику власть на добро употреби.

О извршителной власти говориће се и после; за садъ оволико. —

У 4-томъ члану одређує се централно правленіє, кое ће се састаяти изъ три лица, која Князь избере и постави, одъ кои' ће се едно занимати дѣлима унутрашњимъ, друго финансиомъ, а треће правосудіємъ. — После говориће се понаособъ о тимъ струкама, кадъ се буде излагао кругъ дѣланя той свакой струци. —

5-имъ чланомъ наређує се: да Князь себи устрои єдну собствену Канцелларию подъ управ-

леніємъ свогь Представника, кои ће уедно и Попечитель иностранны дѣла' быти.

Збогь тога, што се у Княжеску Канцелларію стичу државна дѣла одь свію струка', како у ономъ случаю, кадъ Князь поднешене му одь Совѣта проекте Закона' и Уредба' разматра и потврђава, тако и онда, кадъ се разна Попечительства, што се тиче извршиваня закона' и уредба' на Нѣга обраћаю, у найновіе доба Княжеска Канцелларія, ков е устроєніе одь 29 Мая 1839 год. К. В. № 1325.
С. № 597. изложено на страни 29-ой прве свезке Зборника закона', — поделѣна е на три главна одсѣка, а) на *административный*, у кои спадаю сва унутрашня дѣла, коя Князу долазе; б.) на *правосудный*, у кои спадаю судейска дѣла, коя до Княза долазе, и в.) на *иностранный* одсѣкъ, у кои спадаю послови, ков Србія има са страннымъ државама.

Полъ рада Попечительства иностранны дѣла' ніе у Србіи пространо, зато, што су нѣна одношенія са страннымъ државама ограничена, почемъ Србія само унутрашню државну независимость има.

Но ипакъ видимо, да іой и то ніе закраћено, почемъ у 5-омъ члану Устава узречно стои: да Попечитель иностранны дѣла' има управляти сношенія између Срба' и иностранны властей. —

Члановима одь 6-гъ до 15-гъ (заклуч.) одређує се устроєнѣ Совѣта земальскогь, кои ће са Княземъ делити законодавну власть тако, да никакавъ законъ и никаква уредба неће моћи

имати обвезателну силу, докъ найпре одъ Совѣта примлѣна nebude (чл. 11). —

Овде е речъ о законодавной власти, о коіой смо пређе споменули и нѣно опредѣленіе казали, и навели, да ню Князь са Совѣтомъ дели.

Законодавна власть естъ органъ волѣ народне; она има право: изтраживати средства, како ће народъ, кои она представля, до свое цѣли доћи и срећанъ постати мудримъ и добрымъ законима. —

Иако извршителна власть доиста велика и яка права има, и законодавна е врло узвышена. Кадъ се закони и уредбе добре и цѣли сходне за землю издаю, кадъ се све по нѣима мери и управля, то е велика благодеть за землю.

Законодаваць има врло великій позывъ, али и тежакъ; треба да погоди и што е добро, и праведно и цѣли сходно за ону землю, за кою законе прописуе. Зато треба зрелогъ знаня, искусства и честитости. Као што се кодъ извршителне власти захтева *единство*, тако овде кодъ законодавне власти треба многостручногъ испытываня, размышляня о оной ствари, о коіой оће се законъ да састави. Никадъ ту ніе доста мало глава; више умова' далъ прозре, болъ разсуди. Ту треба саветованя. Закономъ треба погодити и волю божію и волю народа. Нигди ніе шкودливіе преуитренѣ као кодъ законодавне власти; нѣно дѣло треба да е зрело, ясно, поштено, праведно, добро; то е мучно дѣло, али благословено; таково дѣло оны, кои участвую на законо-

давству, надживи свогъ творца, па остае потомству као образацъ врлине.

Кадъ читамо законъ ма' когъ времена, и ма когъ народа, умето судити о томъ времену, и о томъ народу, каквимъ е духомъ дисао, поштенимъ или рђавимъ. Закони едногъ народа всу нђгови носіоци; нђговъ духъ у њима се огледа. Закони, које законодавна властъ за свой народъ прописуе, треба да народъ воде нравствености; и закони су те јоштъ највећій воспитатељ народа.

Неможе се довољно узвышеностъ законодавне власти изрећи, кадъ е она непоколебима, кадъ само своје велико опредѣленіе предъ очима има, па му вђрно одговара, и ничимъ се потрести неда.

Зато е Совѣтъ тако преважно надлежателство, које народъ представља; онъ е пуномоћникъ народа, па као што пуномоћникъ вољу властодавца испуњава, тако и онъ тай позывъ има.

Законодавна и извршителна властъ треба да иду напредъ, спарене добромъ слогомъ и узаймнимъ повђренђмъ; она законе и уредбе прописуе, ова верно то извршуе; кадъ едно ніе добро, неможе ни друго ни одъ најболђ ревности и труда, добаръ плодъ донети. Ако закони нису паметни, добри и цђли сходни, бадава ће се извршивати; а исто тако, ма да су и најболђи закони, ако се верно и подпуно неизвршую, остаће само на артии; народъ одъ њи' неће никакве ползе имати.

Кругъ дѣланя Совѣта изложенъ в обширно у Устроєнію вѣговомъ одъ 27. Априла 1839 год. К. В. № 1058.
С. № 384. у првой свезки Зборника Закона на странама одъ 16-е до 28-е. —

Чланомъ 16-имъ одређено е: да и Попечители, докъ су у томъ званію, засѣдаваю у Совѣту, имаюћи найпре положити заклетву.

Овде се може породити питањъ: есу ли Попечители уедно и Совѣтници? —

По ономъ изразу слога тогъ члана: „за време, докле испуњаваю свое дужности“ може се мыслити, да Попечители нису уедно и Советници, него важни органи централногъ Правленія; — но у точки 5-ой Устроєнія Централногъ Правленія (на страни 39-ой прве свезке Зборника) стои: да они часть Совѣта сачиняваю. —

Чланъ 17-ій нашегъ Устава одређуе: да Чланови Совѣта неће моћи бити збачени безъ узрока, докъ nebude доказано кодъ високе Порте, да су криви збогъ каквогъ преступленія.

Ніе могуће прећи овај чланъ безъ примѣте.

Свакій, кои е радъ истину казати, мора судити, да се наредба тогъ члана Устава посве неслаже са онимъ правомъ унутрашнѣгъ независимогъ правленія, кое Србія има. А какво бы то независимо правленіе было, кое имаюћи свое Судове, небы могло на случай преступленя осудити єдногъ чиновника, да буде са свогъ званія збачень?

Уобште мора се рећи, да нив цѣли сходно наређено, што Чланове Совѣта, као едне главне части законодавногъ тѣла, кое народъ представља, по смислу 9-гъ члана съ едне стране има бирати Князь, а съ друге стране Правителству Србскомъ 17-тимъ чланомъ одузето е право нѣи надлежно по законима судити, и у случаю кривице са званія збацити. —

Далъ чланомъ 18-имъ одређено е: да еданъ Србинъ свагда буде у Цариграду при високой Порти, као Србскій посланикъ за одправлянѣ народны дѣла. —

Чланомъ 19-имъ Устава опредѣленъ е кругъ дѣланиа Попечительства унутрашњи дѣла'.

Попечительство унутрашњи' дѣла' обима сва унутрашња земальска дѣла, осимъ оны, коя се тичу Правосудія, Просвѣте и Финансіе. —

Ово е врло важно Попечительство, кога е полъ рада врло пространо; шта овамо спада, обширно изложено е у Устроению централногъ Правленія у 14 точкѣи на странама 41-ой до 44-е прве свезке Зборника. —

Чланомъ 20-имъ одређено е, шта спада у послове Попечительства Финансіе.

Шта спада у кругъ дѣланиа Попечительства Финансіе, такође е у Устроению Централногъ Правленія, кога едну часть оно саставља, изложено у 17 точкѣи на странама 44-ой до 49-ой оне исте свезке Зборника. —

Чланомъ 21-имъ опредѣлено е, чиме ће се занимати Попечительство Правосудія, кое ће

по смыслу члана 22-гъ стаяти подь єднымъ Попечительѣмъ и за просвѣту народню.

Послови Попечительства Правосудія изложени су у устроєнію централногъ Правленія у 11 точки на странама 49-ой до 52-е. А кругъ дѣланя Попечительства Просвете изложенъ в у 21 точки у истомъ Устроєнію на странама 52-ой до 57-е честоименоване сvezке Зборника.

Чланомъ 23 Устава одређено є: да лице странно, кое нїв рођенъ Србинъ, или кое се нїв по закону природило и качество Србина примило, неможе быти Попечитель; као што в чланомъ 7-мимъ и за чланове Совѣта тако исто наређено.

Правителство в Србско уобште издало законну Уредбу подь 10-мъ Юлія 1839 године В. № 372. (види 241 страну прве сvezке Зборника закона), по којой се унапредакъ нико одъ странны подданика у службу правителственну неће моћи примити, докле се одъ странногъ поданства неразрѣши и надлежно у земљи неприроди; а тако є наређено и за оне, кои се већ у служби наоде, да се далъ у истой неће држати, ако за одређеный тамо рокъ по той уредби непоступе. —

У члану 24-мъ и 25-мъ прописано є у каквомъ ће одношенію Попечительи єданъ према другомъ стаяти, како ће се Попечительства на оддѣленія раздєлити и како ће радити.

Уобште може се приѣтити, да нїв цѣли сходно, кадъ су Попечительства тако єдно одъ

другогъ отуђена, да едно за дѣйствованѣ другогъ незна; тиме бы се лако с'укобъ у дѣйствованю могао догодити; могле бы наредбе у противуположеномъ смыслу изъ разны Попечителства' излазити.

Треба дакле едно Попечителство да зна, шта друго и у комъ духу ради, а то се најболѣ постизава, кадъ се Попечителѣи у министеріално засѣданіе у извѣстно време скупаю ради савѣтованя и договора, (као што се одъ некогъ времена кодъ насъ чини,) па се лако слагати могу у своимъ пословима', ерѣ и тако сви у одной цѣли радити имаю; но исто тако нетреба ни да едно Попечителство друго подчини и прогута; нека су надлежно оддвоена за лакше и спретніе одправлянѣ свои' дѣла'. —

Далѣ по смыслу 26-гъ члана Устава, Попечителѣи ће у Марту и Априлу сваке године поднашати изводе свои' дѣла' Совѣту на прегледѣ.

Ово е на свакій начинъ зато наређено, да се лакше може предупредити свако злоупотребленѣ, кое бы се могло догодити. —

Чланови 27, 28 и 29 Устава свете су наредбе: да су жители Србіе заштићени у њиовимъ добрама, у личности и у њиовомъ достоинству тако, да нико неможе гонѣнѣ или осуђенѣ бити ни у чему, докъ га земаљски Судови надлежно несуде и као крива неосуде.

Она гнусна и неправедна казнѣ конфискаціе забранѣна е изречно 28-имъ чланомъ Уста-

ва, чему се свакій, кои правду люби, доиста радовати мора; еръ се томъ казни казне и они, кои нису криви; збогъ тога што в можда отаць скривію, кадъ му се добра конфисцираю, страдаю му и деца, коя су остала изложена невољи и оскудици. — Чланъ 29 изречно каже: дѣца и сродници кривца неодговараю за кривицу свој' родителя', нити могу за нѣи казниѣни быти.

То су велика, човечна и праведна начела, коя се примаю свуда у новіимъ уставима изображены држава'. —

Чланъ 30-ый Устава опредѣлява три Суда у Србиі за досуђиванѣ правде.

За првый узима „*Примирителный Судъ*“, кои ће быти по селима саставлѣнъ изъ кметова'; за другій узима 17 првостепены Судова', одъ кои' ће се у свакомъ окружію по еданъ наместити; а за трећій узима *Апелляціонный Судъ*."

Одъ времена Устава установлѣна су іоштъ два нова Суда у Србиі; и то *варошкій Београдскій* по сили Указа одъ 10 Октября 1841 године В. № 1373. (види нѣгово Устроєніе на страни 139 друге свезке Зборника' Закона'); и *Вр'овный Судъ* одъ 9. Септембра 1846 год. $\frac{\text{В. № 644.}}{\text{С. № 96.}}$ (види Устроєніе нѣгово на страни 132 треће свезке Зборника). —

Чланъ 31-ый и 32-гій наређуе, како ће се устроити, и како ће дѣйствовати *Примирителни Судови*. Види Устроєніе Об-

штина' и Примирителны Судова' одъ 13. Юлія 1839 год. $\frac{\text{Нам. № 440.}}{\text{Сов. № 1024.}}$ на 94-ой страни прве свезке Зборника' Закона'. —

Чланъ 33, 34, 35 и 36 одређуе кругъ дѣланя првостепены Судова'; види Устроєніе првостепены Судова' одъ 26-гъ Януара 1840 године $\frac{\text{Нам. В. № 140.}}{\text{Сов. № 110.}}$ на страни 182-ой прве свезке Зборника. —

Чланъ 37 говори о Апеллаціономъ Суду, кога старо Устроєніе одъ 26. Януара 1840 год. $\frac{\text{Н. В. № 140.}}{\text{Сов. № 110.}}$ (види на страни 196-ой прве свезке Зборника), заменѣно в новимъ одъ 1-гъ Новембра 1846 год. $\frac{\text{В. № 1529.}}{\text{С. № 319.}}$, коє сада важи, и коє види на страни 148-ой треће свезке Зборника. —

Чланъ 38 наређуе, да Чланови Судова' Србски мораю быти рођени Срби, или по закону надлежно прирођени. —

У члану 39-омъ наодимо ову речъ „одбратителя“, коя се обично кодъ наши Судова' неупотреблява, него се у место нѣ узима речъ: „обгужени.“ —

Цѣль наредбе члана 40-гъ невиди намъ се да в доста ясна; т. е. незна се, в ли ту забранѣно: да чланови Примирителны' селски Судова' немогу быти чланови остала два (сада три) Суда, збогъ тога, да небуду едне исте Судіе и кодъ Примирителны и кодъ осталы выши Судова';

или в тако наређено збогъ тога , што се неће, да кметови могу постати чланови већи Судова', заръ збогъ предпоставляня да немогу имати способности за већій Судъ.

Ако в оно прво, онда неможе се узети, да ће онай истый кметъ, кои в као примирителный Судія у којој парници судію, башъ о *томъ истомъ спорномъ предмету* као чланъ вышегъ Суда ту судити; ако в пакъ *і оно* друго, онда треба помислити, да су све скоро наше Старешине и веће Судіе одъ кметова' произишле.

Наравно ово ће престати, и треба да престане, кадъ приспе отечествена младежь, коя права у Лицеуму редовно учи, па се и за већа судейска места надлежно преправити може. —

Но докъ то іошть ніе, врло в добре наредбе чланъ 41 Устава, силомъ кога наређуе се: да се на упразнѣна места за чланове првостепены и выши Судова' узимаю найстаріи службомъ *люди закона*', кои су већъ изпунявали дужности у Судовима.

Дояста ніе нимало цѣли сходно, поставляти за Судіе оне люде, кои су по *другилъ* струкама служили, па слѣдователно, іошть кадъ редовно нису учили законе, немогу имати способности за тако великій позывъ, какавъ Судія има.

Овако, кадъ свакій у оној струци остане, у којој в почео служити, баръ и ако се ніе у школи учію, дужевременномъ службомъ колико толико учини се способанъ у своіој струци.

Треба пазити, да се по наредби овогъ члана поступа.

Чланъ 42-гій подобанъ в наредби оногъ 27. члана, о коме смо већъ споменули.

Безъ сумнѣ кадъ Судія зна, да неможе бити произвольно само по чіой вољи са свогъ званія збаченъ, ако в поштень човекъ, и свою дужность разуме, може сталній бити у честности да само правду, као найвећу светиню изриче, безъ сваки обзира' оће ли се то коме допадати, или не.

Неможе се истина претаяти и то, да вешти зликовци као Судіе могу доста покура и неправде чинити, и то тако да се већъ дозна, да неправо чине, али се неможе тако да увати, да се то доказати може, како бы се осудити могли.

Врло бы добро было, кадъ бы се и овомъ помоћи могло; али збогъ злоупотребленя таковы као изузетака', неможе се одступити одъ оногъ праведногъ начела, кое садржи 42-гій чланъ: „да никакавъ чланъ Суда неможе бити збаченъ, предпоставляюћи, да в преступію свое дужности, докъ му кривица nebude по законима предъ Судомъ доказана.“ —

Чланъ 43-ій Устава протолковала в законодавна власть.

То толкованъ овако гласи :

„Попечителство Правосудія подъ А. № 1783. поднело в Совѣту на рѣшеніе писмо Врховногъ Суда одъ 30-гъ Априла т. год. № 343., изъ кога

се види, како онъ, сматраюћи 43-ћу точку земальскогъ Устава, по којој Чиновници и Свештеницы немогу на тѣлесну казнь осуђени быти, а по смыслу прве точке Казнителногъ Закона за поаре и крађе одъ 26-гъ Маія 1847 год. В. № 756. С. № 330. свакій се онай, кои кућу, дућанъ, стагину или другу зграду обіе или отвори, и поару макаръ какву и ма одъ какве вредности учини, смрћу казнити има, и не увиђаюћи да се та казнь и на Чиновнике и на свештенике односи, — молио в Попечителство, да дѣйствуе, да се Казнителный Законъ према наведеномъ опредѣленію Устава точке 43-ће у смстренію казни, на кою се Чиновници и Свештеницы за кривце осудити могу, изтолкуе.

Тимъ поводомъ узевши Совѣтъ у главномъ засѣданію свомъ у свестранно разсужденіе речи 43-ће точке Устава земальскогъ овако в првый њинъ смысао сватио.

Званичници, кои имаю военный и грађанскій чинъ, и Свештеницы немогу быти на тѣлесну казнь осуђени; него на место те казни, на укоръ, на затворъ; дакле Чиновника и Свештеника тѣлесна се казнь овимъ изчислѣнимъ казнима заменюе и заменути мора. Но у редъ овы тѣлесны казній, ков су очевидно по смыслу наведена точке Устава различне, и особитимъ казнителнимъ законима прописанный бой, неможе се и казнь смрти причислити, едно зато, што се ова страшна казнь управо никаквомъ другомъ казни заменути неможе, а друго и зато, што уставодаваць да в хтео Чиновнике и свештени-

ке и тимъ привилегирати, да їй неможе не само посрамителна, него ни смртна казнь постићи, ово бы или вопросномъ точкомъ, или другомъ коіомъ нашегъ Устава изрикомъ было опредѣлено, коє учиніо ніє, безъ сумнѣ зато, што є оны оставіо, да о казни смрти, коя є казнь за себе найвећа и найстрашнїя, закони земальски опредѣле, оће ли она у Србіи постояти или неће; па ако оће, онда да се свакій Србинъ безъ разлике чина и реда, кои се годъ за ню виновникомъ учини, подвергне, као што є тако право и за државу спасително.

Овако судивши Совѣтъ о смыслу 43-ће точке Устава по предмету вопроса Вр'овногъ Суда за слѣдствено нашао є 4-гъ т. м. № 238. рѣшити:

Да се свакій дакле Чиновникъ и Свештеникъ, кадъ оно зло учини, за коє се постовѣилъ казни-телнимъ закономъ казнь смрти одређує, као и бу-ди кои другїй нечиновникъ и несвештеникъ на ову смртну казнь осудити, и истой, пошто се свога чина лиши, подверћи може.

Рѣшеніє ово Совѣта я одобравамъ и Попечителство ради нѣговогъ знаня и управленїя извѣштавамъ. А. Карађорђевићъ. № В. 818. 20. Юнїя 1849 године.“ —

Наредба члана 44-гъ цїля на то, да Судови могу слободнїє безъ свакогъ са стране уплива своє велике и свете дужности одправляти, да се нико у нїина дѣла неможе мешати.—

Чланъ 45-ый Устава говори о томъ великомъ народнѣмъ праву, да є трговина у Србіи

слободна и да сваки Србинъ слободно безъ свакогъ ограниченя може трговати, осимъ ако законодавна власть ограниченъ какво за време у томе за нужно ненађе.

Валда се овимъ последњимъ опредѣленѣмъ тогъ члана правда оно ограниченъ, коє се у нечемъ, што се тиче слободногъ предузимања сваке раднѣ, учинило Уредбомъ о еснаѣима одъ 14. Августа 1847 године В. № 1269. (види страну 41-ву четврте свезке Зборника Закона). —

И чланъ 46-тый и 47-мый подобни су наредби вышеизложеногъ члана 27-гъ.

Ту є изречено велико право: да є сваки Србинъ, кои на што право има, савршеный господарь тога, па да тиме по својој вољи располагаати може; дакле да є властанъ то продати, поклонити, отуђити, трошити, потрошити, и после свое смрти коме и како оће оставити. —

Чланъ 48-мый изриче оно главно правило: да никога неможе позвати или судити кои други Судъ, осимъ онај, кои є нѣговъ *природный* Судъ, а то є Судъ оногъ окружія, у коме онъ живн.

У поступакъ судейскій спада изложити оне случає, кадъ коме може судити и другиј кои Судъ, у кога Окружію онъ неживи; као н. пр. кадъ є парница о комъ непокретномъ добру, речимо о забрану каквомъ, кои крушевачкиј житель у Ягодинскомъ окружію има, па га сусѣдъ нѣговъ изъ Ягодинскогъ Окружія, узмимо збогъ службености какве на тај забранъ тужи, онда

Крушевлянинъ , премда у Ягодинскомъ ояружію неживи, мора , кадъ га Судъ Ягодинскогъ округія позове , нѣму предстати и судити се , врѣ онъ има добро оно , о коме в парница, у томъ округію ; дакле и ако лично томъ Суду неподлежи , опетъ му подлежи збогъ тогъ добра.

У томъ обзиру види у провѣктима за поступакъ судейскій , и то првогъ провѣкта §§ 53 до 65, а другогъ провѣкта §§ 77 до 87. —

Далъ чланомъ 49 Устава укида се у Србиі на свагда свака работа и кулукъ тако, *да никадъ никои Србинъ више неће никомъ кулукити.*

Но треба и то знати , да безъ добры друмова' и путова', безъ лакогъ обрта неможе трговина напредовати , а безъ трговине , и радиности , ни една држава неможе, као што є желити, цвѣтати; а ко другій може тай великій и важанъ посао грађеня друмова' свршити, ако не цео народъ , на кога се ползу то и чини. За то велико дѣло треба общте участіе , треба радъ цѣлогъ народа.

Србія треба да напредує , па нѣни жители нетреба да жале труда и да губе време , него нека се тай важанъ посао безъ одлаганя предуме и сврши. —

Съ тога чланъ 50-тый Устава одређує : да ће се трошкови на грађенѣ мостова' и друмова' располагати на Обштине оны села', коя су у околини места, гди се то ради; премда є по смыслу члана 51-гъ и 52-гъ и Правленіе дужно у томъ участвовати , и сиромасима , кои се тимъ

пословима занимаю, наплату на данъ одређивати. —

Чланъ 53-їй Устава прописуе: да Чиновницы, кои су свое отечество служили, а законный узрокъ имаю изступити изъ службе, имаю право на сходну пензію.

Види уредбу о пензіи Чиновника' одъ 3-гъ Априла 1843 године $\frac{\text{В. № 514.}}{\text{С. № 425.}}$ на страни 210-ой друге свезке Зборника Закона, којомъ е преиначена она пређашња о пензіи Уредба одъ 2-гъ Августа 1841 год. $\frac{\text{К. В. № 961.}}{\text{Сов. № 536.}}$

И нетреба жалити, и право е да се да уживленъ ономъ, кои е за земљу радію, па више нїе способанъ за посао. Но и Чиновницы, кадъ виде, да су за свою старость, или за случай болести обезбеђени онимъ, што е нужно за животь, могу у народнимъ пословима да нештеде ни онака труда, коимъ се здравлѣ троши. —

Чланъ 55-тый и 56-тый стои у свези са чланомъ 41-вимъ, о коме смо већ неколико речій проговорили; мы сматрамо ову наредбу за врло цѣли сходну, и желити е да се по томе точно поступа. —

Чланъ 57-мый и 58-мый говори о духовнимъ и црквенимъ одношењяма нашегъ отечества.

Овде сравни онај конкордатъ съ Патриршіомъ у призревію црквены дѣла' заключеный, и допуненъ тога, коє смо горе изложили. —

Чланъ 59-тый изрикомъ каже: да су Спахицуи, Тимари и Зіямети у Србиі на свагда укинуги тако, да се никадъ више увести немогу.

Србија е доста стенила подъ Спаіама и Даіама; тай тереть спао е съ нѣ; одъ како е спаиска свеза у Србиі престала, свакій Србинъ сада не само да е уживаоць оне землѣ, кою обдѣлава, као што е то пређе у она тежка времена было, него е савршеный господаръ, да по своіой воли са своимъ добромъ може располагати и за живота и на случай смрти. —

Чланъ 60-тый Устава говори о томе, да свакій Србинъ и великій и малый има данакъ плаћати; а Чиновницы, да су дужни плаћати по саразмѣрности добара, коя имаю; само е духовенство ослобођено одъ данка.

И право е, да свакій, кои ужива права и слободе свогъ отечества, по мери тога и терете истога помаже сносити. Ниєдна држава не може обстати безъ нуждны средства за свое издржанѣ. У Србиі треба обштеполезна заведенія одъ сваке струке да се установе и умложе, чиме ће она процветати, а на то су средства нужна; никомъ дакле, кои свою землю любі, нетреба да е тежко плаћати оно, што на нѣга у прирезу спадне.

Ко више има, право е, да више и плаћа. Само праведанъ разрезъ треба да е, па колико е држави нужно, валя дати, ако се жели напредовати. —

После овогъ прелази се на Устроивѣ унутрашњи Полицайны властій; о томе говоре

чланци 61, 62, 63, 64 и 65. — О томе види У-
 строєніє Окружны Началничества' и главне дуж-
 ности Срезски Началника' одъ 12 Юлія 1839 год.
 Нап. № 391.
 Сав. № 1008. на страни 78-ой прве свезке Збор-
 ника Закона'. —

Чланъ последний 66-тый Устава повторя-
 ва изреченый већь онай главный пропись: *Да
 никакавъ Србинъ, безъ свакогъ изузетка, не може
 быти гонѣнъ ни узнемираванъ ни тайно ни явно
 пре него што буде позванъ и осуђенъ предъ Су-
 довила.*

Мы смо укратко пропратили примѣтбама
 чланове нашегъ Устава.

Съ радощю признали смо праведне и цѣ-
 лисходне наредбе нѣгове, а исто тако примѣти-
 ли смо и оно, што смо по нашемъ мышленю
 нашли, да нѣ цѣли сходно.

Нису сва времена у садашньости; све се
 може, што в добро, поправити, само кадъ в до-
 бре волѣ за усавршенѣмъ и напредкомъ; па и
 мы ово наше кратко разматранѣ завршавамо
 искреномъ жельомъ: да се оно, што в недоста-
 точно, поправи, а све за унапређенѣ общтегъ
 блага, ков намъ в при овомъ разматраню жи-
 во предъ очима было; некъ насъ нико неосу-
 ди, што смо были дрзки, о овако важной ства-
 ри наше мысли изявити; мы држимо да треба
 свакой да в искренъ и да истину говори.

Радоваћемо се ако се овако узму ове на-
 ше кратке примѣтбе, ков смо у овой кнѣзизе из-
 ложили.

П Р И М Ъ Т Б А .

Я самъ желіо на последку изложити, шта значе оне турске речи, ков се у овой кнъизи наоде, и да бы то могао учинити, пытао самъ о томе оне, кои знаду турски, а и набавіо самъ главный Регистеръ Хаммерове исторіе турскогъ царства. Но у овомъ, осимъ две речи ништа друго нема, а за остало разное су ми говорили, а повешто ми нико ніе могао казати, шта значи.

Изложитѣу по реду што самъ дознао; ко зна болѣ и правіе, нека ми каже, я ѣу радо примити. —

Мола (на страни 27) значи научникъ, кнъиженикъ, кои е вешть у законима. —

Оца - Ђанъ *) (страна 29) чинъ е државный; има више степеній тогъ чина.

У Хаммеровомъ Регистру нашао самъ
написано:

Chodscha Dschihan, па онъ вели да то значи научникъ, кои писма саставля; а после има и другчіе написано

---

*) Гос. Прота Ненадовићъ казвао ми е, да е оно писмо, ков е Оца-Ђанъ у Србію донео, было на грчкомъ, а не на турскомъ языке, као што е на страни 29-ой изложено; но може быти, да е са турскогъ оригинала на грчкій языкъ преведено, да бы се могло народу лагше протолковати.

Chods chagian и вели, да то значи господинъ каммере. —

Аваидъ и Зеваидъ (на страни 37). Аваидъ или обичниѣ *аваецъ* есть она такса, коя е одпређе обычно одъ еспапа наплаћивана преко ђумручке таксе. Хаммеръ вели, да е Аваидъ остатакъ некогъ Египетскогъ давая. А Зеваидъ е опетъ тако исто преко Аваета наплаћиванъ.—

Рефтиѣ и Амедиѣ (на страни 76). Рефтиѣ есть такса на еспапе, кадъ изъ ђумрука *полази*. А Амедиѣ есть такса ђумручка на еспапъ, кои е у ђумрукъ *приспѣо*. —

Ихтисабъ. На страни 80. стои да значи *штемплъ-такса*; но мени су казали, да е то некий ђумручкий наметъ, кои се одъ свачега наплаћуе, (по неколико одъ стотине) осимъ прописане ђумручке таксе. Казали су ми, да правителство турско дае тай Ихтисабъ подъ закупъ оддвовно одъ ђумрука. —

Бачъ (на страни 82) есть такса чувара' ђумручки' (колциѣ).—

Конкордатъ (на страни 98) значи погодба, преговоръ мирске власти са духовномъ. —

Индиктъ (на страни 105) есть старый льтоброй, кои се и у мѣсецослову и у нашимъ црквенимъ кнѣигама наоди.

П О Г Р Е Ш К Е.

Страна.	Врста.	У место.	Треба.
1.	19.	„унушрашню“	„унутрашню.“
5.	6.	„као и пре, већъ“	„као и пре већъ“
9.	10.	„Чинovníку“	„Чинovníку.“
10.	9.	„тэй“	„тай.“
—	21.	„непрестано“	„непрестано.“
11.	13.	„ни“	„ни“
14.	15.	„опредѣлявасе“	„опредѣлява се“
21.	10.	„Едренскогъ“	„Едренскогъ.“
—	11.	„шестый“	„шестый.“
22.	20.	„годне“	„година.“
24.	24.	„началника“	„началника;“
32.	31.	„хевъ“	„већъ.“
33.	9.	„ій“	„в.“
36.	26.	„нееме“	„несме.“
38.	19.	„сношеяи“	„сношенія.“
39.	7.	„свой“	„свои“.
40.	16.	„опредѣлятелно“	„опредѣлятелно.“
—	19.	„заповѣсть“	„заповѣсть.“
42.	27.	„готове“	„готово.“
44.	9.	„посланичествомъ“	„посланичествомъ.“
47.	4.	„цѣну“	„цѣну.“
61.	13.	„ндуѣ“	„ндуѣ.“
84.	25.	„аа“	„за.“
95.	2.	„наноно“	„наново.“
110.	6.	„казикскій“	„кизикскій.“
111.	14.	„Србіе“	„Србіе;“
112.	14.	„права“	„правій *).“

*) Истина у Уставу стои: права; но ова речь прав и има у родителномъ вишебройномъ „правій“, а не „права.“

